

Technická univerzita v Liberci

**FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ**

**Katedra:** Sociálních studií a speciální pedagogiky

**Studijní program:** Speciální pedagogika

**Studijní obor** Speciální pedagogika pro vychovatele  
**(kombinace):**

**Násilí ve škole a školských zařízeních**  
**Violence in schools and other school institutions**

**Bakalářská práce:** 07-FP-KSS-1001

**Autor:**

Martin TREFNÝ

**Podpis:**

.....

**Adresa:**

Laudova 1016/14

163 00, Praha 6 – Řepy

**Vedoucí práce:** Mgr. Andrea Brožová Doubková

**Konzultant:**

**Počet**

stran	Grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
90	50	1	0	21	1

V Liberci dne:

**TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI**  
**FAKULTA PEDAGOGICKÁ**

**Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky**

**ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE**

**Jméno a příjmení:**

Martin Trefný

**Adresa:**

Laudova 1016, 16300 Praha 6 - Řepy

**Studijní program:**

Speciální pedagogika

**Studijní obor:**

Speciální pedagogika pro vychovatele

**Kód oboru:**

7506R029

**Název práce:**

NÁSILÍ VE ŠKOLE A ŠKOLSKÝCH ZAŘÍZENÍCH

**Název práce v angličtině:**

VIOLENCE IN SCHOOL AND SCHOOL  
INSTITUTIONS

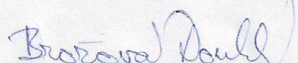
**Vedoucí práce:**

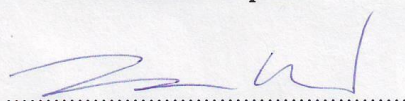
Mgr. Andrea Brožová – Doubková .

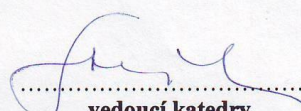
**Termín odevzdání práce:**

30. 04. 2008

Bakalářská práce musí splňovat požadavky pro udělení akademického titulu „bakalář“ (Bc.).

  
.....  
**vedoucí bakalářské práce**

  
.....  
**děkan FP TUL**

  
.....  
**vedoucí katedry**

**Zadání převzal (student):** Martin Trefný

**Datum:** 23. 02. 2007

**Podpis studenta:** .....

## Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne:

Martin Trefný

---

## **Poděkování**

Rád bych poděkoval především Mgr. Andree Brožové Doubkové za odborné vedení bakalářské práce, cenné rady, připomínky a její velkou trpělivost. Dále bych chtěl poděkovat Mgr. Ludku Soustružníkovi, řediteli ZŠ J. A. Komenského, za umožnění průzkumu na základní škole a pedagogickému sboru za seznámení s prostředím školy. V neposlední řadě děkuji žákům za ochotu při vyplňování dotazníku.

**Název bakalářské práce:** Násilí ve škole a školských zařízeních

**Název bakalářské práce:** Violence in schools and other school institutions

**Jméno a příjmení autora:** Martin Trefný

**Akademický rok odevzdání bakalářské práce:** 2009/2010

**Vedoucí bakalářské práce:** Mgr. Andrea Brožová Doubková

**Anotace:**

Bakalářská práce se zabývá problematikou násilí ve školách a školských zařízeních. Práci tvoří dvě stěžejní části (teoretická a praktická). Cílem teoretické části je definovat pojem násilí. Objasnit jeho formy, důvody, okolnosti a situace, ve kterých k němu dochází a dopad násilí na žáky. Dále možnosti a postupy, jak předcházet vzniku násilí, aplikace následných opatření při řešení aktuálních problémů s násilím a odstraňování škod vzniklých v důsledku jeho výskytu. Praktická část pomocí dotazníků zjišťuje stav výskytu násilí mezi žáky základních škol, jejich nejčastější formy, se kterými se žáci setkávají a míru tolerance vůči jednotlivým formám násilí. Praktická část dále zjišťuje reakce kolektivu na vzniklé násilí. Zkoumá zastoupení dívek a chlapců v účasti na násilném chování, četnost výskytu skupinového a individuálního násilí, místo jeho nejčastějšího vzniku a čas, kdy se násilí ve škole nejvíce vyskytuje. Zjišťuje informovanost pedagogů o výskytu násilí ve školách a jejich reakce na jeho případné zjištění.

**Klíčová slova:** násilí, agrese, šikana, vandalismus

**Annotation:**

This bachelor thesis describes problem of violence in primary schools and other school institutions. The thesis is divided into 2 main sections – theoretical and practical.

The aim of the theoretical part is to define the violence concept. I'm to clarify its forms, sources of origin and its impact on pupils; options and methods that help to avoid potential appearance of violence; application of consequent actions when dealing with ongoing problems concerning violence and coping with results of this violence.

In the second (practical) part, through the use of questionnaire, I try to reveal the prevalence of violence among primary school pupils; most common forms of violence that children encounter; and the degree of tolerance towards various forms of violence. Further in this part I examine how groups of kids react and behave while being exposed to violence. I also explore the ratio of violence committed either by girls or boys; incidence of either collective or individual violence; the most frequent place and time where or when violence occurs. I identify teachers' awareness and their approach to school violence and alcohol and drug abuse.

**Keywords:** violence, aggression, bullying, vandalism

**Annotation:**

Diese Bachelor-Arbeit behandelt die Problematik der Gewalt an Schulen und Schulinstitutionen. Die Arbeit bilden zwei Hauptteile (praktischer und theoretischer). Das Ziel des theoretischen Teils besteht in der Begriffsdefinition der Gewalt. Die Klärung ihrer Formen, Entstehungsursachen und der Folgen für Schüler, die von der Gewalt zu erwarten sind, Möglichkeiten und Vorgehensweisen, wie man potentieller Gewalt vorbeugen kann, Applikation der nachfolgenden Maßnahmen bei der Lösung der aktuellen Probleme mit Gewalt an Schulen und Schulinstitutionen und Beseitigung der Schäden entstanden durch das Gewaltvorkommnis. Im praktischen Teil wird mithilfe eines Fragebogens das Maß des Gewaltvorkommens unter den Schülern an Grundschulen, die am öftersten vorkommenden Gewaltformen, mit denen Schüler in Kontakt treten und das Toleranzmaß gegen die einzelnen Gewaltformen erforscht. Der praktische Teil behandelt im weiteren die

Reaktionen des Kollektivs auf die entstandene Gewalt. Erforscht die prozentuelle Vertretung Mädchen und Jungen bei der Ausübung der Gewalttaten, die Anzahl der Auftritte der Gruppengewalt und der individuellen Gewalt, den Ort der am öftersten entstandenen Gewalt und die Zeit des größten Vorkommen der Gewalt in der Schule. Erfährt die Informierung und die Einstellung der Pädagogen zur an den Schulen ausgeübten Gewalt und das Vorkommen von Alkohol-, Rauschgiftkonsumation und Konsumation von psychotropen Stoffen im Zusammenhang mit der Gewaltentstehung.

**Stichworte:** gewalt, aggression, schikane, vandalismus

## Obsah

1	Úvod .....	9
2	TEORETICKÁ ČÁST .....	10
2.1	Násilí a jeho druhy .....	10
2.2	Příčiny vzniku násilí .....	13
2.3	Dopad násilí .....	21
2.4	Předcházení násilí ve školách a školních zařízeních .....	23
2.4.1	Prevence násilí na úrovni škol a školských zařízení .....	23
2.4.2	Účast MŠMT v prevenci násilí ve školách .....	25
2.5	Následná opatření při výskytu násilí .....	32
2.6	Šikana .....	33
2.6.1	Hlavní příčiny vzniku šikany .....	35
2.6.2	Podmínky vzniku šikany .....	36
2.6.3	Vývojová stadia šikany .....	39
2.6.4	Prevence šikany .....	40
2.6.5	Řešení vzniklé šikany .....	43
3	PRAKTICKÁ ČÁST .....	47
3.1	Cíl praktické části .....	47
3.2	Stanovení předpokladů .....	47
3.3	Použitá metoda průzkumu .....	48
3.4	Popis zkoumaného vzorku a průběhu průzkumu .....	48
3.5	Výsledky průzkumu .....	49
3.6	Analýza výsledků praktické části .....	76
3.7	Ověření předpokladů .....	78
4	ZÁVĚR .....	79
5	NÁVRH OPATŘENÍ .....	81
6	SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ .....	83
	SEZNAM PŘÍLOH .....	85



# 1 Úvod

Násilí ve školách a školských zařízeních je v dnešní době často diskutovaným tématem. Přispívá k tomu skutečnost, že násilí žáků a studentů škol celosvětově prudce narůstá. Čím dál tím častěji se široká veřejnost stává svědky zhoubných následků extrémních forem násilí ve školách a školských zařízeních. Tento fakt nasvědčuje tomu, že tato problematika byla dlouhou dobu podceňována. Proto je důležité, aby se prevence stala běžnou součástí pedagogické práce. Je nutné seznámit se s problematikou násilí blíže. Snažit se objasnit podmínky, za kterých k němu dochází, nejčastější formy, četnost výskytu a potenciál vzniku. Na základě těchto poznatků je pak důležité vzniku násilí předcházet.

Tato práce má teoreticko-empirický charakter, je rozdělena na praktickou a teoretickou část. Teoretická část se soustřeďuje na vymezení pojmu násilí. Zabývá se jeho nejčastějšími formami a podmínkami jeho vzniku. Dále se teoretická část věnuje osobnosti agresora a postupům při vzniku násilí.

Praktická část práce se zabývá stanovením cílů a předpokladů pro průzkum. Obsahuje popis výzkumné metody, zkoumaného vzorku a průběhu průzkumu. Součástí praktické části je vyhodnocení dotazníku a analýza výsledků. Cílem výzkumu je zjistit míru výskytu násilí a formy násilí, se kterými se setkávají žáci základních škol. Dále zjistit, na kterých místech a v jakou dobu k násilí nejčastěji dochází. Předmětem zkoumání je také míra tolerance k jednotlivým formám násilí, četnost jeho skupinového a individuálního výskytu, informovanost pedagogů o násilné činnosti ve škole a jejich přístup. Cílem práce je odhalit kritické oblasti, na které je potřeba se při prevenci násilí zaměřit.

Praktická část bakalářské práce je z hlediska počtu stran rozsáhlejší. Důvodem je použití většího počtu grafů za účelem co možná nejprehlednějšího vyjádření výsledků průzkumu.

## 2 TEORETICKÁ ČÁST

### 2.1 *Násilí a jeho druhy*

Násilí je podle světové zdravotnické organizace WHO, respektive podle *Světové zprávy o násilí a zdraví*<sup>1</sup>, definováno jako záměrné použití nebo reálná hrozba záměrného použití fyzické síly nebo moci proti sobě, jiné osobě, skupině nebo proti společenství osob s pravděpodobným následkem zranění, smrti, psychického poškození, strádání nebo újmy. Tato definice obecně zahrnuje všechny druhy a formy násilí, které mohou v praxi nabývat mnoha podob.

*Světová zpráva o násilí a zdraví* dále obsahuje typologii násilí, která i když není jednotně celosvětově přijata, může velmi dobře posloužit k pochopení souvislostí, v nichž se násilí vyskytuje, a vztahů vzájemného působení jednotlivých druhů násilí.

Násilí se dělí podle vztahu oběť – pachatel na tři základní druhy:

- Násilí zaměřené proti sobě – jedná se o násilí, kdy původce násilí a oběť je jedna a táž osoba. Zahrnuje zejména sebepoškozování, suicidální jednání apod.
- Interpersonální násilí – jde o násilí mezi jednotlivci nebo skupinami lidí. Do této kategorie spadá například týrání dětí, loupežné přepadení a násilí na pracovišti.
- Kolektivní násilí – představuje násilí páchané větší skupinou lidí. Může být dále děleno na společenské, politické a ekonomické násilí.

Podle oblastí, ve které násilí probíhá, rozlišujeme čtyři základní formy, které se v praxi často prolínají:

- a) Fyzické,
- b) Sexuální,
- c) Psychické,
- d) Omezování, zanedbávání.

Zvláštním druhem násilí je takzvaná šikana. S ohledem na závažnost je jí věnována samostatná kapitola.

---

<sup>1</sup> Krug 2002, s. 5

### **a) Fyzické násilí**

S fyzickým násilím souvisí nejvíce pojem agrese, tedy pojem, který zahrnuje útočné, násilné a destruktivní chování. V prostředí škol a školských zařízení má fyzické násilí nejčastěji podobu bití, kopání, tahání za vlasy, kousání, přetahování, ničení pomůcek, vybavení školy apod. V krajních případech dochází ke škrcení, ohrožování ohněm nebo útokům se zbraní, které se stávají celosvětovým problémem.

Mezi dětmi a dospívajícími je velmi častou formou fyzického násilí vandalismus. Vandalismus je specifickým projevem nepřímé agrese. Jedná se o logicky nezdůvodnitelné ničení různých věcných hodnot, obvykle jen pro radost z ničení. Motivy vandalismu jsou také projevy náboženského či jiného fanatismu, psychózy nebo psychopatie. Motivací k vandalismu je radost z ničení, seberealizace a získání pozice ve skupině. Může se jednat také o projev nesouhlasu se společností, jejími symboly, hodnotami nebo závist, msta či zloba. Ve školním prostředí dochází k vandalismu zejména jako k projevu vzteku vyvolaného trestem či omezením ze strany pedagoga. V některých případech však bývá motivem vandalismu ve školním zařízení touha upoutat pozornost. Často se jedná o rozkopené dveře, poničené vybavení třídy či poškozené zařízení toalet. Vandalismus je typický především u adolescentů, zejména u chlapců. Většinou se ho účastní skupiny chlapců. Dívky se vandalismu dopouštějí zcela výjimečně<sup>2</sup>.

Fyzické násilí zahrnuje také sebepoškozování, které může mít řadu příčin. Může sloužit k upoutání pozornosti, jako náhradní zdroj chybějící stimulace, bývá radikálním pokusem o dosažení určitých úlev, ale také může být důsledkem poruchy osobnosti.

### **b) Sexuální násilí**

Pojem sexuální násilí zahrnuje všechny formy násilí spojené se sexualitou. Nepatří sem jen tzv. znásilnění, tedy násilné přinucení k pohlavnímu styku, ale celá řada chování jako je verbální agrese se sexuálním podtextem, násilné přinucení k líbání, násilné doteky na intimních místech proti vůli oběti, přinucení oběti k sexuálním praktikám a podobně.

---

<sup>2</sup> Sochůrek 2001, s. 8

### **c) Psychické násilí**

Mezi psychické násilí, které se vyskytuje ve školách a školských zařízeních, patří především verbální agrese. Nejčastěji se jedná o aktivní přímou verbální agresi v podobě nadávek, urážek nebo ironických poznámek a verbální agresi aktivní nepřímou, která se vyskytuje v podobě pomluv, neustálých stížností na daného žáka apod. S tím souvisí také přímá pasivní agrese např. ignorování, odmítání odpovědí a přehlížení.

Velmi častou formou psychického násilí je ničení a schovávání osobních věcí, učebnic či školních pomůcek. Setkat se můžeme také s vydíráním.

Novou formou psychického násilí, která souvisí s masovým použitím moderních informačních technologií, je takzvaná „kyberšikana“. Mívá podobu obtěžujících, vulgárních či obscénních textových zpráv, multimediálních zpráv nebo emailů. Další formou tohoto novodobého násilí je natáčení oběti pomocí mobilních telefonů v ponižujících či zesměšňujících situacích a následné šíření těchto videí mezi spolužáky popřípadě na internetu. V praxi se setkáváme také s uveřejněním telefonního čísla či jiných kontaktů a osobních údajů ve spojitosti se lživým obsahem.

### **d) Omezování**

Tato kategorie zahrnuje násilné omezování uspokojení potřeb člověka. Jedná se o uvěznění nebo fyzické zabránění uspokojování základních potřeb, ale také o hrozbu použití fyzické síly nebo moci při pokusu o jejich uspokojení. Nemusí se vždy jednat jen o potřeby základní, patří sem také zabraňování v uspokojení potřeb vyšších.

## **2.2 Příčiny vzniku násilí**

Cílem této práce není zabývat se příčinami násilí z hlediska etiologického ani antropologického. Práce zkoumá příčiny násilí ve smyslu okolností a situací, za kterých k násilí dochází. Rozpoznání příčiny násilného chování je pro pedagoga vodítkem, jak správně zareagovat na jeho výskyt a jaké zvolit následné opatření. Znalost příčin vzniku násilného chování má nezastupitelné místo v prevenci. Pokud pedagog zjistí, že situace nasvědčuje možnosti výskytu některé z příčin násilí, je zde velká šance zabránit tomu, aby k násilí skutečně došlo.

Mezi nejčastější příčiny vzniku násilí mezi dětmi školního věku patří:

- a) impulsivní reakce,
- b) poruchy chování,
- c) snaha chovat se „mužně“,
- d) konformita ke skupině,
- e) nízké sebevědomí,
- f) nevhodné výchovné působení rodičů,
- g) aktuální duševní stav,
- h) citová deprivace,
- i) snaha o kompenzaci prožitého násilí,
- j) poruchy osobnosti,
- k) nemotivované násilí,
- l) názorová nesnášenlivost,
- m) touha po stále silnějších zážitcích,
- n) drogy a drogová závislost,
- o) nevhodný výchovný styl učitele a způsob projevování autority.

### **a) Impulsivní reakce**

Ve školním prostředí vzniká násilí často v důsledku impulzivní reakce na vzniklou situaci. K tomu dochází zejména u agresivních jedinců se zvýšenou reaktivitou. Takto vzniklému násilí můžeme předcházet vytipováním jedinců se sklonem ke zkratovému jednání a vytvářením podmínek v jejich okolí, které v nich nevyvolávají napětí nebo přímo vztek. Například pokud víme, že jedinec reaguje výbušně na určitou situaci, budeme se snažit, aby se do takové situace nedostal. Tato snaha však nikdy nesmí vést k výraznému omezování ostatních členů kolektivu.

K impulsivní reakci však dochází i u žáků bez předpokladu k agresivnímu chování, pokud se nacházejí v momentálním nepříznivém psychického stavu, způsobeném určitou konkrétní situací. Tou může být například silné zklamání, osobní problémy, ztráta blízké osoby apod. Některé z těchto situací je pedagog schopen odhalit a takového žáka pak může chránit před zbytečným zvyšováním jeho vnitřního napětí a snažit se jeho problémy řešit.

### **b) Poruchy chování**

Příčinou vzniku násilí jsou značnou měrou poruchy chování. Žáci s těmito poruchami nerespektují sociální a společenské normy. Poruchy se projevují v různých extrémech. Děti s poruchami chování jsou velmi vznětlivé a přecitlivělé, a tedy náchylné k výbuchům hněvu.<sup>3</sup> Žáci, kteří jimi trpí, se například bezohledně prosazují a agresivně vymáhají to, co chtějí získat. Mívají sníženou toleranci k zátěži a jejich způsoby zvládání zátěže bývají nezralé. Časté jsou potíže sebeovládání, jejich reakce bývají nepřiměřené aktuálně působícím podnětům. Nedokáží se podřídit skupině z důvodu egocentrismu, lhostejnosti či zvýšené zranitelnosti. Jejich postoj k vlastním potřebám a způsob jejich uspokojování bývá akcentovaný. Mohou mít tendenci je uspokojit bezodkladně, bez ohledu na situaci. Mívají sklon k rizikovým aktivitám a různým excesům. Dítě s poruchou chování je vystaveno většímu riziku; vzhledem ke své neschopnosti najít si přátele může začít ostatní šikanovat a stane-li se samo obětí šikany, není schopno vzdorovat a „stáhne se do ulity“.<sup>4</sup> Děti s poruchami chování většinou trpí poruchou osobnosti.<sup>5</sup>

### **c) Snaha chovat se „mužně“**

Příčinou vzniku násilí ve školním kolektivu je také mylná představa, že chovat se mužně, „jako chlap“, znamená chovat se agresivně a násilnický. Někteří žáci se snaží předvést před spolužáky, a proto ubližují ostatním. Dochází i k případům, kdy skupina své členy přímo nabádá, aby se chovali tak, jak se od muže očekává, aby byl tvrdý a nebál se úderů, aby uměl údery druhým i dávat.

---

<sup>3</sup> Train 1997, s. 131

<sup>4</sup> Train 1997, s. 78

<sup>5</sup> Vágnerová 2004, s. 518

#### **d) Konformita**

Někteří žáci se dopouštějí násilí bez osobních pohnutek. Jejich motivem je snaha o začlenění či konformita se skupinou, která se násilí dopouští nebo má násilí přímo za normu. Ve všech hierarchicky strukturovaných společnostech je poslušnost snad nejhrouběji zakořeněným rysem. Poslušnost se pokládá za ctnost, neposlušnost za hřích. Voják, který zabíjí a mrzačí, nebo pilot bombardéru, který v jediném okamžiku zničí tisíce lidských životů, nejsou vedeni destruktivními nebo krutými podněty, nýbrž principem poslušnosti, která neklade otázky. V chování chlapců v partě i v chování vojáků v armádě se objevuje řada destruktivních činů jenom proto, že nechtějí působit zbaběle, nebo z poslušnosti. Kromě toho podnět neposlechnout nebo nepodrobit se představuje pro mnoho lidí vnitřní ohrožení, proti kterému se brání tím, že udělají to, co se po nich žádá.<sup>6</sup> Takto motivované násilí umocňuje šikanu. K agresivním jedincům se přidávají žáci, kteří by se za jiných okolností nechovali agresivně.

#### **e) Nízké sebevědomí**

Každá lidská bytost si potřebuje potvrdit svou vlastní hodnotu, z níž vyplývá i adekvátní sebeúcta. To platí zejména u žáků, kteří mají narušený obraz o sobě, pocit nejistoty a nedostatečnosti, nízkou sebedůvěru, sebevědomí a sebehodnocení. Za určitých okolností může být dosažení žádoucího sebepotvrzení obtížné a z toho vyplývá tendence hledat jiné způsoby. Agrese zde funguje jako kompenzace tj. zdroj náhradního uspokojení této potřeby. Jejím prostřednictvím se jedinec zbavuje pocitu bezmocnosti a posiluje svou sebeúctu. Nedostatek sebejistoty mnohdy posiluje potřebu získat formální autoritu vyplývající z nějakého postavení a zároveň zvyšuje riziko jejího zneužití. V této pozici lze uplatnit vůči podřízeným svou moc a získat žádoucí pocit sebeúcty. Prožitek moci slouží jako kompenzace pocitu slabosti a s ním související méněcennosti.<sup>7</sup>

---

<sup>6</sup> Fromm 2007, s. 208

<sup>7</sup> Vágnerová 2004, s. 768

#### **f) Nevhodné výchovné postupy rodičů**

Výchova a výchovné postupy rodičů patří mezi nejvýznamnější zdroje dětské agresivity a násilí páchaného ve školním prostředí.<sup>8</sup> Agresivní chování dětí podmiňuje zejména příliš benevolentní a rozmazlující výchova, při které je dítěti dovoleno téměř vše a vše se mu odpustí. Dítě pak považuje za samozřejmé prosazovat bezohledně svoje požadavky. Podobné důsledky má výchova, kdy se rodiče o své dítě příliš nezajímají. Na vzniku násilného chování může mít ovšem vliv také přísná autokratická výchova, kdy je dítě za každý přestupek přísně trestáno. Dítě si jednak přísné tresty bere jako vzor k vlastnímu chování, za druhé v něm taková výchova vyvolává silnou dlouhodobou frustraci a nevhodné citové reakce, které pak ventiluje agresivitou vůči ostatním.

#### **g) Aktuální duševní stav**

Pocity jako strach, napětí a úzkost s agresí těsně souvisí. Děti, které jsou dlouhodobě ve stálém napětí, zažívají nepřetržitou úzkost nebo strach, se často chovají velmi agresivně a bijí slabší spolužáky. Ventilují tak tyto negativní pocity. Žáky přivede k agresii zejména situace, která je pro ně zátěžová a nevědí jakým adekvátním způsobem na ni reagovat a jak ji řešit. K takovým situacím patří například odchod jednoho rodiče ze společné domácnosti, rozvod rodičů, nový přírůstek do rodiny, úmrtí člena rodiny nebo blízké osoby či kamaráda. Pokud tedy pedagog ví, že se některý z žáků nachází v podobně těžké situaci, měl by sledovat jeho chování a snažit se mu v rámci svých kompetencí pomoci situaci zvládat.

K násilnému chování vede ovšem také nuda. Nebezpečným důsledkem nedostatečně kompenzované nudy je také násilí a destruktivita. Většinou se projevuje jen pasivně, zájmem o zprávy týkající se různých zločinů, smrtelných nehod a jiných krvavých a krutých scén. Děti reagují na takové podněty dychtivě, protože se tímto způsobem nejrychleji vzruší a zbaví se tak nudy bez jakékoliv vnitřní námahy. Od pasivního vychutnávání násilností a krutosti je jen malý krok k různým podobám aktivního vyhledávání vzrušení, pramenícího ze sadistického nebo destruktivního chování.<sup>9</sup>

---

<sup>8</sup> Gajdošová 2006, s. 214

<sup>9</sup> Fromm 2007, s. 248



V těchto případech mohou správné výchovné a vyučovací přístupy učitelů a vychovatelů eliminovat velké procento zdrojů úzkosti, strachu a nejistoty.<sup>10</sup> Tím se předejde tomu, aby se v nich hromadilo napětí, a aby nedošlo ke kompenzaci ve formě násilného chování, nýbrž jiným konstruktivním způsobem.

#### **h) Citová deprivace**

Jedná se o stav, kdy děti nemají uspokojeny základní potřeby, jako je potřeba bezpečí, lásky, opory a ochrany. Vzniká tendence náhradního uspokojování těchto potřeb. Aby zažívali pocit vnitřního uspokojení, užívají drogy, často střídají partnery, chovají se promiskuitně, trápí zvířata nebo ubližují lidem ve svém okolí. Své pocity nejistoty přenášejí na druhé různými formami hněvu a agrese.

#### **i) Snaha o kompenzaci prožitého násilí**

Většinou krátkodobě se násilí vůči sobě nebo ostatním dopouští žáci, kteří například v bývalé škole trpěli násilným chováním od bývalých spolužáků a touto formou se snaží o ‚odplatu‘.

#### **j) Poruchy osobnosti**

Na vzniku násilí se často podílejí jedinci s poruchou osobnosti. Důvodem je skutečnost, že mají sklon k nestandardnímu, neočekávanému či nepředvídatelnému chování, těžko se ovládají a regulují svoje chování. Takto disponovaní lidé mají sklon reagovat neobvyklým způsobem i na běžné podněty. V případě osobnostní poruchy bývají tyto projevy rigidně maladaptivní. To znamená, že vedou k různým objektivním i subjektivním potížím.<sup>11</sup> Z hlediska vlivu na vznik násilí ve školním kolektivu je významná zejména *disociální porucha osobnosti* a *emočně nestabilní porucha osobnosti*.

#### Disociální porucha osobnosti

Pro tuto poruchu je typický egocentrismus, absence ohledu k ostatním a neschopnost přizpůsobit jednání platným sociálním normám. Je s ní spjata odlišnost emočního prožívání. Lidé, kteří trpí *disociální poruchou osobnosti*, jsou

---

<sup>10</sup> Gajdošová 2006, s. 212

<sup>11</sup> Vágnerová 2004, s. 511

emočně nezralí, labilní a vzrušiví. Projevuje se u nich tendence reagovat afektivním výbuchem. Mají sklon reagovat i na běžné neutrální podněty impulzivním nekontrolovaným jednáním, často násilného charakteru. Nejsou schopni přiměřené sociální adaptace. Typická je pro ně snížená schopnost zvládat zátěž v kombinaci se sklonem ke zkratovým reakcím. Z toho důvodu přítomnost jedince trpícího *disociální poruchou osobnosti* ve školním kolektivu zvyšuje pravděpodobnost výskytu násilného chování. Zde hraje významnou roli také fakt, že děti školního věku nejsou schopny ovládat a přizpůsobit svoje chování tak, aby jedince s poruchou osobnosti „nedráždily“. Navíc v některých případech afektivnímu výbuchu nelze předcházet, protože jej mohou vyvolat situace, které jsou ve školním prostředí zcela normální a běžné. Může ho vyvolat například hodnocení, které postižený žák neočekával a podobně.

Mezilidské vztahy těchto jedinců bývají konfliktní a problematické, jsou provázané bezohledností, nespolehlivostí, tendencí lhát a podvádět. Vztahy k ostatním lidem jsou účelové, mají o ně zájem v případě, že jim jsou k užitku. Hlubší citový vztah, pro který by se museli něčeho vzdát, nejsou schopni navázat. Běžnou populací bývají odmítáni, proto vytváří asociální party nebo náhodná společenství. Lidé s touto poruchou mají zvýšený sklon k užívání psychotropních látek. Je u nich také zvýšené riziko kriminálního chování.

#### Emočně nestabilní porucha osobnosti

K nebezpečí vzniku násilí přispívá také přítomnost žáka s *emočně nestabilní poruchou osobnosti*. Typickým rysem této poruchy jsou duševní výkyvy a neschopnost ovládat své chování. Lidé, kteří touto poruchou trpí, mají tendenci jednat impulzivně, bez uvážení možných následků. Je zde výrazná podobnost prožívání a chování s dětmi se syndromem hyperaktivity (ADHD) a různými organickými poruchami centrální nervové soustavy. Jejichž základním znakem jsou rovněž výkyvy emocí a impulzivita<sup>12</sup>. Emočně nestabilní porucha osobnosti má dva typy, a to impulzivní a hraniční.

Charakteristickým znakem impulzivního typu je výbušnost, emoční nestálost a impulzivita. Emoce těchto dětí jsou výrazně proměnlivé a nepředvídatelné, mění se

---

<sup>12</sup> Vágnerová 2004, s. 534

i vlivem nepatrného podnětu. Mají zvýšený sklon k citovým prožitkům jako je hněv, zlost, které souvisejí s agresivním chováním. Nejčastěji se jedná o výbuch násilí, který nelze předvídat.<sup>13</sup> V afektu se nedokážou ovládat. Svoje emoce nejsou schopné potlačit ani korigovat svoje jednání. Uspokojení vlastních potřeb nedokážou omezit nebo odložit. Uvažují silně egocentricky, proto se žáci trpící tímto typem poruchy mohou často dopouštět násilí na spolužácích.

U hraničního typu emočně nestabilní poruchy osobnosti je riziko páchaní násilí na ostatních o něco nižší. Naopak agrese těchto jedinců se často obrací proti nim samotným. Mají sklon k sebepoškozování a suicidální tendence.

### **k) Nemotivované násilí**

Ve školách a školských zařízeních se v posledních letech objevuje nový druh agrese. Jde o takzvané *nemotivované násilí*. Jedinec toto násilí páchá bez jakýchkoliv emocí a důvodů. Jedná se o různé formy hrubého, až krutého chování vůči druhým, které je provedeno chladně, tj. bez prožívání hněvu, nenávisti, popř. sadistického uspokojení. Motivy takového jednání zůstávají skryté jak okolí, tak samotným agresorům.<sup>14</sup> Tento jev je mimo jiné důsledkem posunutí sociálních norem žáků. Velký podíl na přijetí násilného chování jako normy mají masmédia. Televizní stanice vysílají velké množství pořadů obsahujících násilné scény. Mládež má volný přístup k filmům plným násilí, například ve videopůjčovnách nebo prostřednictvím programů kabelových a satelitních kanálů. Vliv televizního násilí na děti je trojí. Děti se naučí agresivním postojům, chování a násilí jako způsobu řešení problémů. Sníží se u nich vnímavost vůči skutečnému násilí. Vzniká u nich obava nebo strach, že se sami stanou obětí násilí – tzv. syndrom zlého světa.<sup>15</sup> V dnešní době největší hrozbu v tomto ohledu představují počítačové hry a internet, kde se děti s násilím setkávají a ztotožňují naprosto běžně.

### **l) Názorová nesnášenlivost**

Příčinou vzniku násilí bývají také extrémní projevy názorové nesnášenlivosti, jako je rasismus a xenofobie. Může se též jednat o fanatické odmítání některých hodnot

---

<sup>13</sup> Vágnerová 2004, s. 522

<sup>14</sup> Bendl, 2003, s. 53

<sup>15</sup> Koukolík, 2001, s. 279

nebo skupin. Agresor se zaměřuje na jedince, kteří tyto hodnoty uznávají nebo patří do zmíněné skupiny. Pokud se ve školním kolektivu vyskytuje jedinec výrazně odlišný od zbytku kolektivu, například národností, vyznáním či jinými rysy, měl by se pedagog zaměřit na to, zda tato odlišnost nevyvolává u některých dětí tendenci k agresivnímu chování. Na druhou stranu by pro pedagoga mělo být alarmující, pokud zjistí, že někteří členové kolektivu se sdružují a vyznávají společnou ideu, která není společensky přijatelná. Signálem může být například nošení stejného oblečení, užívání stejných symbolů nebo stejného sestřihu vlasů a podobně.

#### **m) Touha po stále silnějších, více vzrušujících zážitcích**

Důvodem k násilnému chování ve školách a školských zařízeních může být také touha po intenzivních zážitcích a zkušenostech, touha po senzacích nebo také nuda. Takto motivované násilí a agrese se stává předmětem stále častější „kyberšikany“, kdy žáci nahrávají svoje činy na mobilní telefon a někdy je šíří po internetu, čímž oběti způsobují dvojí utrpení.

#### **n) Drogy a drogová závislost**

Na vzniku násilí se mohou podílet také omamné a psychotropní látky. Tyto látky mohou navodit stavy, ve kterých se jedinec ovládá jen těžko nebo vůbec. Jeho chování se stává neovladatelným a nepředvídatelným. Mimo to jsou drogově závislí motivováni k násilné činnosti abstinenčními příznaky a s tím spojenou potřebou obstarání další dávky. Proto dochází k okrádání, vydírání nebo napadání spolužáků a personálu školy za účelem získání finančních prostředků. To platí i u ostatních závislostí jako alkoholismus, patologické hráčství apod.

#### **o) Nevhodný výchovný styl učitele a způsob projevování autority**

Učitel může přispět k násilnému a agresivnímu chování ve třídě, pokud násilí přehlíží a pokud hned v zárodku neřeší konflikty mezi žáky nebo si nevšímá náznaků šikany. Může dojít k tomu, že učitel šikanu přímo podnítl. Taková situace může nastat, pokud se otevřeně ztotožňuje s negativním názorem většiny třídního kolektivu na některého ze žáků nebo jej před třídou odsoudí nebo dokonce odsuzuje pravidelně. U žáků pak vznikne dojem, že jejich negativní vztah k odlišnému žákovi je podporován autoritou učitele, což si mohou vyložit jako schvalování šikany a jejich

násilné chování se stupňuje.<sup>16</sup> Proto je nutné, aby pedagog velmi dobře zvážil způsob, jakým se bude vyjadřovat o odlišnostech jednotlivých žáků a jak s nimi bude pracovat. Může jít například o chronické vyrušování, zapomínání domácích úkolů nebo dlouhodobější slabé výsledky ve školní práci a podobně. Nikdy nesmí u většiny třídy vzniknout dojem, že mají problém sami řešit agresivním chováním. Pedagog by se měl naopak snažit vysvětlit třídnímu kolektivu, proč k určité odlišnosti u konkrétního žáka dochází, aby ho mohli spolužáci lépe pochopit a měl by je navést na způsob, jakým by mohli konstruktivně pomoci.

## **2.3 Dopad násilí**

Zkušenost s násilím vždy zanechá v žácích určité stopy, které se projeví v jejich chování či prožívání. To platí jak o přímých účastnících násilí, tak o pozorovateli. Dopad na konkrétního jednotlivce lze odhadnout poměrně těžko, protože závisí na mnoha faktorech. Mezi tyto faktory patří například momentální psychický stav žáka, jeho povahové rysy, prostředí, situace, při které k násilí dojde, reakce okolí a podobně.

### Útočník

Hlavní dva možné důsledky spáchaného násilí mohou být pro útočníka nebo skupinu útočníků posílení násilné činnosti nebo naopak odklon od takového jednání. K posílení dochází většinou, pokud incident nebyl potrestán, zejména pokud si oběť násilí stěžuje u vyšší autority, ve školním prostředí je to učitel, vychovatel, případně vedení školy, a ta nereaguje účinnou sankcí. Útočník tak získá pocit jakéhosi tichého „požehnání“ ke svému konání. V násilnostech pokračuje a zpravidla je stupňuje.

K odklonu od násilného chování dochází, pokud jej následuje účinný trest. V takovém případě se jedinec v budoucnosti chce vyhnout dalšímu trestu, a proto reguluje svoje chování. Ovšem poměrně často dochází ve školním prostředí k odklonu od násilného chování v důsledku uvědomění si následků spáchaného násilí. Zde můžeme hovořit o takzvané „účinné lítosti“. K této situaci dochází většinou při méně závažných činech, jako je například poškození spolužákových věcí,

---

<sup>16</sup> Bendl, 2003, s. 52

či nadávky nebo urážky. K tomuto jevu dochází také u spolupachatelů a nepřímých účastníků závažnějších forem násilí. Jedná se zde v podstatě o sociální učení. Jedinec zjistí, že překročil určitou hranici a v budoucnu chybu neopakuje. Zde může pedagog pozitivně působit vysvětlením a diskusí o vzniklé události. Účinná je též technika výměny rolí, kdy se agresor cvičně dostává do role oběti. S odklonem od násilí tímto způsobem ovšem nemůžeme počítat u jedinců se sklony k agresivitě nebo s poruchami osobnosti.

### Oběť

U jedince, na kterém je násilí spácháno, nebo pácháno opakovaně, můžeme předpokládat několik možných důsledků.

Ve většině případů, dochází k přijetí násilí jako normy a tím k jeho častějšímu používání. To je způsobeno jednak zkušeností, že pokud si násilí nenechá „líbit“ a odpoví také nějakou formou násilí, agresor si dotyčného žáka v budoucnosti nevybere za svou oběť. Další důvod proč dochází k častějšímu používání násilí u oběti, je vrozený, podmíněný zejména temperamentem. Násilí u jedince vyvolá vztek nebo ho zachvátí zlost, díky níž násilí opětuje.

Ke zvýšení používání násilí u oběti dochází také díky snaze získat sympatie a obdiv agresora pácháním násilí na slabších spolužácích. Taková reakce bývá často motivována strachem z dalšího násilí, proto se chce s potenciálně nebezpečným agresorem spojit. Méně častý bývá důvod fascinace agresorem a snaha napodobovat jej a vyrovnat se mu.

U obětí, které jsou svým založením spíše citlivější, submisivnější či plaché, dochází k naprosto opačné reakci. Reagují na násilí pocitem úzkosti a strachu. To často vede k uzavření do sebe, vyhýbání se kontaktu se spolužáky a posílení nedůvěry vůči okolnímu světu a ztíženému zařazení do kolektivu. Zkušenost s nepotrestaným opakujícím se násilím vyvolává pocit beznaděje a vede k rezignaci na hledání pomoci. Skutečnost, že přímá reakce na násilné a agresivní jednání je defenzivní s projevy slabosti, u agresora vyvolává pocit moci nad svou obětí a násilí opakuje.

### Pozorovatel

Zážitek s násilím u nezúčastněného pozorovatele může vyvolat prakticky stejné následky jako u oběti a agresora, ovšem v mnohem nižší míře.

Pokud se však žák stává svědkem násilí často, stává se vůči němu pasivní a začne ho pokládat za normální, respektive jej přestane vnímat. Kolektiv s větším množstvím takto „otupělých“ členů je rizikový z hlediska vzniku šikany.

Z pohledu pedagoga je důležité uvědomovat si možný dopad a snažit se vždy zachovat tak, aby vzniklé násilí zanechalo v kolektivu co možná nejmenší škody. V ideálním případě by měl pedagog zvládnout situaci tak, aby zkušenost měla dopady pozitivní, to znamená s následkem snížení dalšího vzniku potencionálního násilí.

## **2.4 Předcházení násilí ve školách a školních zařízeních**

Děti školního věku teprve poznávají hranice, poznávají společenské normy, jak již bylo výše uvedeno. Třídní kolektiv je tedy prostředím, ve kterém je vznik některé z forem násilí velmi pravděpodobný. Z toho důvodu je nutné otázku prevence násilí ve školách a školských zařízeních řešit komplexně. Ne jen v mezích působnosti školy, ale celospolečensky.

### **2.4.1 Prevence násilí na úrovni škol a školských zařízení**

Charakterizovat oběť násilí obecně, není ve školním věku snadné. V tomto věku teprve dochází k poznávání hranic, proto se nějakého druhu násilí dopouští téměř každé dítě. Nicméně u žáků, kteří se chovají výrazně, nebo často agresivně najdeme většinou tyto znaky:

- Nejistota
- Snížená sebeúcta
- Nízká sebejistota
- Komplexy
- Nízké sebehodnocení ve vztahu ke školním výsledkům
- Nižší úroveň prosociálních tendencí
- Slabší komunikační dovednosti

Často jsou agresory žáci odmítaní skupinou nebo děti izolované, tzv. černé ovce třídy, případně i žáci velmi vlivní, ovšem s nízkou oblíbeností mezi spolužáky. Často mívají negativní vliv na třídu a morálně ji rozvrací.<sup>17</sup>

Důležitým krokem v předcházení vzniku násilí a konfliktů ve školách a školských zařízeních je vyhledávání žáků, u nichž se projevují výše uvedené znaky, tj. žáků se sklonem k problémovému chování. Je nutné se zaměřit na žáky, kteří se vyznačují nápadnými zvláštnostmi v chování, které mohou signalizovat disociální nebo disharmonický vývoj osobnosti. Je třeba si v první řadě všimnout žáků, kteří jsou nedisciplinovaní, mají odpor k autoritě, časté absence, zejména neomluvené. Je třeba se zaměřit na žáky, kteří přišli z jiné školy, kde měli problémy se záškoláctvím a sklony k delikventnímu či kriminálnímu chování. Soustředit se musíme též na žáky hyperaktivní, nesoustředěné, nepozorné, a žáky, kteří mají problémy s navazováním kontaktů s vrstevníky nebo dospělými osobami. V této fázi je vhodné použít metodu pozorování nebo rozhovoru.

Dalším krokem je provést psychologické vyšetření u vytipovaných žáků. Zejména včasné zachycení náznaků delikventního chování žáka je velmi důležité. Je jisté, že delikventní chování nevzniká náhle vlivem jednoho podnětu, ale je výsledkem postupného vývoje osobnosti. Psycholog by se měl tedy soustředit na zkoumání osobnosti žáka, jeho inteligenci, sociální vztahy a jeho sociální pozici ve třídě. Dále by se měl soustředit na rodinné prostředí a vztahy ke členům rodiny.

Po vyšetření musí následovat rozdělení kompetencí, pro řešení jednotlivých problémů, tj. které může řešit pedagog a na které je nutná spolupráce psychologa. Dále se musí rozlišit, které problémy je možné řešit jednorázovou nebo střednědobou intervencí a které je potřeba řešit dlouhodobou intervencí.

Závěrečnou fází je vlastní řešení problémů a práce s potenciálně problémovými žáky. Efektivní náprava problémů v chování vyžaduje zejména rozvinout sociálně vhodnější projevy chování a eliminovat chování nevhodné. Z tohoto důvodu je nutné do výchovy zapojovat metody seberegulace, hraní rolí, kognitivních změn, modifikování postojů, zlepšování vztahů, modelování situací, redukování strachu apod. Je potřeba se zaměřit na rozvíjení sociálních dovedností, asertivity, efektivního

---

<sup>17</sup> Gajdošová 2006, s. 212



řešení konfliktů a směřování žáků k vytváření adekvátních postojů a životních hodnot. Pro rozvinutí komplexnosti výchovy a sjednocení výchovného působení je účinným prostředkem pořádání přednášek a besed pro učitele a rodiče zaměřené na psychologické otázky výchovy a vzdělávání dětí s problémovým chováním. Zvýšená informovanost pedagogů a rodičů umožňuje změnu postojů k takovým dětem. Vede k jejich lepšímu pochopení, které je pro výchovnou práci s nimi nezbytné.

Na přednášky by měly navázat debaty s rodiči zaměřené na rozvíjení jejich sociální kompetence a řešení konfliktů. Celý proces musí provázet průběžná kontrola a vyhodnocování výsledků, kterou v případě nutnosti doprovázejí přímé zásahy do výchovně vzdělávacího procesu.

#### **2.4.2 Účast MŠMT v prevenci násilí ve školách**

Problematika násilí ve školách a školských zařízeních je velice závažná. Účinná prevence proto vyžaduje komplexní výchovný přístup, koordinaci mezi pedagogy i jednotlivými institucemi a klade důraz na informovanost pedagogů, rodičů a poradenských pracovníků. V tomto směru významně přispělo ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vydáním dvou metodických pokynů. Jedná se o *Metodický pokyn MŠMT k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č.j.: 20 006/2007-51* a *Metodický pokyn MŠMT k prevenci šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č.j. 28 275/2000-22*.

#### **Metodický pokyn MŠMT k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních**

Tento pokyn vychází ze zákona č. 561/2004 Sb., *o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání* (tzv. školský zákon) a ze zákona č. 379/2005 Sb., *o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů*.

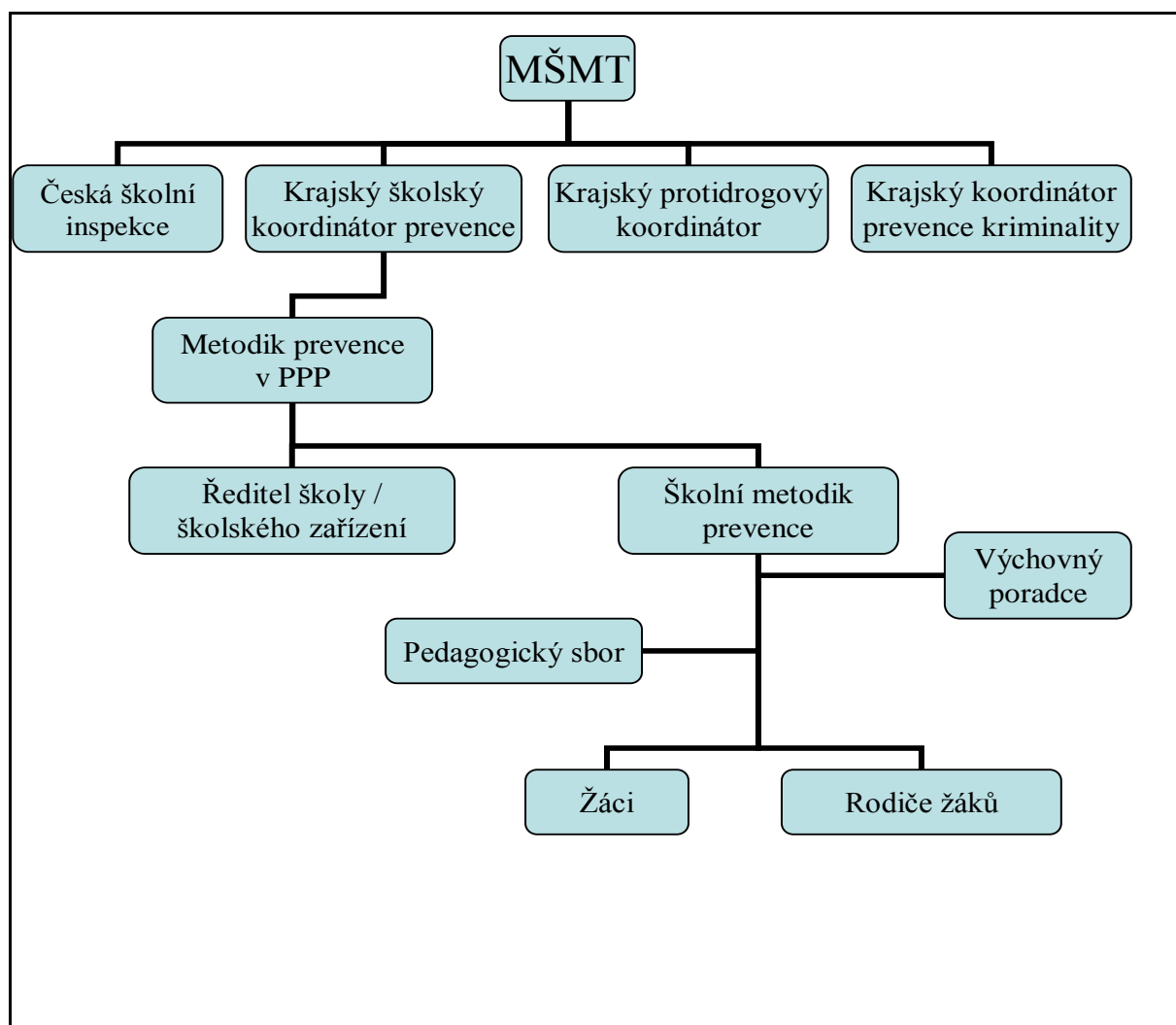
Metodický pokyn obsahuje vymezení základních pojmů v oblasti prevence sociálně patologických jevů. Zabývá se definováním jednotlivých druhů prevence podle posloupnosti, zaměření a účinnosti. Dále je v něm zakotveno zaměření primární prevence v působnosti Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy,

zejména pro předcházení rizikovému chování u žáků, jako je záškoláctví, šikana, rasismus, xenofobie, vandalismus, užívání omamných a psychotropních látek (OPL), kriminalita a delikvence. Do zaměření primární prevence ministerstva spadá také předcházení onemocnění AISD/HIV a infekčním onemocněním souvisejícím s nevhodnými způsoby chování. Primární prevence zahrnuje také předcházení závislostem, a to zejména na politickém či náboženském extremismu, ale také netolismu, gamblingu apod.

Význam výše uvedeného metodického pokynu spočívá zejména v tom, že doporučuje, aby se problematika předcházení sociálně patologickým jevům stala běžnou součástí výuky a byla včleněna do školního vzdělávacího programu. Aby byla pojímána komplexně ve všech oblastech, kterých se dotýká, to je: zdravý životní styl, společenskovední oblast, přírodovědná, sociálně právní, rodinná a občanská výchova. V praxi dává pedagogům volnost pro rozšíření výuky o problematiku prevenci a ujištění, že se nejedná o ochuzení obsahu vyučovacího předmětu, právě naopak. Problematika prevence proto přestává být chápána jako něco nadstandardního, na co v podstatě „není čas“, a stává se přirozenou součástí výchovně vzdělávacího procesu.

Velkým přínosem Metodického pokynu MŠMT k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních je vymezení systému organizace a řízení primární prevence, včetně definování funkcí jednotlivých institucí. Každý zúčastněný se v systému lépe orientuje a ví, s kým má spolupracovat, kam se obrátit o radu, popřípadě, kam má informace předávat. Celý proces prevence se tím velmi zefektivňuje. Tato struktura je z hlediska řízení a předávání informací naznačena ve schématu č. 1. Směr řízení a předávání informací je ve schématu řazen odshora dolů. V praxi musí samozřejmě existovat obousměrný komunikační kanál, aby bylo možné zachytit zpětnou vazbu, ale také zpracovat podnětné návrhy tzv. zdola.

Schéma č. 1



Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vytváří podmínky pro realizaci resortního systému prevence na národní úrovni v metodické a legislativní oblasti. Důležitou funkcí ministerstva je vytváření komunikačního systému pro realizaci prevence. Ministerstvo koordinuje činnost přímo řízených organizací jako je *Výzkumný ústav pedagogický*, *Institut pedagogicko-psychologického poradenství*, *Národního institutu pro další vzdělávání* v oblasti primární prevence. Využívá jejich odborného potenciálu v oblasti metodické, vzdělávací a výzkumné. Ministerstvo také metodicky vede krajské školní koordinátory prevence.

V rámci primární prevence rozvíjí MŠMT spolupráci na mezinárodní úrovni. Ta je přínosem z hlediska poznání jiných postupů a to jak dobrých, které je možné přejmout z jiných států, tak těch, které se v praxi neosvědčily, které ukazují, jaké

cestě se vyhnout. Úkolem ministerstva je také vyčleňování ročních finančních prostředků na primární prevenci v resortu.

Ke kontrole využívá ministerstvo Českou školní inspekci. Provádí tedy kontrolu také v oblasti prevence sociálně patologických jevů. Zaměřuje se v této oblasti zejména na kontrolu minimálního preventivního programu a školního vzdělávacího programu.

Krajský školský koordinátor prevence je jmenován krajským úřadem. Má za úkol zabezpečit funkční systém vzdělávání pracovníků školství v oblasti prevence a koordinovat činnost jednotlivých institucí na krajské úrovni. Spolupracuje s krajským protidrogovým koordinátorem a koordinátorem prevence kriminality. Spolu s nimi a s dalšími subjekty, které se podílejí na prevenci v rámci kraje, se aktivně účastní na vytváření a zdokonalování krajské koncepce prevence na příslušné období. Krajský školní koordinátor prevence vytváří návrh financování Minimálních preventivních programů a dalších aktivit ze státních zdrojů. Krajský školský koordinátor prevence spolupracuje a metodicky vede metodiky prevence v pedagogicko psychologických poradnách a zajišťuje pracovní porady školních metodiků prevence škol v kraji. Čímž se výrazně podílí na předávání informací a prohlubuje spolupráci mezi jednotlivými institucemi.

Metodik prevence v pedagogicko psychologické poradně zajišťuje prevenci sociálně patologických jevů a realizaci preventivních opatření v oblasti územní působnosti vymezené krajským úřadem. Koordinuje a poskytuje metodickou podporu školních metodiků prevence. Organizuje pro ně pravidelné pracovní porady a poskytuje individuální odborné konzultace. Na žádost školy pomáhá spolu se školním metodikem prevence a dalšími pedagogy řešit aktuální problémy s výskytem sociálně patologických jevů. Do povinností metodika prevence pedagogicko psychologické poradny patří udržovat pravidelný kontakt se všemi institucemi, organizacemi a jednotlivci, kteří se v prevenci na úrovni kraje angažují. Získané informace poskytuje školním metodikům prevence, popřípadě ředitelům škol.

Úkolem ředitele školy nebo školského zařízení je v oblasti prevence vytvářet podmínky pro předcházení vzniku sociálně patologických jevů v zařízení, které řídí. Sem spadá například vysílání pedagogů na přednášky či školení o problematice

prevence vzniku sociálně patologických jevů, ale také vytváření prostoru pro zájmovou činnost žáků a pro jejich odreagování, ale také poskytování poradenských služeb a podobně. Ředitel školy by měl vytvářet podmínky pro spolupráci s metodikem prevence v pedagogicko psychologické poradně a s krajským školským koordinátorem prevence. Také by měl podporovat aktivity příslušného obecního úřadu zaměřené na využití volného času žáků a spolupracovat se zájmovými sdruženími a dalšími subjekty.

Ředitel školy jmenuje Školního metodika prevence. Školní metodik prevence má na starost všechny činnosti týkající se prevence sociálně patologických jevů v působnosti školy. Pořádá školení a přednášky, sleduje klima mezi žáky. Důležitou povinností pro školního metodika prevence je sestavení Minimálního preventivního programu. Sestavuje ho v kooperaci s ředitelem, výchovným poradcem a členy pedagogického sboru na základě aktuální situace ve škole. Kompetence koordinace tvorby a realizace a pravidelné vyhodnocování minimálního preventivního programu spadá do kompetencí ředitele školy. Ředitel je také zodpovědný za začlenění minimálního preventivního programu do školního vzdělávacího programu.

Metodický pokyn vymezuje *Minimální preventivní program* jako dokument, který škola vypracovává na jeden školní rok. Obsahuje popis situace ve škole, cíle prevence, metody a formy prevence, které jsou ve škole uplatňovány, popis volnočasových aktivit, způsob vzdělávání pedagogů. Dále je jeho součástí popis poradenského týmu včetně kontaktů na jeho členy, popis krizových programů, struktura komunikace s rodiči a zákonnými zástupci dětí a přehled organizací, se kterými škola v oblasti prevence spolupracuje. Přínos tohoto dokumentu spočívá v tom, že jeho vytváření přiměje školy ke zhodnocení aktuální situace a volbě strategií ke zlepšení, popřípadě udržení současného stavu. Zveřejnění kontaktů na členy poradenského týmu zjednodušuje komunikaci rodičů se školou.

Ředitel řeší aktuální problémy související s výskytem sociálně patologických jevů ve školách, respektive řídí jejich řešení. Zpravidla si sjednává schůzky se školním metodikem prevence, výchovným poradcem, psychologem, speciálním pedagogem a dalšími pedagogy. Společně se dohodnou na postupu řešení případu. Ředitel pravidelně kontroluje výsledky a podle potřeby se postup upravuje.

## **Metodický pokyn MŠMT k prevenci šikanování mezi žáky škol a školských zařízení**

Metodický pokyn MŠMT k prevenci šikanování mezi žáky škol a školských zařízení č.j. 24 246/2008-6 vychází z výše uvedeného Metodického pokyn MŠMT k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č. j. 14514/2000-51. Je zaměřen, jak je uvedeno již v jeho názvu, na prevenci šikany mezi žáky škol a školských zařízení. Jeho cílem je snížit výskyt šikany, a zamezit přenosu tohoto problému mimo školy a školská zařízení, ale také upozornit na závažnost šikanování a poskytnout pedagogickým pracovníkům základní informace a pomoci při řešení vzniklé šikany. Pokyn vymezuje v tomto ohledu role jednotlivých institucí. Součástí dokumentu je také definice šikany.

Školám tento dokument ukládá povinnost vytvářet *Program proti šikanování*, jako část *Minimálního preventivního programu*. Hlavní částí Programu proti šikanování je krizový plán, který má za cíl eliminovat a minimalizovat škody v případě, že k šikanování ve školním prostředí dojde. Musí z něj jasně vyplynout kompetence jednotlivých osob, postup a způsob řešení situace. Program musí být rozdělen na dvě části podle kompetencí k řešení šikany. První část se zaměřuje na situace, kdy je škola schopna problém řešit sama. Sem patří postupy pro počáteční stádía šikanování a rámcový třídní program pro řešení zárodečného stádía šikanování. Druhá se zaměřuje na situace, kdy škola již není schopna situaci řešit sama, nebo k tomu není kompetentní. Do této části patří postupy při výskytu pokročilé šikany, zejména šikany, která naplňuje skutkovou podstatu trestného činu, jejíž řešení spadá do kompetence policie. Odpovědnost za realizaci a hodnocení programu nese ředitel školy. Metodický pokyn definuje funkci *školního metodika prevence*, jehož úkolem je koordinace tvorby těchto programů, informování všech pedagogických pracovníků školy o problematice šikany a hlavně aktivní účast při řešení vzniklých případů.

Dále je zde zmíněna povinnost školy předcházet všem náznakům násilí a všem způsobům šikanování mezi žáky a svěřenci a jeho absolutní odmítání v jakékoliv formě. Což logicky vyplývá z toho, že škola má za žáky podle §29 zákona č. 561/2004 Sb. odpovědnost v době vyučování. Pokud vzniklá šikana naplní podstatu trestného činu, je pedagog povinen uvědomit Policii ČR, jinak se vystavuje

postihu za neoznámení, popřípadě nepřekážení trestnému činu podle §167 a §168 trestního řádu.

Metodický pokyn ukládá řediteli školy a školského zařízení za povinnost stanovit ve školním řádu pravidla chování včetně sankcí, které budou následovat při jejich porušení a způsoby, jak oznámit šikanování. Ty musí být voleny tak, aby nedošlo k porušení důvěrnosti či anonymity. V praxi se jedná nejčastěji o schránku důvěry, kam žáci vhazují lístečky nebo emailovou adresu určenou výhradně k tomuto účelu. Použití běžné elektronické pošty však nezaručí anonymitu. V současnosti mají některé systémy elektronického zpracování školních dat možnost přístupu pro každého žáka školy. Ten pak může vkládat vzkazy do elektronické schránky důvěry. Například systém *iŠkola* umožňuje každému žákovi odesílat anonymní emaily pracovníkům školy, kteří mají kompetenci číst schránku důvěry. U těchto zpráv se nezobrazí odesílatel, a do předmětu zprávy se automaticky generuje „Schránka důvěry“.

Ředitel školy zodpovídá také za systémové aktivity školy v oblasti prevence šikanování a agresivity. Tyto aktivity by měly vycházet z komplexního pojetí preventivní strategie, což znamená, že by měly být provázány všemi oblastmi, kterých se prevence týká.

Pedagogickým centřům a subjektům, které poskytují další vzdělávání pedagogickým pracovníkům, ukládá *Metodický pokyn MŠMT k prevenci šikanování mezi žáky škol a školských zařízení* zajistit vzdělávání výchovných poradců, školních metodiků prevence i pedagogů podle úrovně a typu škol a podle akreditovaných programů. Tato činnost zahrnuje přednášky pracovníků zmíněných institucí na školách a osobní konzultace s pedagogy.

V metodickém pokynu jsou zahrnuta výchovná opatření, která lze použít k potrestání agresorů. Tato opatření jsou zde rozdělena na opatření běžná a opatření pro mimořádné případy. Mezi běžná patří například napomenutí třídního učitele, ředitelská důtka, snížená známka z chování, doporučení návštěvy v ambulantním oddělení střediska výchovné péče a podobně. Opatření pro mimořádné případy zahrnují doporučení dobrovolného umístění do pobytového oddělení střediska výchovné péče nebo pobytu v diagnostickém ústavu, podání návrhu orgánu sociálně

právní ochrany dítěte k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu, vyrozumění policejního orgánu a podobně.

Závěr metodického pokynu upozorňuje na možnost obrátit se na ředitele školy nebo školského zařízení v případě podezření nebo prokázaných projevů šikany, které nejsou bezodkladně řešeny.

Pokud se projeví nečinnost i ze strany ředitele, je možné jednat se zřizovatelem školy nebo podat stížnost na Českou školní inspekci. Stížnost je možné podat osobně, písemně nebo v elektronické podobě na všech pracovištích České školní inspekce.

## ***2.5 Následná opatření při výskytu násilí***

Po výskytu násilného jednání musí ze strany pedagogů dojít k následným opatřením. Tato opatření musí mít za cíl minimalizaci následků násilné činnosti a eliminaci možnosti opakování podobného jednání

Výskyt násilí ve škole a školském zařízení má za následek škody ve dvou rovinách. V první řadě jsou to škody, které vzniknou primárně v důsledku spáchání násilného činu. Sem patří například ublížení na zdraví nebo škoda na majetku. Další škodu však může násilí napáchat také následně, a to ve smyslu přijetí špatného vzoru chování ostatními členy kolektivu. Zejména pokud násilné jednání nebylo účinně potrestáno, dochází u ostatních členů k pocitu, že je takové jednání normální, nebo alespoň akceptovatelné. Agresor získá pocit beztrestnosti a dojde u něj k posílení pocitu moci, což jej motivuje k pokračování v násilném jednání. Těmto jevům se musí pedagogičtí pracovníci snažit zabránit. Z toho důvodu je nezbytné, aby po násilném chování bezprostředně následovalo účinné opatření. To musí vést agresora k tomu, aby si uvědomil, že porušil společenskou normu, a aby si byl vědom následků svého chování. A to jak pro něj samotného, tak pro oběť. Agresor by měl být v případech, kdy je to možné zapojen do odstraňování jím způsobené škody. Například, pokud žák způsobil v důsledku vandalizmu škodu, měl by se aktivně podílet na jejím odstranění. Pedagog by měl kolektivu vysvětlit, proč vydal právě to opatření, které vydal. Je důležité, aby ho kolektiv pochopil a považoval



za samozřejmé. Nesmí dojít k situaci, kdy třídní kolektiv opatření odsoudí, například jako nesmyslné a začne s agresorem sympatizovat. Vždy je důležité snažit se zjistit, proč k situaci došlo a řešit pomocí opatření prvotní příčinu.

## 2.6 Šikana

Mezi zvláštní druhy násilí patří šikana. S ní se ve školách a školských zařízeních setkáváme velmi často.

Označení šikana pochází z francouzského *chicane*, což znamená týrat, úmyslně obtěžovat, hádka, spor, vytáčka a podobně. Pojem *šikana* u nás poprvé použil pražský psychiatr Petr Příhoda. Tento termín použil v souvislosti s problémy v tehdejší československé socialistické armádě.

Jedná se o sociálně patologický jev, při němž je omezována osobní svoboda, svoboda rozhodování, dochází k ponižování a ubližování na zdraví i majetku. Patří mezi závažné agresivní poruchy chování<sup>18</sup>. Šikana je složitým problémem, který svými znaky a důsledky zasahuje do mnoha právních odvětví. Proto ji nelze z právního hlediska pojmut jako jeden komplexní celek. V právním řádu České republiky pro ni neexistuje právní definice. Šikana jako taková tedy není trestným činem. Přesto však vyžaduje komplexní řešení. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy reagovalo na tuto skutečnost definováním problematiky šikany. Tato definice zní: „Šikana je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků.“

Obecně lze šikanu definovat jako násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně bránit.

---

<sup>18</sup> Vágnerová 2004, s. 798

Formy šikany jsou různé. Podle toho, jak se jeví navenek, rozlišujeme šikanu *skrytou* a *zjevnou*. Projevy skryté šikany bývají na první pohled těžko rozpoznatelné, a proto se také hůře odhaluje. Patří sem přehlížení, vyhýbání se, odmítání zapojit se s obětí do rozhovoru či spolupracovat s ní na skupinové práci a podobně. Zjevná šikana je, jak už název napovídá, na první pohled rozpoznatelná. Mezi její projevy patří fyzické násilí, ponižování, nucení k nějaké činnosti, destruktivní aktivity zaměřené na majetek oběti apod.

Projevy šikany se liší také mírou aktivity oběti. Oběť buď pasivně snáší bití či ponižování, nebo je nucena do aktivity ve prospěch agresora. Donucení k ponižující aktivitě je pro oběť mnohem větším ponižením než pasivní snášení násilného a ponižujícího jednání.

K šikanování dochází cestou do školy, před školou, ve škole i cestou ze školy. V budově školy dochází k šikanování před začátkem první vyučovací hodiny, o přestávkách, a často i při vyučování. Místa, kde dochází k šikaně v budově školy, jsou nejčastěji šatny, WC, skrytá zákoutí chodeb, kam nedohlédne oko učitele, jídelna, školní pozemek. Mnoho závažných projevů šikanování je zraku dospělých skryto, protože agresori si pro své trýznění vybírají místa, která jsou pokud možno co nejvíce mimo dosah učitelů, popřípadě místa, kde je pro službu vykonávající dozor těžké se orientovat, například ve velkém shluku dětí apod. Z výpovědí žáků vyplývá, že místa, kde není úplně bezpečno, jsou školní hřiště, školní jídelna, chodby a prostor před školou.<sup>19</sup>

Jednání s prvky skupinové šikany lze sledovat již ve středním školním věku. Tedy v období, kdy se třída přeměňuje na strukturovanou skupinu s vlastními normami a hierarchizovanými rolemi. Skupina je schopna alespoň krátkodobě organizovaně jednat a prosazovat tak svoji nově objevenou sílu. Svou moc si dokazuje většinou právě ve vztahu k odlišným členům.

V dětském kolektivu panuje potřeba vytvářet jednotnou tlupu, ve které jsou všichni členové stejní, případně hodně podobní<sup>20</sup>. Je zde značný tlak na konformitu. Kdo se odlišuje, nebývá tolerován. Zejména chlapci mají tendenci k prosazení svého statusu ve skupině použít fyzické síly. Problémem na tomto stupni vývoje se stává nedostatek zábran k ovládnutí silových projevů a pocitu moci, který vyplývá

---

<sup>19</sup> Bendl, 2003, s. 51

<sup>20</sup> Bendl 2003, s. 47

z postavení a vlivu ve skupině. Šikana je tedy projevem zneužití postavení a moci, kterou jedinec ve skupině nějakým způsobem získal. Pokud se u žáka vyskytovaly již dříve sklony či návyky jednat agresivně, riziko šikany se zvyšuje. Šikana má navíc s věkem stoupající tendenci. Bezmocnost a slabost oběti násilí nejen stimuluje, ale také posiluje.

### **2.6.1 Hlavní příčiny vzniku šikany**

#### **1. Tlak kolektivu**

Jedinec je nucen přizpůsobit své chování podle očekávání společnosti. Podřizuje se určitým stereotypům. Například: chlapec má být mužný, tvrdý, nikoli změkčilý, nesmí se bát rány a v případě potřeby ji musí i dát. Je-li jedinec pod konstantním tlakem „být takovým, jakým mám být“ a je-li ke své budoucí sociální roli veden a systematicky připravován, vnímá, že jedinci v tomto procesu slabí či dokonce neúspěšní jsou zpravidla terčem pohrdání a posměchu. Vzniká zde tedy vnitřní tlak, v důsledku rozporu mezi přirozeným chováním jedince a chováním vynuceným společností, kterému se musí přizpůsobit. Když se objeví někdo, kdo se normám vymyká a nepodstupuje tento vnitřní boj, tak v člověku s vnitřním tlakem jeho chování vyvolává touhu tento tlak „upustit“ a chovat se přirozeně. To je ovšem z hlediska společenské normy nepřijatelné (sklidil by posměch či pohrdání). Zbaví se tedy svého tlaku tím, že nepřizpůsobivého jedince poníží a zesměšní.

#### **2. Touha po moci**

Jedná se o touhu ovládat druhého. Může vznikat účelově jako prostředek zajištění agresorova prospěchu, jako je získání peněz, nějaké věci, popřípadě volebního hlasu a podobně, nebo jako potřeba uspokojení vlastního ega, či sebepotvrzení.

#### **3. Motiv krutosti**

Jedinci působí potěšení vidět někoho trpět. Nemusí zde jít zdaleka jen o sadismus. I ve zdravých dětech se může probudit tato touha. Tento motiv je z hlediska školní šikany spíše okrajový. Při šikaně je touha po utrpení uspokojována – agresor si vychutnává utrpení oběti. V kolektivu se ovšem může vyskytnout

psychicky nemocný jedinec, tehdy jsou příčiny k jeho jednání patologické. K takovým případům dochází naštěstí jen zřídka.

#### 4. Zvědavost

Motivem k šikanování je zvědavost – agresor je zvědavý, jak bude oběť reagovat na ponížení, bolest, jak se bude chovat pod vlivem strachu či do jaké míry se nechá ovládat. Šikanování zde slouží jako určitý pokus.

### 2.6.2 Podmínky vzniku šikany

Aby se však šikana mohla plně rozvinout, musí být splněny následující tři podmínky:

- přítomnost potencionálního šikanujícího agresora,
- přítomnost potencionální oběti šikanování,
- přítomnost takového klimatu skupiny, které šikanování připustí, resp. nezabrání mu.

Šikanující agresor bývá zpravidla fyzicky nebo psychicky zdatný jedinec, často neukázněný, mívá silnou potřebu dokazovat svou převahu nad ostatními. Bývá bezohledný, necitelný, ale také podezřavý. Ostatní podezírá z toho, co dělá sám. Za své chování se agresor často necítí vinen, protože nemá dostatečně rozvinuté svědomí.

U šikanujících bývá typická zvýšená potřeba sebeprosazení, kterou není schopen uspokojit v žádné jiné oblasti. Někdy se jedná o jedince s návykem řešit vše pomocí násilí. Většinou se jedná o jedince, kteří se projevují agresivně už od raného věku. Školní prospěch šikanujících není rozhodující, ve většině případů se však jedná o méně úspěšné žáky.

V některých případech se u agresora objevuje změna kognitivního postoje vůči oběti, hodnotí ji jako méněcennou bytost, pro kterou neplatí stejná pravidla. Je přesvědčen, že není třeba brát na oběť ohled, protože toho není hodna. Agresor má tendenci přesouvat vinu na oběť. Typické jsou výroky: „Neměl provokovat“, „Je to srab“, apod.

Výskyt agresivního chování posiluje zkušenost z rodiny, například pokud rodiče dítěte preferují raději násilné řešení problémů, a pokud při výchově sami používají

násilí. Sklony k agresivnímu chování mívají děti, které mají zkušenosti s negativním postojem rodičů jako je odmítání, nezáměr, popřípadě nenávist. V mnoha případech pochází agresori z rodin, kde se buď otec, nebo matka, popř. oba společně dopouštějí fyzického nebo citového násilí.<sup>21</sup>

Šikanují jak dívky, tak chlapci, i když u těchto dvou skupin se poněkud liší forma šikany. Rozdíl mezi šikanou u chlapců a dívek spočívá v tom, že zatímco chlapci si vybírají oběti z řad obou pohlaví, děvčata se převážně trýzní jen mezi sebou. Odlišnost je také v zastoupení obou pohlaví v roli agresora. Mezi šikanujícími je třikrát více chlapců než dívek.<sup>22</sup>

Obětí šikany se často stává osoba nějakým způsobem znevýhodněná. Nečastěji bývají šikanovány tiché, plaché, úzkostné a nejisté děti. Mívají nízké sebevědomí a jsou zvyklé se podřizovat. Bývají fyzicky slabé a neobratné, často se jedná o děti trpící nějakým typem postižení. Důvodem k šikaně může být například příslušnost k nižší sociální vrstvě, příslušnost k některému náboženství, rasová odlišnost, apod. Šikanované děti mívají často problém navázat kontakt s vrstevníky, jedná se o takzvané samotáře. Ostatní děti je považují za nesympatické a takzvaně "divné". Bývají málomluvní a pasivní. Oběti šikany bývají v rodinném prostředí nedostatečně vedené k samostatnosti a k sebeprosazení, jsou u nich potlačeny interaktivní dovednosti.

Role agresora a oběti není v žádném případě náhodná. K jedincům, kteří demonstrují slabost a bezradnost, většina členů skupiny přistupuje s despektem. Tendenci chovat se agresivně vůči nejistým, úzkostným, přecitlivělým nebo sociálně neatraktivním jedincům lze vysvětlit mechanismem přenosu. Jedinec tyto vlastnosti odmítá, nechtěl by je mít, sklony k odmítaným projevům v sobě potlačuje. Přenos se projevuje v tom, že to, co se snaží potlačit u sebe, trestá u jiných. To ovšem svědčí o jeho nezralosti a preferovaných hodnotách. Ze stejného důvodu se některé děti identifikují s agresorem. Imponuje jim schopnost získat moc, zdánlivá nebojácnost a nerespektování autorit.

Dalším velmi důležitým faktorem, který zvyšuje riziko vzniku šikany je fakt, že agresor si uvědomuje, jak těžko se vzhledem ke strachu oběti a chování ostatních

---

<sup>21</sup> Bendl 2003, s. 43

<sup>22</sup> Bendl 2003, s. 43

členů skupiny šikana odhaluje. Neobává se trestu, je přesvědčen, že se oběť nedokáže bránit, a že tento problém nebude nikdo řešit.

Problém představuje též společenská tolerance šikany a její bagatelizování. Ovládání a využívání slabších členů skupiny je často považováno za normální, resp. nevyhnutelné, a proto mu zbývajícím členům skupiny nebrání. Součinnost, event. alespoň vynucená konformita a nedostatek odporu k šikaně, může být i projevem strachu nestát se také její obětí.<sup>23</sup>

Snahu popírat šikanu můžeme chápat, jako obranou reakci v situaci, kdy se jedinec cítí bezmocný a nedokáže problém řešit.

Významný je zde postoj dané společnosti k šikaně a názory na šikanující agresory a oběti šikany. Oběť bývá nepříznivě hodnocena. Stává se jí zpravidla jedinec nesympatický s nízkou sociální prestiží. Ve vztahu k oběti se tak objevuje ambivalence. Je kombinací soucitu a pohrdání.

Zde je důležitá pozice ve skupině a úroveň sebehodnocení. Když je jeden žák podceňován, tak automaticky stoupá prestiž ostatních členů. Z toho důvodu je pro většinu členů skupiny výhodný šikanovaný jedinec. Proto se stává chování, které jeho pozici potvrzuje přijatelným.

Šikana se v některých sociálních skupinách stala součástí jejích norem. Například v armádě, ve vězení, ale třeba i na internátě apod. Taková šikana má charakter rituálu, který bývá přehlížen či tolerován. V těchto skupinách se přenáší sociálním učením na další generace. Starší jedinec si kompenzuje svojí zkušenost se šikanou na mladším. Nový člen ví, že se dočká vyššího postavení, kdy bude mít zase on potřebnou moc. Doba, ve které dochází k „povýšení“, bývá přesně určena, takže se oběť většinou ani nesnaží vyhledat pomoc. Spíše se snaží přežít dobu, po kterou šikanování očekává.

Šikana je vždy záležitostí celé skupiny. Nemohlo by k ní docházet, pokud by ji ostatní členové skupiny odmítli.

---

<sup>23</sup> Vágnerová 2004, s. 800

### 2.6.3 Vývojová stádia šikany

Šikana je proces, který se vyvíjí postupně. V literatuře se setkáváme s členěním tohoto procesu do pěti vývojových stádií.<sup>24</sup> Toto členění se používá zejména k didaktickým účelům, pro snazší náhled na problém. V praxi se jednotlivá stádia prolínají, překrývají, a k některým nemusí v praxi ani dojít. Do jakého stádia se šikana dostane, závisí na okolnostech a zejména na přístupu okolí hlavních aktérů. Velmi složité je také nacházení přesných hranic mezi jednotlivými stádii.

Stádia vývoje šikany:

- **Ostrakizmus** – je nejmírnějším stádiem. Jedná se o izolaci oběti, vyčlenění z kolektivu. Nemá v kolektivu žádné kamarády. Komunikace s ostatními členy skupiny probíhá převážně zneužívajícím způsobem. Oběť je zesměšňována, je nazývána hanlivou přezdívkou. Stává se terčem vtípků a posměchu. Ponižující vtipy bývají v tomto stádiu často podávány v rádobý kamarádském duchu. Pokud se oběť ohradí nebo si stěžuje učiteli, bývá nařknuta, že nemá smysl pro humor a nerozumí legraci.
- **Stádium přitvrzování** – v tomto stádiu agresor zkouší, kam až si může dovolit zajít ve své manipulaci s obětí. Zkouší agresi vůči oběti zvyšovat, začíná docházet k fyzickým úrokům. Agresor zažívá pocit moci a uspokojení. V tomto stádiu agresor zpravidla zjišťuje, nejen svojí převahu nad obětí, ale také fakt, že mu šikanování přináší obdiv a respekt ostatních dětí. To jej ještě více povzbuzuje.
- **Nukleové stádium šikany** – ve třetím stádiu šikany se k agresorovi přidají členové skupiny, kteří s ním sympatizují a vytvoří společnou strategii výběru obětí. Šikanování tak získává organizovanou podobu. Je pevně dané rozdělení rolí. Jsou vytvořeny předpoklady pro to, aby se šikana stala normou celé skupiny.
- **Stádium mlčící většiny** – ve skupině dochází k přijetí norem chování agresorů (šikanujícího jádra skupiny). Ostatní děti se jim ze strachu podřizují, popřípadě jim přisluhují. Zvyšuje se tlak na konformitu na ostatní dosud nezúčastněné členy skupiny. Hlavním činitelem je samozřejmě strach z toho,

---

<sup>24</sup> Lovasová 2006, s. 6

že pokud nebude s agresory sympatizovat nebo se nebude na šikanování podílet, tak upadne v nelibost či se sám stane obětí.

- **Dokonalá šikana** – normy agresorů jsou přijaty nebo respektovány všemi členy kolektivu. Dojde k plnému nastolení totalitní ideologie šikanování. Jde o rozdělení žáků na dvě sorty, takzvané „otroky“ a „otrokáře“. Typickým znakem dokonalé šikany je prorůstání parastruktury násilí do oficiální školní struktury. Tento jev je příznačný zejména pro věznice, vojenská prostředí a výchovné ústavy. V mírnější podobě se někdy vyskytuje i na školách.<sup>25</sup>

#### 2.6.4 Prevence šikany

Jako u většiny patologických jevů je i proti šikaně nejúčinnější obranou prevence. To platí v případech, kdy se šikana ještě nevyskytla, ale také tehdy, když k ní prokazatelně došlo a byla uplatněna opatření k nápravě. Znamená to, že prevence slouží k tomu, aby k šikaně nedocházelo, ale také k tomu, aby se neopakovala. Metody prevence jsou v obou případech přibližně stejné.

V praxi se prokázalo, že nebezpečí šikany nejlépe sníží použití výchovných principů a zásad, které všeobecně přispívají k duševnímu i mravnímu vývoji dětí a pomáhají vytvářet dobré vztahy v rodině i ve škole. Základem dobrého fungování každé společnosti je, aby každý její člen přijal hodnoty, na nichž společnost stojí. Proto by měl pedagog dětem vštěpovat hodnoty, jako je úcta ke každé živé bytosti, solidarita, soucit, obětavost, čest. Tato takzvaně ideová výchova je nezbytnou součástí prevence sociálně patologických jevů, tedy i šikany. Nestačí ovšem jen teoretické vyložení. Učitel by měl jít příkladem a význam uvedených hodnot předvádět svým chováním. Základní mravní (ovšem i estetické) hodnoty mají tvořit stálou a naprosto samozřejmou součást prostředí, kterým děti obklopujeme<sup>26</sup>. Základní mravní hodnoty, na nichž stojí naše společnost, přineslo do Evropy křesťanství (viz. *Desatero božích přikázání*). V naší společnosti je ovšem křesťanská tradice velice slabá. Proto musíme tyto hodnoty přednášet bez náboženského kontextu. U věřících dětí může ovšem učitel na tento kontext navázat, popřípadě výklad obohatit o zajímavosti z historie křesťanství. Děti by si měly tento princip

---

<sup>25</sup> Kolář 2005, s. 40

<sup>26</sup> Říčan 1995, s. 80



osvojit jako cestu k prosazení spravedlnosti bez závislosti na fyzické síle, výši majetku, inteligenci nebo většinové převaze.

Nutností je posilování demokratických principů ve třídě. Účinným prostředkem pro formování vztahů ve třídě je v tomto směru pěstování žákovské samosprávy. Děti se učí vystupovat v roli autority, jako zástupci skupiny a jednat s vyšší autoritou. Postavení formální struktury tak částečně zabraňuje vytváření struktur neformálních, které často nemají s demokratickými principy nic společného, naopak v nich často dochází k takzvané hře na mafii. Demokratické principy posílí učitel také stylem jednání s dětmi a jejich rodiči. Učitel by se měl ptát dětí na jejich názory a přání. Měl by děti zapojit do rozhodování, například kam se pojede na výlet, která hra se bude hrát, poradí při různých aktivitách (pokud jím ovšem nesleduje pedagogický záměr), rozložení rolí při činnostech a podobně. Důležité je vysvětlovat, co je možné, co není možné a proč. Učitel by měl ve výchově uplatňovat princip kooperace. Jedná se o využívání spolupráce žáků při co největším množství činností. Tím vznikají mezi spolužáky takové vztahy, které zabraňují vzniku šikany. Vytváření malých pracovních týmů podporuje zapojení outsiderů do skupinových aktivit. Dává jim možnost být platnými členy týmu, což jim pomáhá získat respekt spolužáků a zvýšit sebeúctu. Týmová práce učí oběti, ale také agresory sociálním dovednostem. Agresorům umožňuje jinou než agresivní interakci. Uplatnění principu kooperace má všeobecně příznivý vliv na vztahy žáků mezi sebou. Nejedná se tedy o metodu využitelnou výhradně v souvislosti se šikanou.

Předpokladem úspěšného boje se šikanou je informovanost. Rodiče by měli být seznámeni s pojmem šikana a s možností jejího výskytu. V ideálním případě hned při nástupu dítěte do školy. Rodiče i žáci by měli být vedeni k tomu, jak na podobný problém zareagovat, na koho se obrátit a jakým způsobem. Nutné je, dát najevo dětem i rodičům, že šikana nebude trpěna a proti agresorům budou použita nejtvrdší opatření a sankce. To je důležité nejen proto, aby se podpořil pocit bezpečí žáků, ale také jako varování či zastrašení potencionálních agresorů, popřípadě rodičů agresorů, kteří své dítě vedou takzvaně k taktice „ostrých loktů“ a bezohlednosti.

Důležité je informovat rodiče otevřeně také o dění ve škole, včetně problémů i nepříjemných událostí a chyb, ke kterým došlo. Mezi pedagogy a rodiči by měl vládnout otevřený vztah. Měla by být zajištěna možnost přístupu do školy a konzultací s pedagogem podle potřeby i mimo třídní schůzky. Rodiče pak mohou bez obav informovat učitele o výrazných změnách v chování jejich dítěte, které by

mohly souviset se vztahy ve škole. Pedagog tak získává možnost prověřit, zda se nejedná o šikanu, popřípadě proti ní zasáhnout už v počátečním stádiu.

Prevence šikany zahrnuje samozřejmě také práci s agresory či potencionálními agresory. Hlavním úkolem je tlumit agresivitu těchto dětí. Je třeba je především sledovat a zakročit při prvním náznaku násilného chování. Děti, které se již zúčastnily závažné šikany, pedagog nesmí takzvaně odepsat. A to ani za předpokladu, že má k jejich jednání odpor a vyvolává v něm negativní emoce. Naopak je musí stimulovat a motivovat k nápravě. Lze k tomu použít pochvaly, zejména v případech, kdy zvládly svoji impulzivitu ve vypjaté situaci. Měly by být zaměstnány činnostmi, která je pro ně atraktivní, a ve které mohou uspět. Je potřeba v nich probouzet empatii. Účinné bývá též vysvětlit takovému dítěti, jaké výhody pro něj má dodržování společenských norem, a to nejen v blízké době, ale také z hlediska budoucnosti a osobní perspektivy.

Opomenuta nesmí být ani práce s oběťmi nebo potencionálními oběťmi šikany. Za potencionální oběti šikany jsou považovány děti, které jsou v kolektivu neoblíbené a nápadně se z něj vyčleňují. Učitel zde může působit na žáka tak, aby změnil své chování, které ostatní členy kolektivu pobuřuje či provokuje. Zde jsou možnosti samozřejmě velice omezené. Faktem je, že některé chování vychází z osobnosti dítěte a nelze jej změnit. Učitel se může snažit žáka motivovat, aby se snažil sám do kolektivu zapojit a úmyslně se neodlišoval. Zde je však potřeba důkladná znalost situace a konkrétních projevů, jimiž si žák v kolektivu škodí.

Neodmyslitelnou součástí předcházení šikaně a násilnému chování vůbec je důsledný pedagogický dozor. Čím více pedagogů dozírá na žáky, tím menší je příležitost k šikaně. Dozor však musí být vykonáván důsledně a aktivně. Nestačí jen stát nebo chodit po chodbách. Je potřeba kontrolovat třídy a místa, kde by mohlo docházet k násilnému jednání. Během dozoru je nutné monitorovat chování žáků, které by mohlo naznačovat vznik sociálně patologického jevu. Takovému chování musí pedagog zabránit a věnovat zvýšenou pozornost žákům, u kterých se toto rizikové chování vyskytlo.

V praxi používanou alternativou dozoru je určení „hlídek“ z řad žáků. Ty dozírají na kolektiv v nepřítomnosti pedagoga. Při výběru musí být pedagog velmi obezřetný. Musí vybrat žáka, který je spolehlivý a morálně na výši. Užití této alternativy dozoru s sebou však nese určitá rizika. Hlídka může zneužít své moci a účinně krýt

agresora, popřípadě může sama být agresorem. Dále je zde riziko, že žák, který se této role ujme, bude vyčleněn z kolektivu.

### 2.6.5 Řešení vzniklé šikany

Řešení problémů se šikanováním předpokládá nejprve rozpoznání šikany a následné zvolení vhodných a účinných prostředků pro další postup.

Rozpoznání šikany ve třídním kolektivu je poměrně obtížné. Je to způsobeno tím, že se většinou děje v ústraní a téměř vždy mimo dohled pedagoga. Nemůžeme očekávat, že se nám dítě, které se stalo obětí šikany, samo svěří. Oběť má mnoho důvodů, proč šikanu tajit. Nejdůležitější roli hraje strach z pomsty agresorů. Může to být také obava, aby nebyl ostatními členy označen za „sraba“ či „bonzáka“ a neztratil tak i poslední sympatizující členy kolektivu. Dalším důvodem může být strach z reakce rodičů, zejména těch ambiciózních. Bojí se, že jím budou pohrdat za to, že se nechá ponižovat a bít, že se nedokáže ubránit. Nejčastějším důvodem, je však stud oběti. Je jí nesmírně trapné, že je v roli oběti a je pro ni ponižující, to přiznat.

Když tedy chceme zjistit, zda se dítě stalo obětí šikany, musíme se zaměřit na jeho pozorování. Soustředíme se na znaky, které by mohly vést k podezření z šikanování. Jde zejména o změny v jeho chování, ale je potřeba všimnout si také změn zevnějšku, například když dítě, které bylo vždy upravené, má najednou často potrhany a zašpiněny oděv. Mnohé nám může naznačit zhoršení školního prospěchu. Pozornost bychom měli věnovat každé netypické změně, kterou bychom u daného dítěte neočekávali.

Varovné znaky se dělí podle způsobu, kterým indikují šikanu, na *přímé* a *nepřímé*. Pozorováním přímých znaků je ihned jasné, že se jedná o šikanu. Nepřímé znaky mohou mít naopak více příčin a nebývají tak snadno pozorovatelné.

Přímé známky šikany zahrnují způsoby chování agresora vůči oběti. Tyto znaky jsou snadno pozorovatelné a přímo ukazují na šikanu. Patří sem například:

- Omezování osobní svobody,
- Nadávky a ponižující přezdívky,
- Výsměch,

- Hrubé žertování a zesměšňování,
- Neustálé kritizování,
- Náznaky pohrdání,
- Úmyslné ponižování,
- Poškozování či krádeže oděvu a osobních věcí,
- Bití, kopání a jiné tělesné napadání.

Nepřímé znaky šikany představují především změny, které se vyskytnou u jednotlivých dětí. Sami o sobě neprokazují jednoznačně šikanu, mohou mít i jiné důvody. Pokud se však objeví náhle, popřípadě v kombinacích, je zde značná pravděpodobnost, že se dítě stalo obětí šikany. Patří sem zejména:

- Strach jít ráno do školy,
- Záškoláctví,
- Ztráta zájmu o učení,
- Zhoršení školního prospěchu,
- Pozdní návraty ze školy,
- Pobývání v blízkosti učitelů,
- Opakující se bolesti hlavy či břicha,
- Ustrašené vystupování,
- Špatné usínání, noční můry,
- Smutná nálada,
- Apatie, nebo naopak nezvyklá agresivita,
- Dítě se vrací ze školy vyhladovělé,
- Porucha soustředění,
- Návraty s poškozeným a zašpiněným oděvem,
- Žádosti o peníze pod různými záminkami,
- Opakované ztráty peněz nebo osobních věcí,
- Zraněními, jejichž původ nedokáže věrohodně vysvětlit.

Proti šikaně je nutné zasáhnout už při získání prvních informací o jejím výskytu. Zásah se tedy často překrývá s vyšetřováním.

Při zasahování proti šikaně je důležité zachovat klid. Učitel nesmí před třídou vystupovat rozčileně nebo dokonce v afektu. Takové jednání by mohlo snížit jeho

autoritu. Mohlo by se střetnout s výsměchem agresorů a dát jim pocit větší moci. Pedagog musí naopak působit naprosto klidně a musí být z jeho chování zřejmé, že přesně ví, jak bude postupovat, a jaké má prostředky k potlačení agresorů. Zároveň musí dát jasně najevo nesouhlas s tím, co se stalo, a musí odsoudit podobné jednání. Učitel musí zvolit takovou formu, aby i žáci začali šikanu odsuzovat a vnímat ji jako něco špatného, co si v žádném případě nezaslouží obdiv ani podporu. Učitel by měl vždy odsoudit jednání a činy, nikoli osobu agresora. To by mohlo mít za následek obrácení hněvu celé třídy na agresora a zároveň by tak znesnadnil návrat agresorova chování k normálu.

Zjištění každého závažnějšího případu šikany musí učitel nahlásit řediteli školy. Ten by měl zareagovat, tak aby byl případ řešen komplexně. S případem musí být seznámeni učitelé všech předmětů v dané třídě, popřípadě i vychovatelé školní družiny či internátu.

Nejdůležitější je chránit oběť před dalším násilím. V krajních případech je možné ji na nějaký čas zprostit školské docházky, aby se vyhnula kontaktu s agresory, a my získali potřebný čas situaci vyřešit. Musíme se ale vyvarovat hyperprotektivního přístupu a přehnaného soucitu.

Jednání s agresory bychom měli vést vždy individuálně. Nikdy před třídou, tím bychom je mohli tlačit ke vzdorovitému postoji. V přístupu vycházíme z informací, které o agresorovi máme. To je například jeho dosavadní chování, rodinné prostředí, ve kterém žije, jak jsou rodiče schopni a ochotni spolupracovat se školou a podobně. U méně závažných činů, kterých se dopustí alespoň částečně socializované děti, někdy postačí individuální domluva. Při domluvě a individuálním rozhovoru se snažíme působit zejména na citovou složku jejich osobnosti. Socializované děti často pochopí, že pedagog jeho čin odsuzuje, a že mu na oběti osobně záleží. Cílem domluvy je, aby si agresor uvědomil, že jeho jednání překročilo rámec přípustné legrace, že oběť jeho jednáním trpěla. V ideálním případě se v něm podaří probudit empatii a schopnost vcítění. K tomu dochází zejména u mladších dětí. Domluva by měla obsahovat i varování v podobě výčtu sankcí, které budou následovat, pokud se jednání agresora nezmění. V závažných případech násilí, kdy agresor reaguje na domluvy a sankce výsměchem, je jediným správným řešením agresora ze školy vyloučit, protože prvořadou povinností školy je zajistit bezpečnost svých žáků.

### Sankce, které může učitel použít:

- Vyjádření osobního zklamání nad žakovým činem s následnou změnou chování po dobu, dokud se žák "nepolepší".. (Tato sankce ovšem předpokládá, že žákovi záleží na náklonnosti a mínění učitele. To lze předpokládat spíše u méně závažného a víceméně příležitostního jednání.)
- Zdržení žáka ve škole po vyučování, tzv. nechat ho po škole. (Pro použití této sankce musí mít učitel podporu rodičů.)
- Oznámení prohřešku rodičům. (Může jít o písemnou formu, prostřednictvím poznámky, telefonátu nebo osobně při vyžádané návštěvě rodičů)
- Odvedení žáka k rodičům, tam kde se momentálně nacházejí, například na pracoviště a požádat je, aby uplatnili svůj výchovný vliv a po zbytek dne převzali dítě do své péče. (Tato možnost s sebou nese některá rizika. Někteří rodiče mohou negativně reagovat na odhalení výchovných problémů s dítětem před svými spolupracovníky či zaměstnavatelem. To může vést ke zhoršení komunikace mezi rodičem a školou. Dalším úskalím je rychlé provedení. Metoda se mine účinkem, pokud bude učitel se žákem cestovat dlouhou dobu nebo bude dokonce rodiče někde hledat.)
- Stížnost řediteli školy.
- Oznámení přestupku trenérovi nebo vedoucímu zájmového kroužku, na kterém žákovi záleží.
- Vyloučení z atraktivní činnosti, na kterou se dítě těší. Například lyžařský zájezd, škola v přírodě a podobně.
- Nařízení trávit přestávky v bezprostřední blízkosti pedagoga.
- Udělení třídní, ředitelské důtky, snížení známky z chování.
- Vyloučení ze školy nebo přeřazení na jinou školu.
- Oznámení činu policii, případně přivolání policie přímo do školy.

## 3 PRAKTICKÁ ČÁST

### 3.1 Cíl praktické části

Cílem praktické části je zjistit stav výskytu násilí v základní škole J. A. Komenského.

Tento cíl sestává z několika dílčích cílů. Jedním z nich je zjistit, jaké formy násilí se ve škole vyskytují a jaká je četnost jejich výskytu. Dalším cílem je zjistit důvody, které vedou ve škole k násilnému chování. Cílem práce je dále zjistit v jaké míře je zastoupen výskyt násilí v přítomnosti a nepřítomnosti pedagoga, informovanost pedagogů o výskytu násilí a jejich reakce. Předmětem výzkumu je zjistit, na kterých místech k násilí ve škole dochází a dobu, kdy k němu dochází. Praktická část práce má za cíl zjistit, zda jsou agresory a oběťmi násilí stále stejní žáci nebo pokaždé někdo jiný. Předmětem zkoumání je také míra zastoupení dívek a chlapců při násilné činnosti, a to jak v roli oběti, tak v roli agresora. Cílem práce je také zjistit, jaká část agresorů násilného chování lituje a snaží se ho napravit. Dalším z dílčích cílů je objasnit, jaké formy násilí jsou žáky ve školním prostředí tolerovány.

### 3.2 Stanovení předpokladů

- Lze předpokládat, že k násilnému chování dochází nejčastěji přímo ve třídě (položka č. 7)
- Lze předpokládat, že nejčastějším důvodem vzniku násilí ve škole je podnět vyplývající z momentální situace (položka č. 14)
- Lze předpokládat, že minimálně u 50 % dotazovaných se projeví tolerance k verbálnímu násilí (položka č. 19)
- Lze předpokládat, že pedagog se dozví o méně než polovině případů výskytu násilného chování (položka č. 16)

### **3.3 Použitá metoda průzkumu**

Pro zjištění stavu výskytu násilí ve školách a školských zařízení byl použit dotazník obsahující 22 položek. Respondenti odpovídali na otázky označením odpovědi, která nejlépe odpovídá skutečnosti. Některé položky obsahovaly volné místo pro vyplnění odpovědi.

V dotazníku byly použity následující typy otázek:

- Faktografické – zkoumají především tzv. „tvrdá data“, jako je např. pohlaví, rok narození, věk apod.
- Uzavřené, dichotomické - respondent může označit pouze jednu ze dvou možností ANO x NE.
- Uzavřené vícenásobného výběru – respondent vybírá z určitého počtu variantu, která nejvíce odpovídá skutečnosti.
- Polouzavřené – zde má respondent možnost vybrat odpověď z několika variant, ale zároveň má možnost uvést jinou neobsaženou variantu.
- Filtrační – tyto otázky rozdělují respondenty podle odpovědi na dvě skupiny. Pokud je na otázku odpovězeno záporně, respondent se již logicky nezabývá vyplňováním podotázkami filtrační otázky (odpovědi by byly též záporné nebo irelevantní), v případě kladné odpovědi respondent vyplní podotázky.
- Škálové – obsahují stupně intenzity zkoumaného jevu, ze kterých respondent vybírá stupeň, který nejvíce odpovídá skutečnosti.

### **3.4 Popis zkoumaného vzorku a průběhu průzkumu**

Zkoumaný vzorek se skládal z 55 respondentů (23 dívek, 32 chlapců). Jednalo se o žáky druhého stupně základní školy ve věku od 11 do 16 let. Respondenty byli žáci ze čtyř tříd jedné základní školy. Jednalo se o třídy šestého, sedmého, osmého a devátého ročníku. Při vyplňování dotazníku bylo v každé třídě přítomno průměrně 13 žáků.

Respondenti měli na vyplnění dotazníku vedením školy vyhrazenou jednu standardní vyučovací hodinu, tedy 45 minut.

Před rozdělením dotazníků byl žákům sdělen důvod průzkumu. Žáci byli seznámeni s jednotlivými otázkami a byl jim vyložen postup, jakým způsobem dotazník



vyplňovat. Vyplňování dotazníku trvalo v průměru dvacet minut a v jeho průběhu bylo některým žákům individuálně odpovídáno na jejich dotazy.

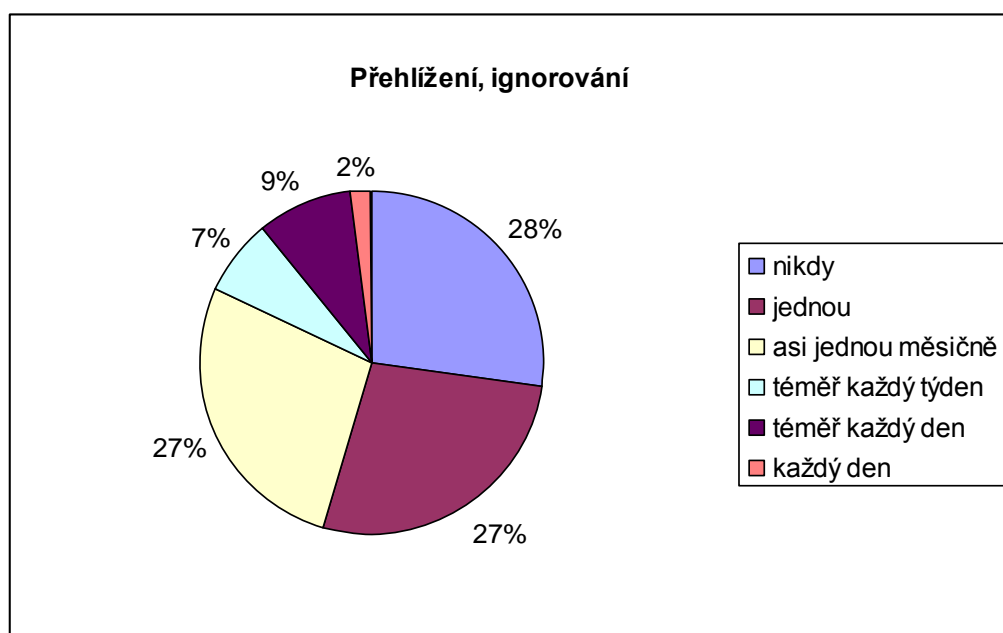
### 3.5 Výsledky průzkumu

Výsledky průzkumu jsou znázorněny pomocí grafů. Jedná se o procentuální vyjádření zastoupení odpovědí na jednotlivé položky dotazníku.

#### Položka č. 1

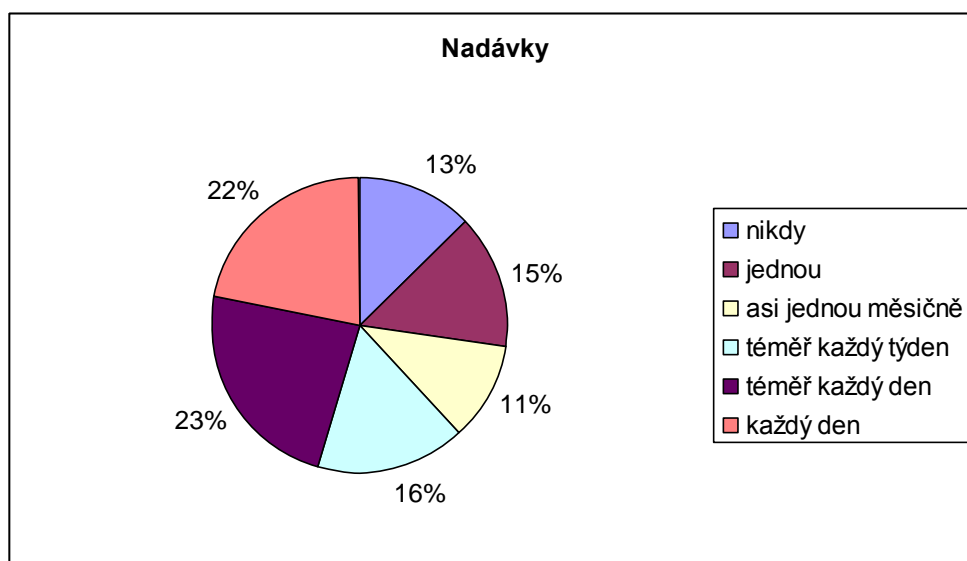
**Dopustil se na tobě někdo ve škole některé z uvedených forem násilí? Pokud ano, uveď, jak často.**

Graf č. 1: Četnost výskytu *přehlížení, ignorování* páchaného na respondentech



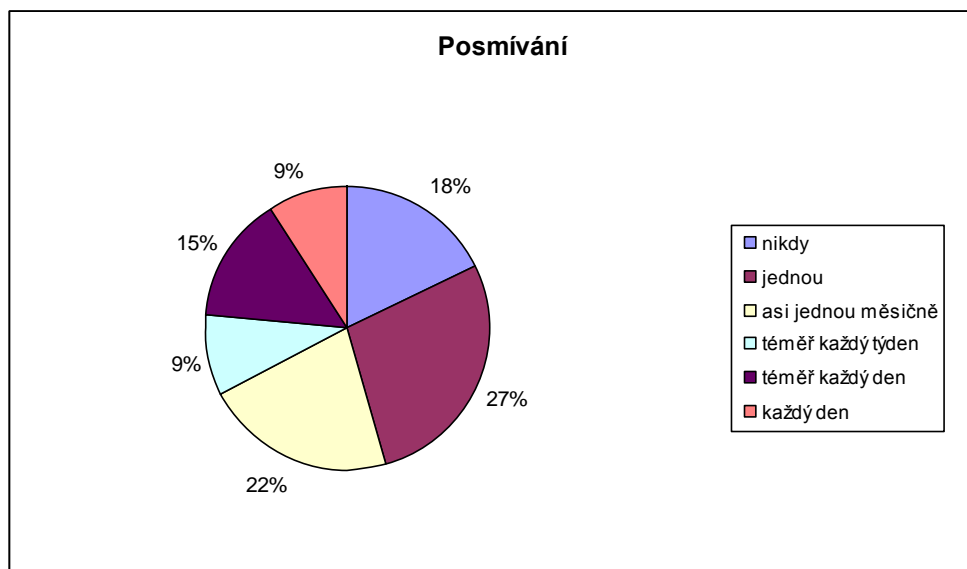
Z celkového počtu respondentů odpověděla 2 %, že jsou přehlíženi / ignorováni každý den, 9 % respondentů uvedlo téměř každý den, 7 % téměř každý týden, 27 % uvedlo, že jsou obětí této formy násilí asi jednou měsíčně, 27 % uvedlo, že jen někdo přehlížel / ignoroval jednou a 28 % uvedlo, že se na nich této formy násilí nikdo nedopustil.

Graf č. 2: Četnost výskytu *nadávek* vůči respondentům



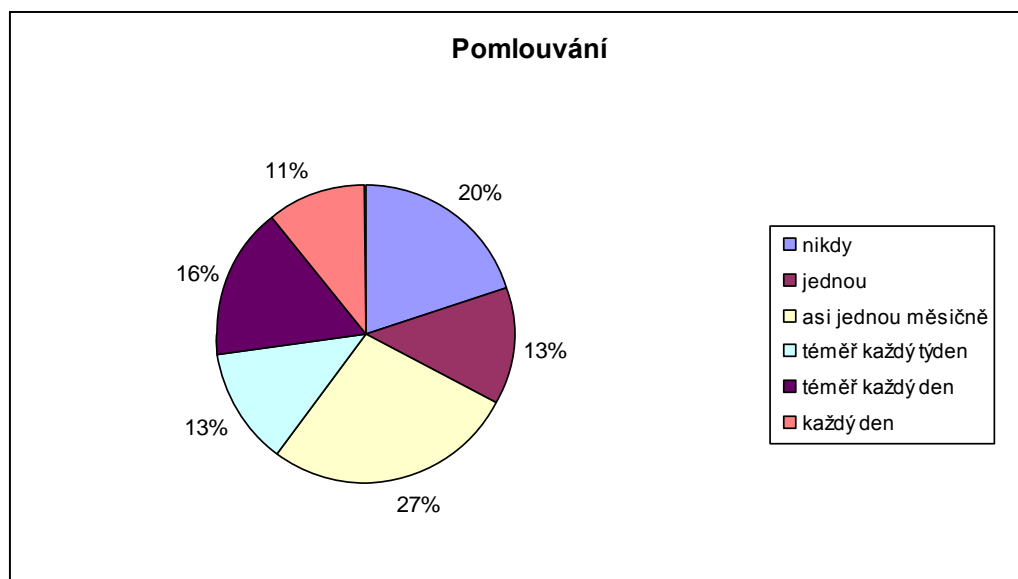
Obětí nadávek se stává každý den 22 % respondentů a téměř každý den 23 % respondentů, téměř každý týden 16 %. 11 % dotazovaných se stává terčem nadávek asi jednou měsíčně. Jednou se obětí nadávek stalo 15 % respondentů a 13 % uvedlo, že jim nadáváno nebylo nikdy.

Graf č. 3: Četnost výskytu *posmívání* páchaného na respondentech



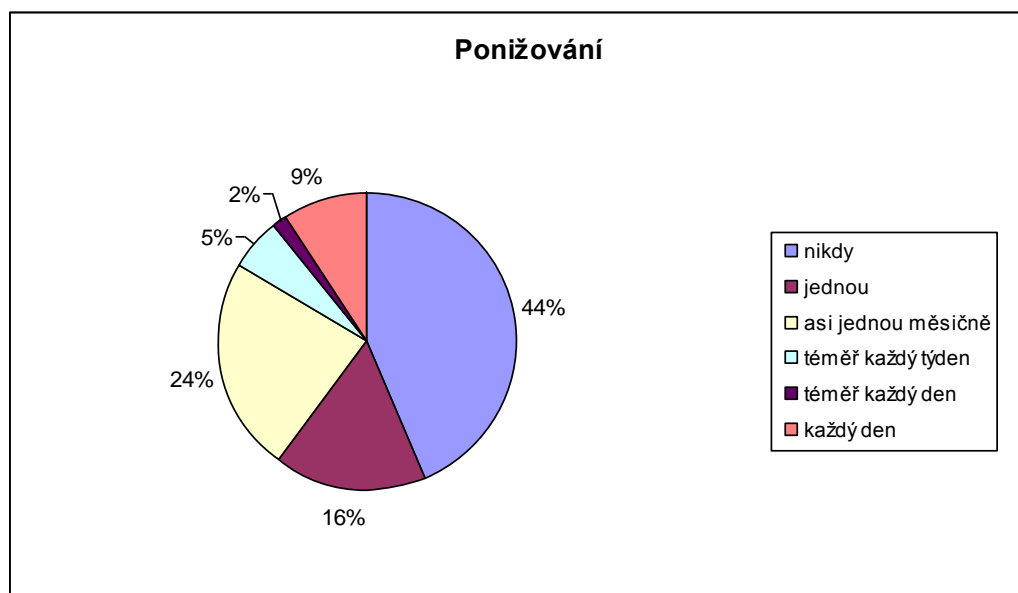
Terčem posmívání se každý den stává 9 % respondentů a téměř každý den 15 % respondentů. Možnost *téměř každý týden* označilo 9 % dotazovaných. Odpověď *asi jednou měsíčně* uvedlo 22 % dotazovaných. Jednou se stalo obětí posmívání 27 % dotazovaných. 18 % dotazovaných se nikdy nesetkalo s tím, že by se jim někdo posmíval.

Graf č. 4: Četnost výskytu *pomlouvání* respondentů



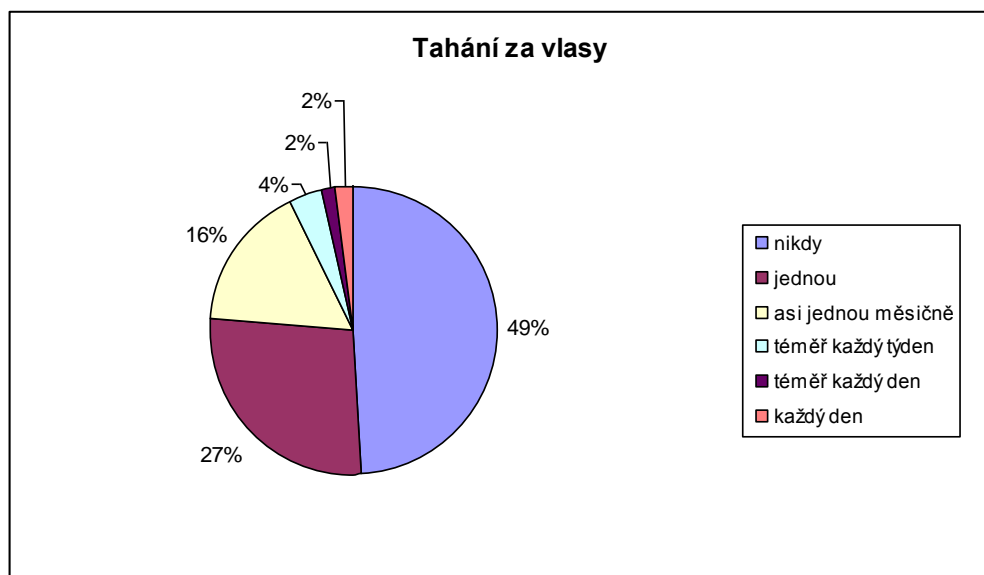
Každý den se objektem pomlouvání stává 11 % dotazovaných, téměř každý den 16 % a téměř každý týden 13 %. Asi jednou měsíčně je pomlouvání 27 % a jednou bylo pomlouváno 20 % respondentů. 20 % dotazovaných odpovědělo, že se objektem pomluv nestalo nikdy.

Graf č. 5: Četnost výskytu *ponižování* respondentů



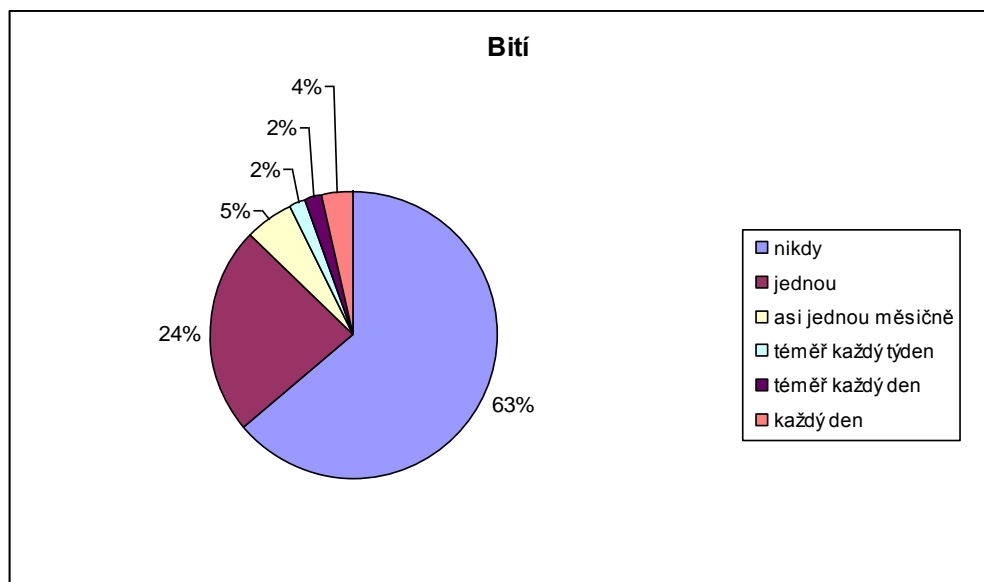
Ponižování ve škole je vystaveno 9 % respondentů denně, 2 % téměř každý den, 5 % téměř každý týden a 24 % zhruba jednou měsíčně. Jednou bylo ponižování vystaveno 16 % a 44 % dotazovaných se s ponižováním ve škole nesetkalo nikdy.

Graf č. 6: Četnost výskytu *tahání za vlasy* páchaného na respondentech



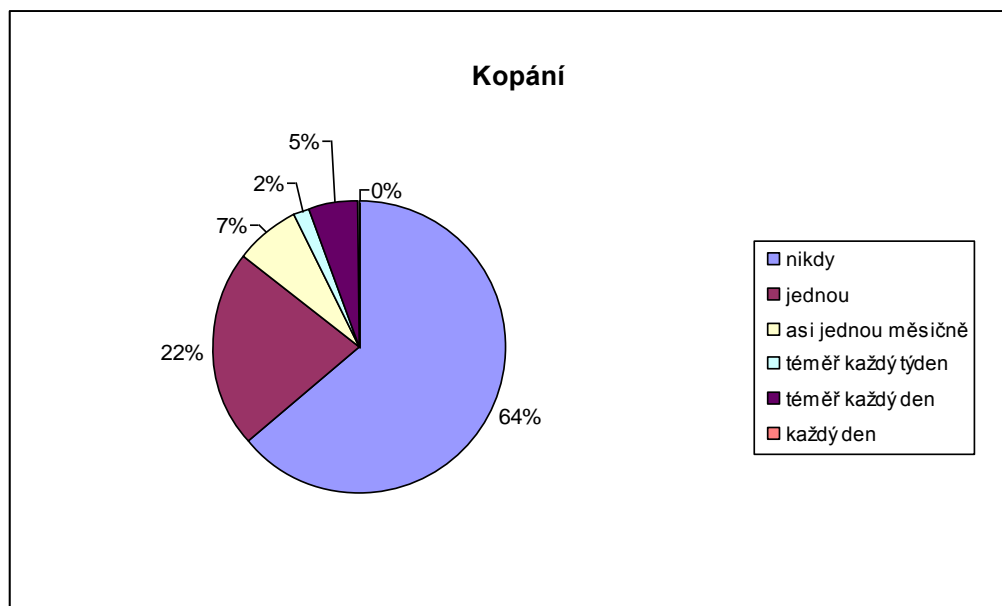
Obětí tahání za vlasy se denně stávají 2 % dotazovaných, téměř každý den 2 %, téměř každý týden 4 % a zhruba jednou měsíčně 16 %. Jednou se obětí tahání za vlasy stalo 27 % a nikdy 49 % dotazovaných.

Graf č. 7: Četnost výskytu *bití* páchaného na respondentech



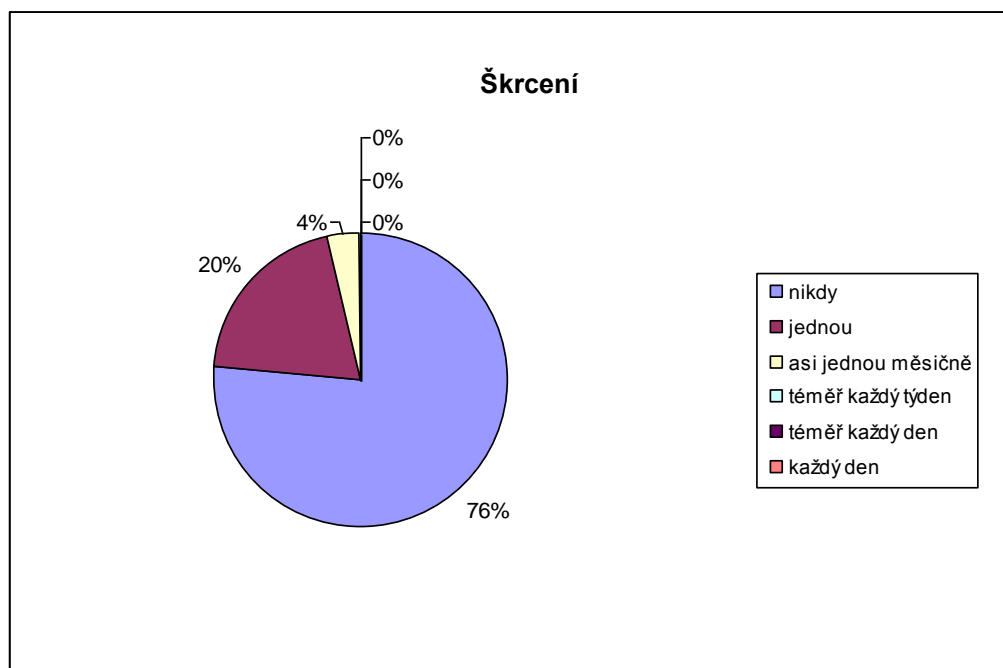
Obětí bití se stávají denně 4 % respondentů, téměř každý den 2 %, téměř každý týden 2 % a zhruba jednou měsíčně 5 % dotazovaných. 24 % respondentů označilo, že se na nich někdo dopustil bití jednou a 63 % se obětí bití nestalo nikdy.

Graf č. 8: Četnost výskytu *kopání* páchaného na respondentech



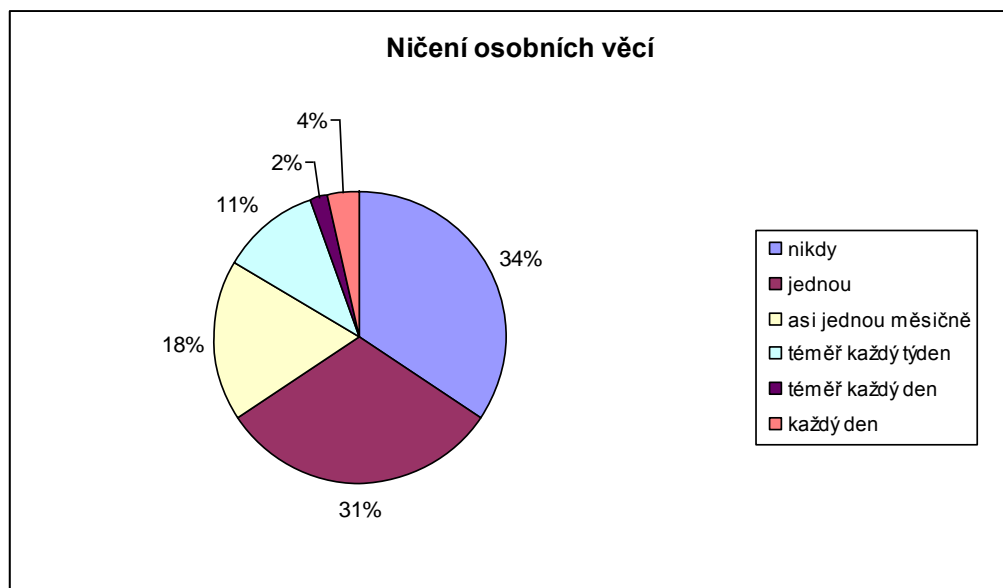
Téměř každý den se ve škole stává obětí kopání 5%, téměř každý týden 2%, asi jednou měsíčně 5 % a jednou se stalo obětí kopání 24 %. 63 % dotazovaných uvedlo, že se na nich kopání nedopustil nikdo.

Graf č. 9: Četnost výskytu *škrčení* páchaného na respondentech



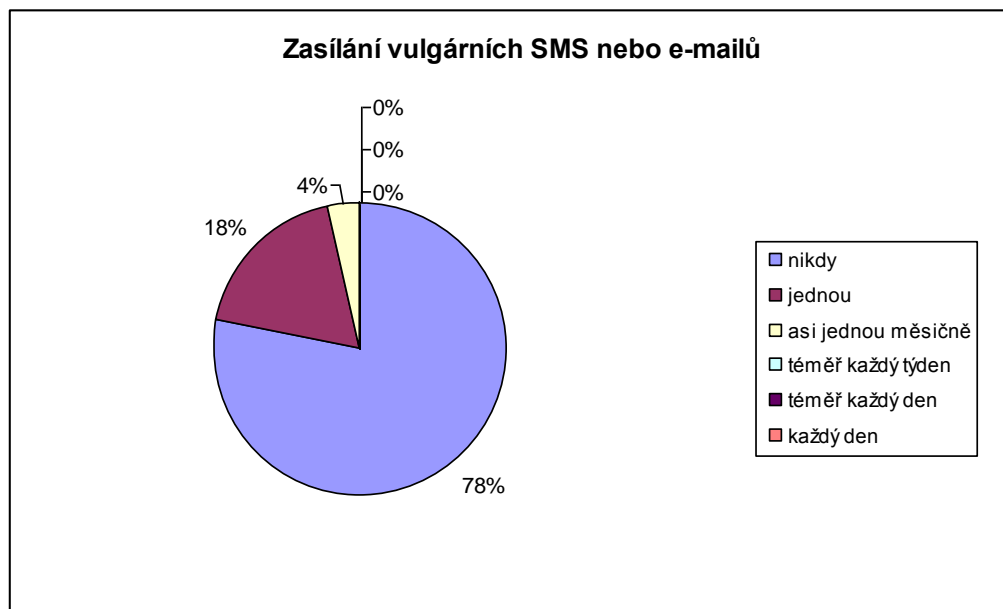
Škrce*na asi jednou měsíčně* jsou 4 % respondentů. 20 % respondentů zažilo škrčení ve škole jednou a 76 % nikdy.

Graf č. 10: Četnost výskytu *ničení osobních věcí* respondentů



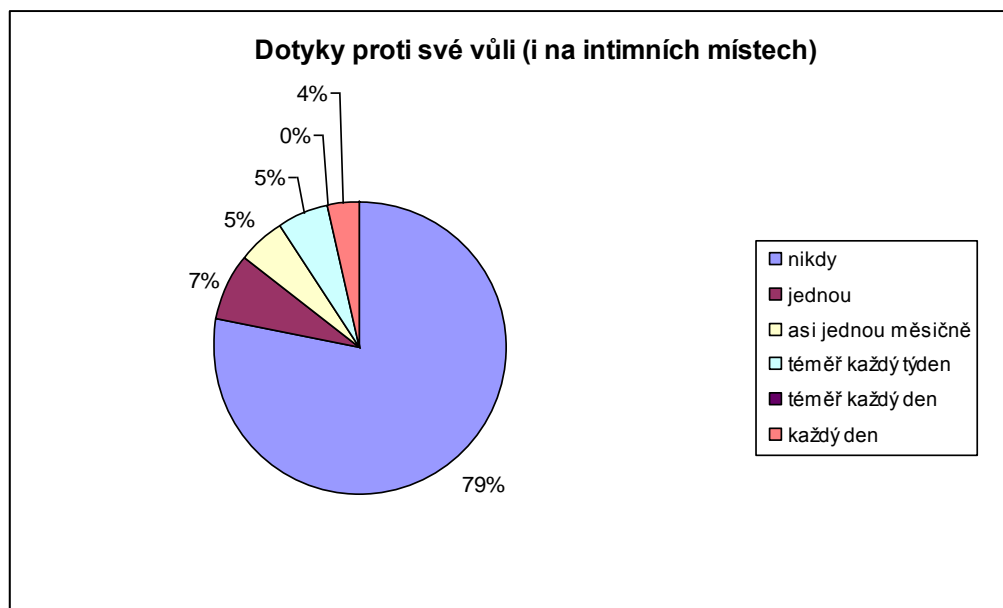
Ničení osobních věcí čelí každý den 4 % respondentů, téměř každý den 2 %, téměř každý týden 11 %, asi jednou měsíčně 18 % respondentů. Jednou byly osobní věci ničeny 31 % dotazovaných. S ničením svých osobních věcí se nikdy nesetkalo 34 % respondentů.

Graf č. 11: Četnost výskytu *zasílání vulgárních SMS nebo e-mailů* respondentům



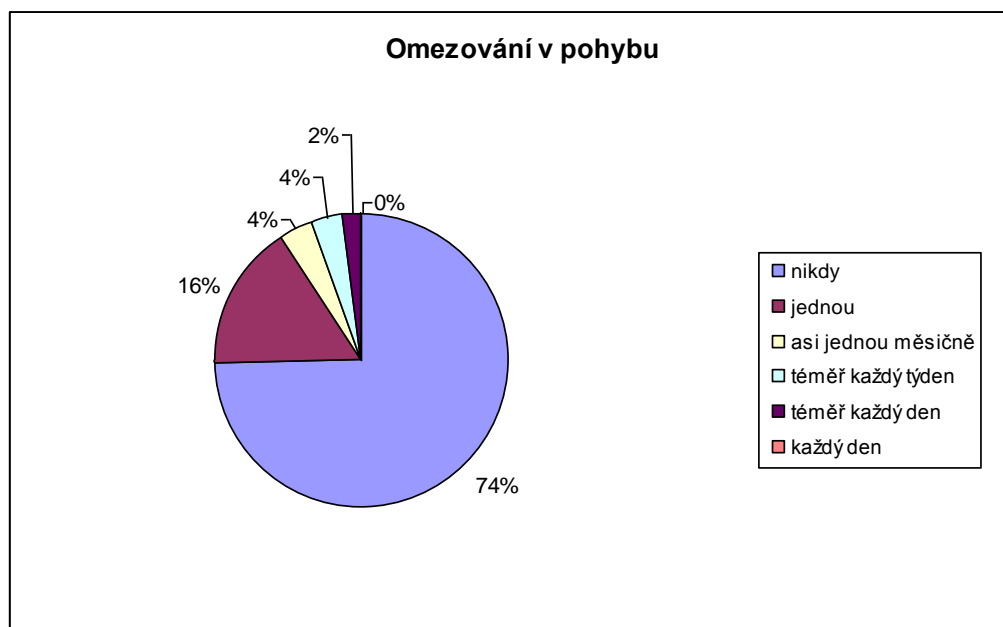
Příjemci vulgárních SMS nebo e-mailů se stávají zhruba jednou měsíčně 4 % dotazovaných. Jednou obdrželo vulgárních SMS nebo e-mail 18% a nikdy se s touto formou násilí nesetkalo 78 % respondentů.

Graf č. 12: Četnost výskytu *dotyků proti vůli respondentů včetně intimních míst*



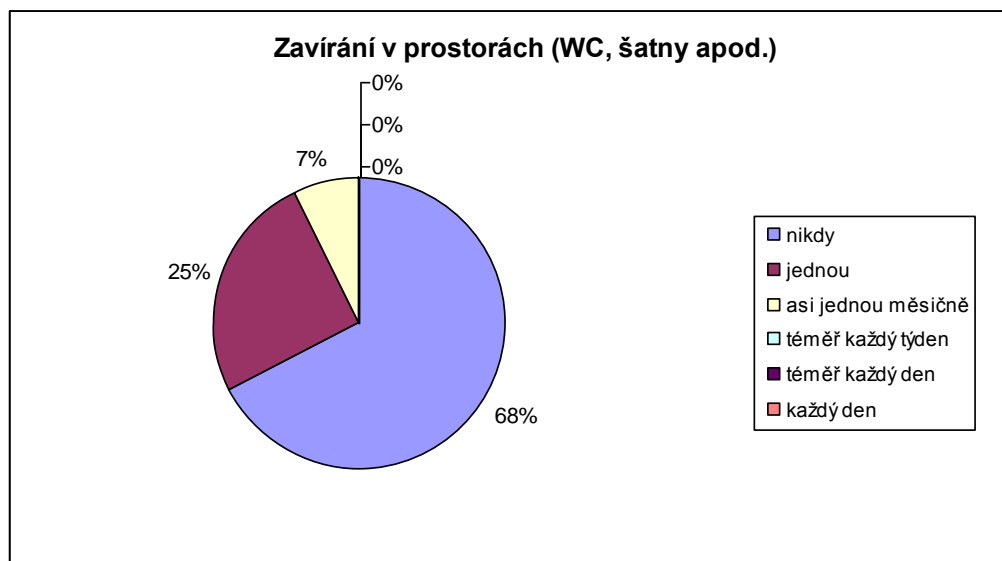
S dotyky proti své vůli včetně dotyků na intimních místech se stávají denně 4 %, téměř každý den 7 %, zhruba jednou měsíčně 5 % a jednou 5 % dotazovaných. 79 % se s dotyky proti své vůli nesetkalo nikdy.

Graf č. 13: Četnost výskytu *omezování v pohybu* respondentů



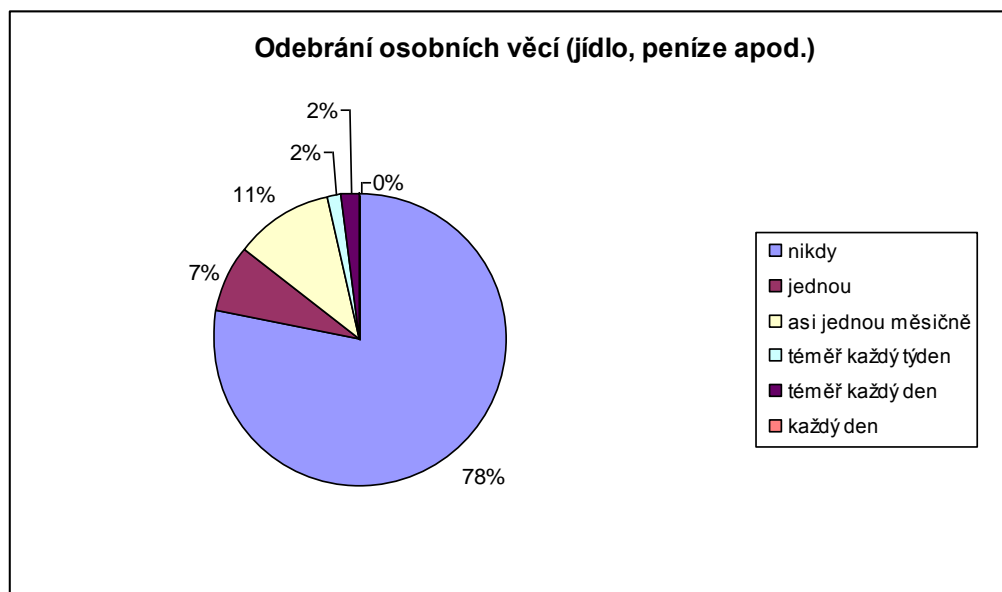
Omezována v pohybu byla téměř každý den omezována 2 %, téměř každý týden 4 % a zhruba jednou měsíčně také 4 % respondentů. Jednou omezování v pohybu zažilo 16 % a nikdy se s touto formou násilí nesetkalo 74 % respondentů.

Graf č. 14: Četnost výskytu *zavírání* respondentů v *prostorách*



Zavírání v prostorách zažilo jednou měsíčně 7 % a jedenkrát 25 % respondentů. 68 % dotazovaných se s touto formou násilí nesetkalo nikdy.

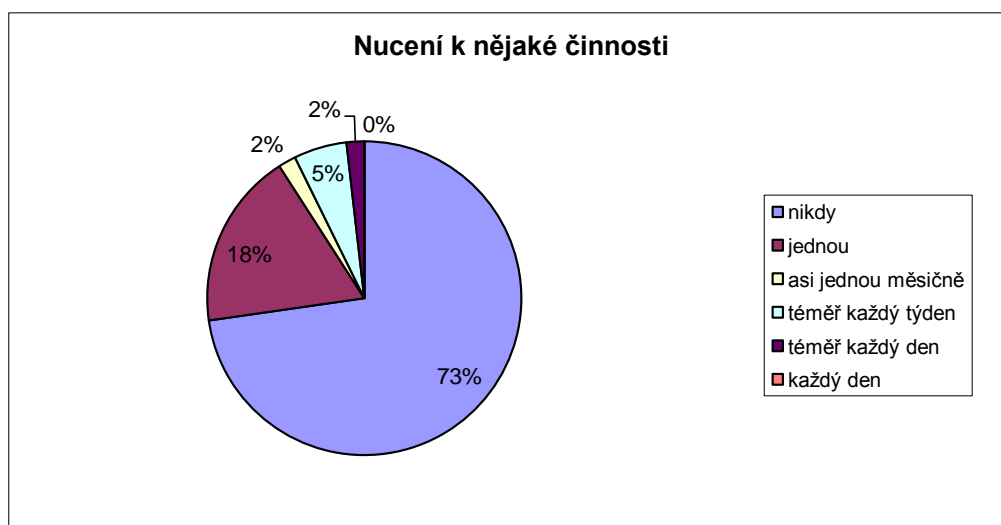
Graf č. 15: Četnost výskytu *odebírání osobních věcí* respondentů



Odebírání osobních věcí je ve škole páčáno *téměř každý den* na 2 % respondentů, *téměř každý týden* na 2 % respondentů, *asi jednou měsíčně* na 11 %. Jednou zažilo odebrání osobních věcí 7 % dotazovaných a nikdy se obětí této formy násilí nestalo 78 % respondentů.



Graf č. 16: Četnost výskytu *nucení k nějaké činnosti* páchaného na respondentech

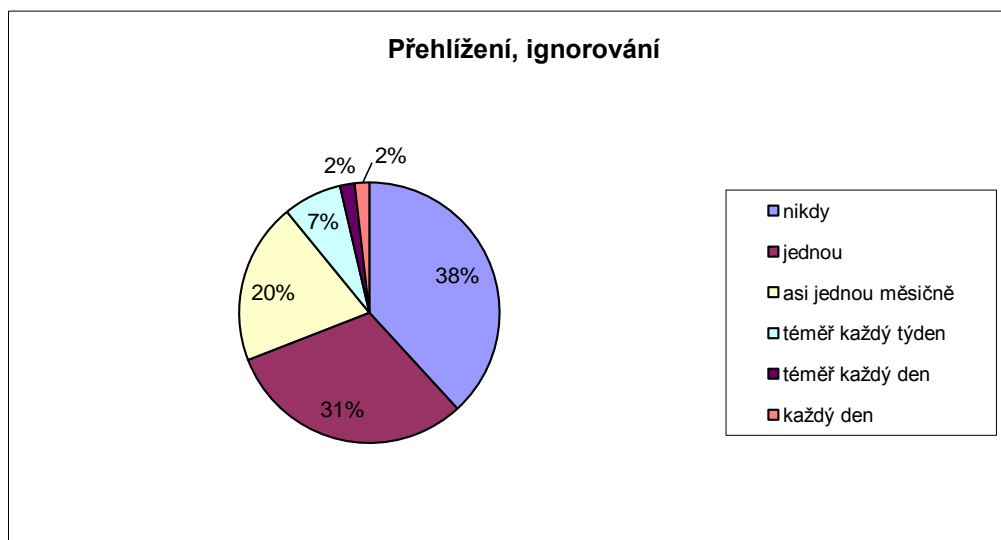


Nucení k nějaké činnosti je pácháno na 2 % respondentů *téměř každý den*, na 5 % *téměř každý týden*, na 2 % *asi jednou měsíčně*. Jedenkrát bylo nuceno k nějaké činnosti 18 % respondentů a 73 % nikdy.

## Položka č. 2

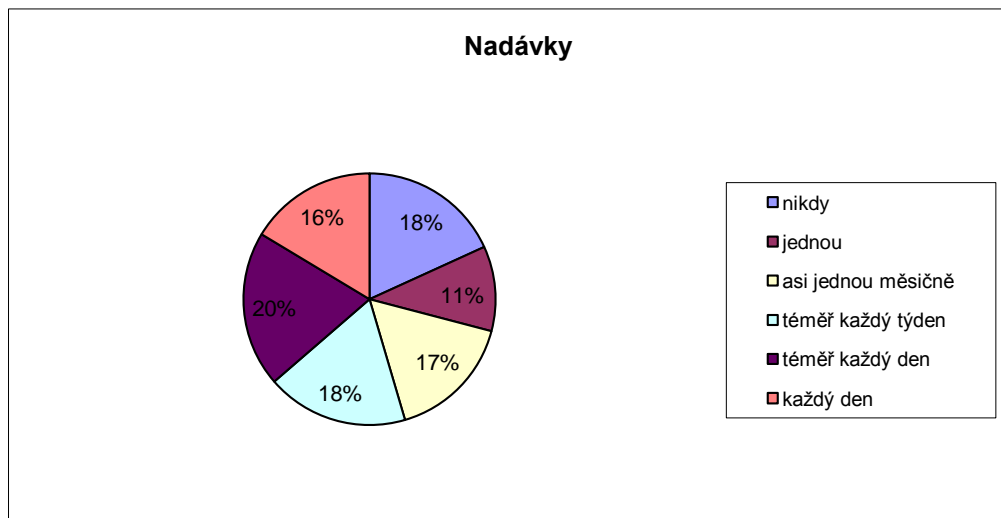
**Dopustil/a ses na někom ve škole některé z uvedených forem násilí? Pokud ano, uveď, jak často.**

Graf č. 17: Četnost výskytu *přehlížení, ignorování* páchaného respondenty



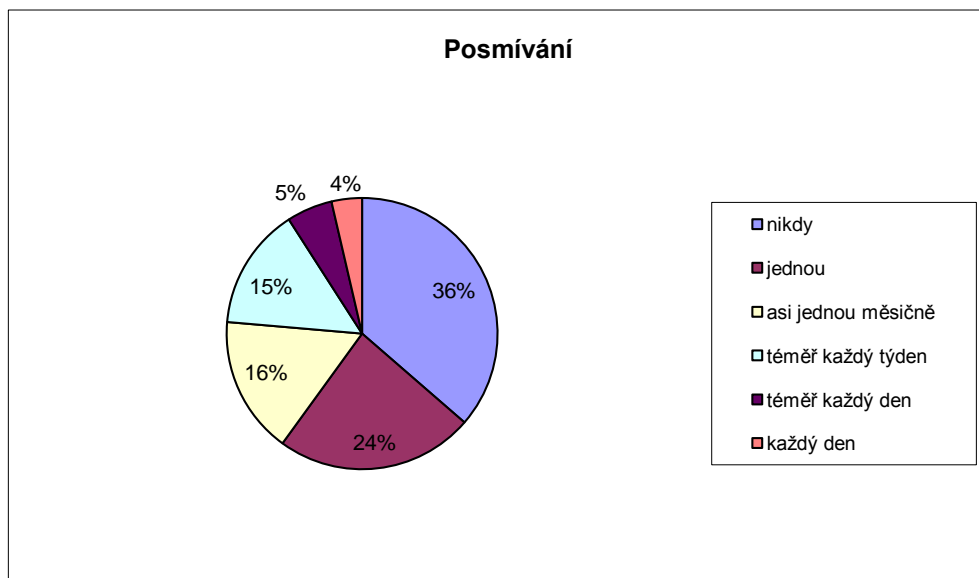
Přehlížení či ignorování se denně dopouští 2 % respondentů, téměř každý den 2 %, téměř každý týden 7 % a *asi jednou měsíčně* 20 % respondentů. 31 % dotazovaných někoho ve škole přehlíželo či ignorovalo jedenkrát a 38 % se této formy násilí nedopustilo nikdy.

Graf č. 18: Četnost výskytu *nadávek* páchaných respondenty



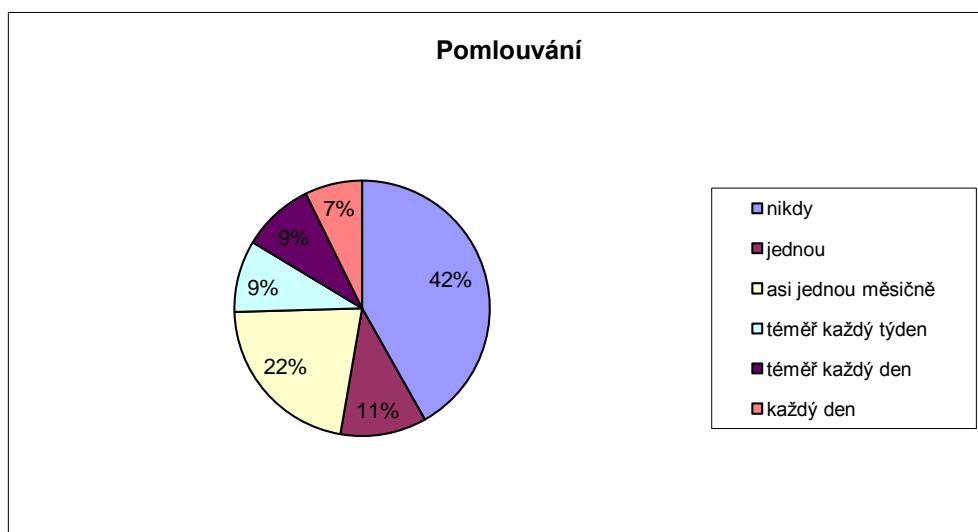
Nadávání se každý den dopouští 16 % dotazovaných, téměř každý den 20 %, téměř každý týden 18 % a zhruba jednou měsíčně 17%. Jednou se nadávání dopustilo 11 % a nikdy 18% respondentů.

Graf č. 19: Četnost výskytu *posmívání* páchaného respondenty



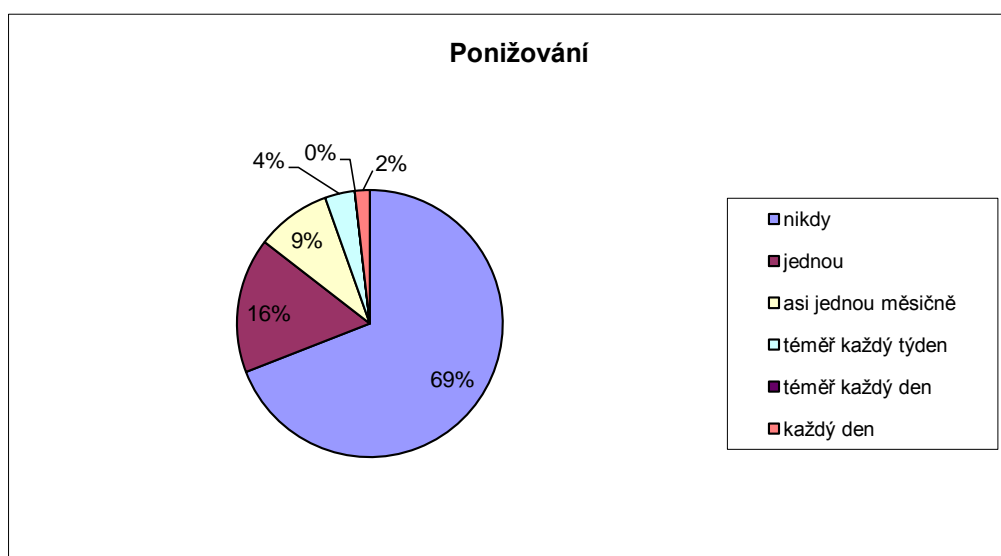
4 % dotazovaných se dopouští posmívání každý den, 5% téměř každý den, 15 % téměř každý týden, 16 % *asi jednu měsíčně* a 24 % se posmívání dopustilo jedenkrát. Nikdy se ve škole neposmívalo 36 % dotazovaných.

Graf č. 20: Četnost výskytu *pomlouvání* páchaného respondenty



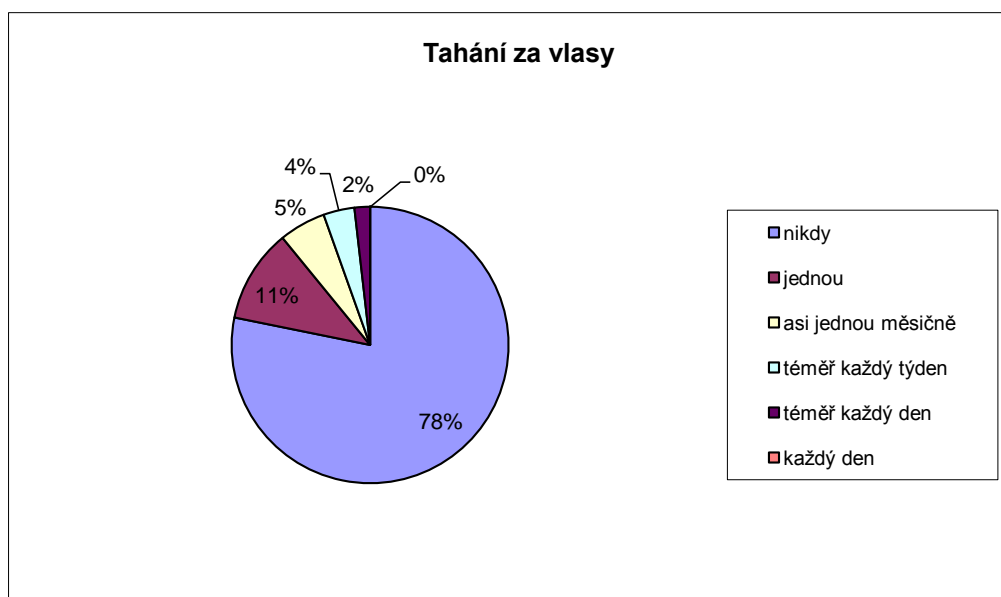
Pomlouvání se denně dopouští 7 % dotazovaných, téměř každý den 9 %, téměř každý týden 9 %, zhruba jednou měsíčně 22 %. Jednou se pomlouvání dopustilo 11 % a nikdy 42 % dotazovaných.

Graf č. 21: Četnost výskytu *ponižování* páchaného respondenty



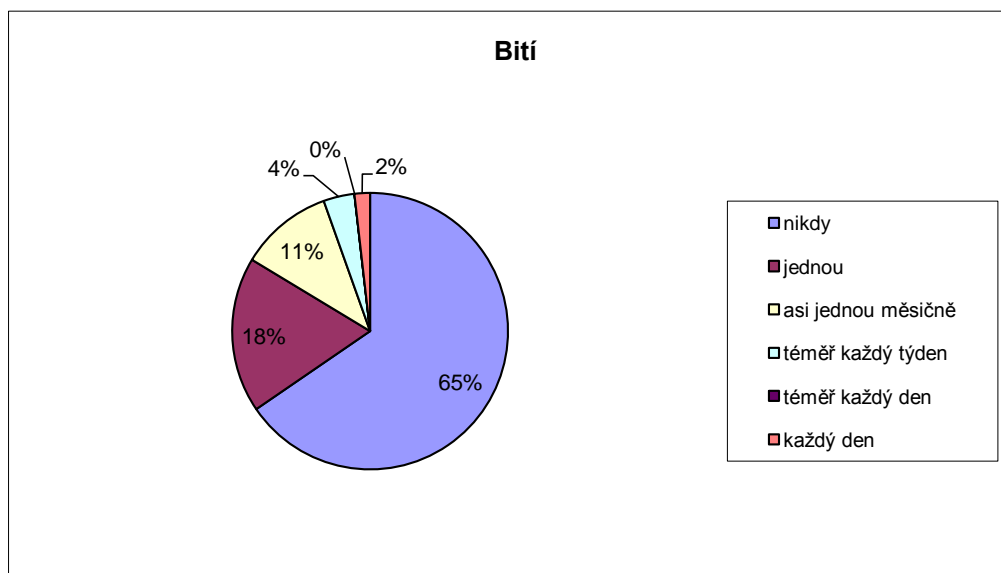
Každý den se ve škole dopouští ponižování 2 % respondentů, téměř každý týden 4 %, *asi jednou měsíčně* 9 % a jednou se ponižování dopouštělo 16 % dotazovaných. 69 % respondentů se ponižování nedopustilo nikdy.

Graf č. 22: Četnost výskytu *tahání za vlasy* páchaného respondenty



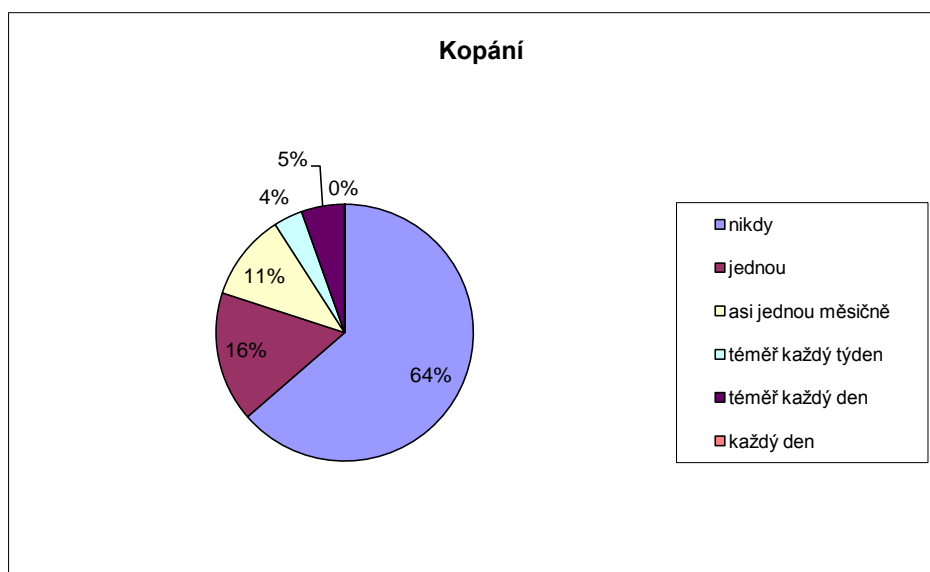
Tahání za vlasy se téměř každý den dopouští 2 % dotazovaných, téměř každý týden 4 %, zhruba jednou měsíčně 5 % a jedenkrát se ho dopustilo 11 %. 78 % dotazovaných se tahání za vlasy nedopustilo nikdy.

Graf č. 23: Četnost výskytu *bití* páchaného respondenty



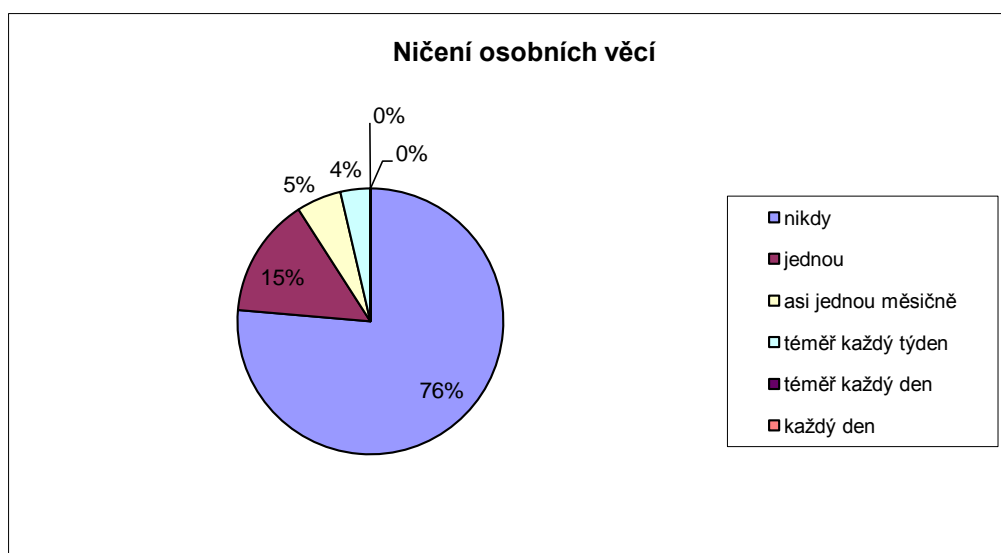
Bití se ve škole každý den dopouští 2 % respondentů, téměř každý týden 4 %, *asi jednou měsíčně* 11 % a jedenkrát se ho dopustilo 18 % dotazovaných. 65 % respondentů se ve škole nedopustilo bití nikdy.

Graf č. 24: Četnost výskytu *kopání* páchaného respondenty



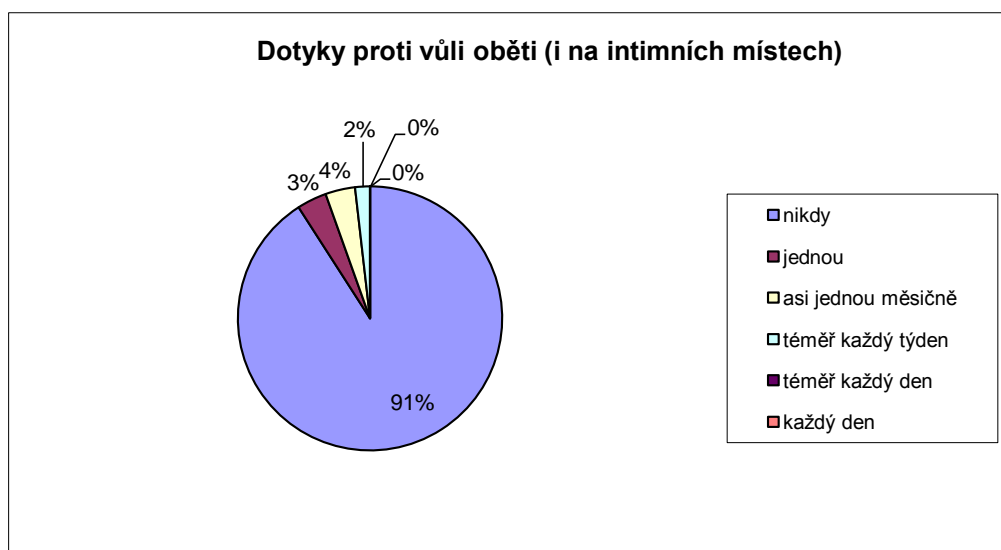
Kopání se dopouští 5 % respondentů téměř každý den, 4 % téměř každý týden a přibližně jednou měsíčně 11 %. Jednou se kopání dopustilo 16 % dotazovaných a nikdy 64 %.

Graf č. 25: Četnost výskytu *ničení osobních věcí* páchané respondenty



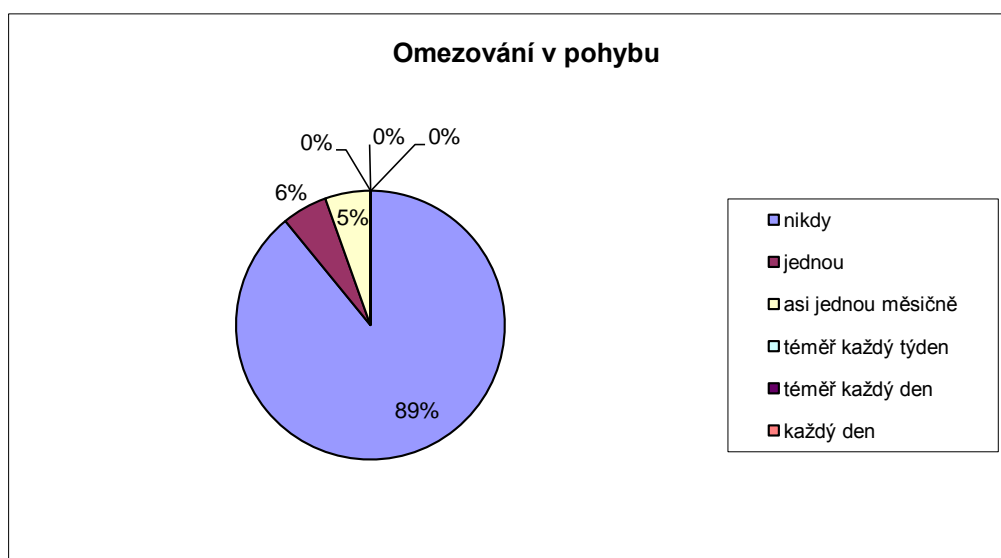
Ničení osobních věcí se dopouští téměř každý týden 4 % respondentů, zhruba jednou měsíčně 5 % respondentů a jednou se ho dopustilo 15 % dotazovaných. 76 % dotazovaných se ničení osobních věcí nedopustilo nikdy.

Graf č. 26: Četnost výskytu *dotyků proti vůli oběti* páchané respondenty



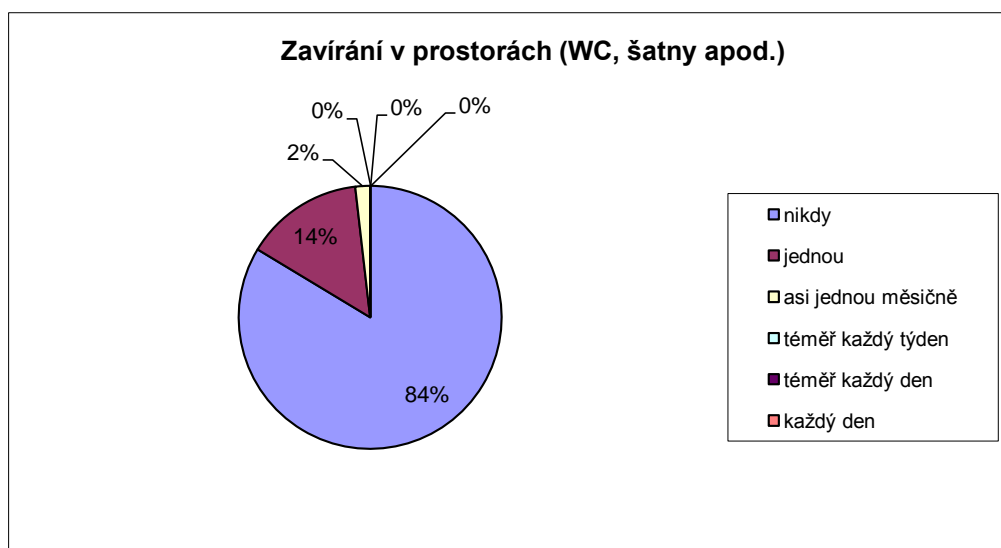
Dotyků proti vůli oběti se dopouští 2 % dotazovaných téměř každý týden, 4 % *asi jednou měsíčně* a 3 % se této formy násilí dopustilo jedenkrát. Nikdy se této formy násilí nedopustilo 91 % respondentů.

Graf č. 27: Četnost výskytu *omezování v pohybu* páchaného respondenty



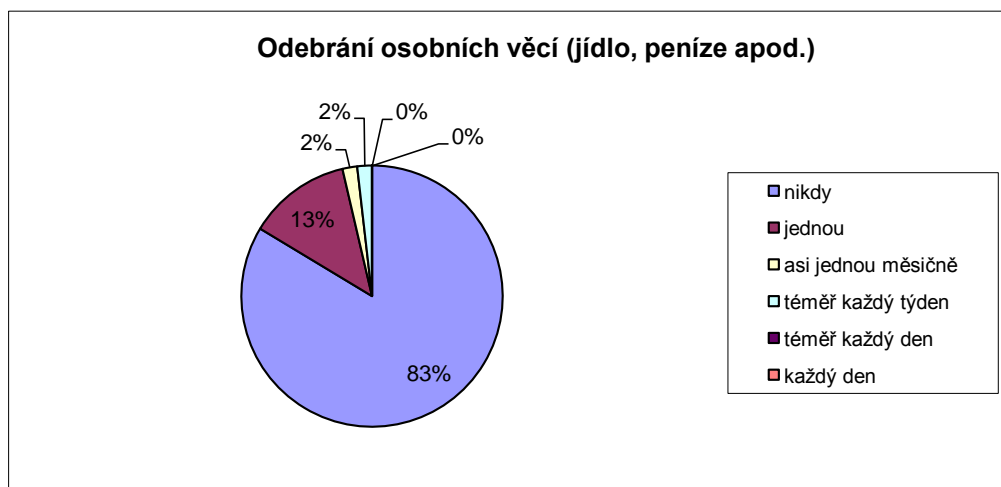
Omezování v pohybu se dopouští 5 % respondentů zhruba jednou měsíčně, 6 % respondentů se jej dopustilo jednou a 89 % se omezování v pohybu nedopustilo nikdy.

Graf č. 28: Četnost výskytu *zavírání v prostorách* páchaného respondenty



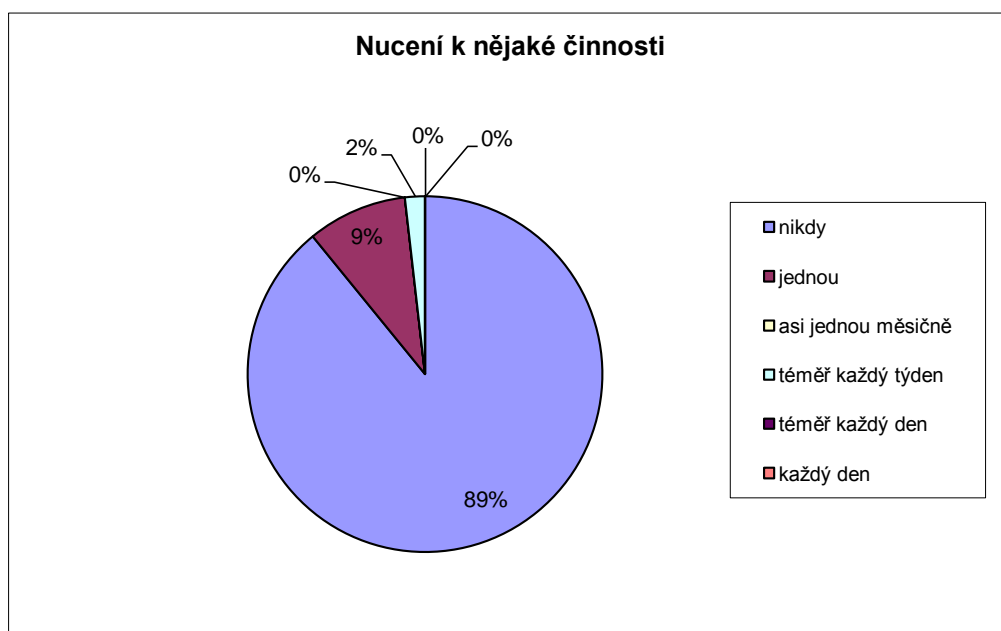
2 % dotazovaných uvedla, že se ve škole dopouští zavírání v prostorách *asi jednou měsíčně*. 14 % tuto formu násilí spáchalo *jednou* a 84 % *nikdy*.

Graf č. 29: Četnost výskytu *odebírání osobních věcí* páchané respondenty



Odebírání osobních věcí se *téměř každý týden* dopouští 2 % dotazovaných, *asi jednou měsíčně* také 2 % a *jednou* se odebírání osobních věcí dopustilo 13 % respondentů. 83 % dotazovaných se odebírání osobních věcí nedopustilo *nikdy*.

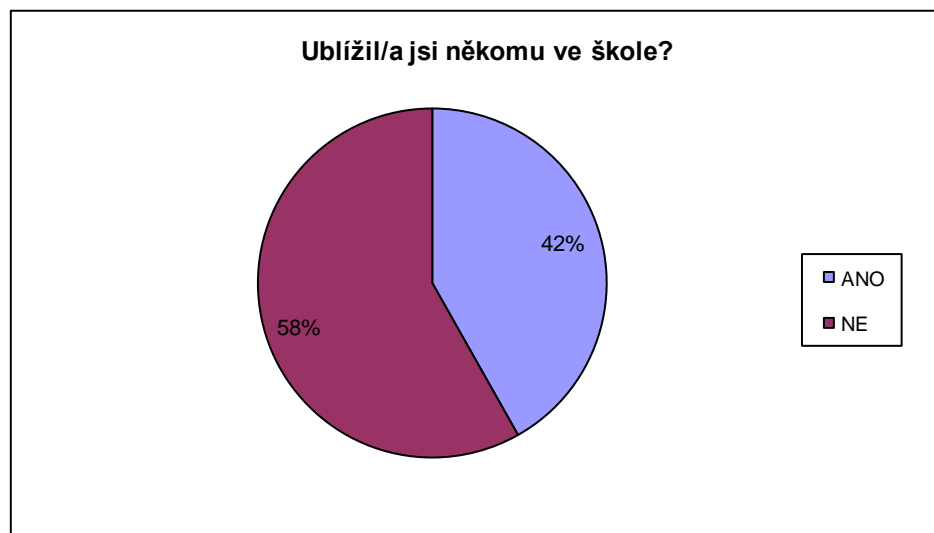
Graf č. 30: Četnost výskytu *nucení k nějaké činnosti* páchaného respondenty



2 % dotazovaných uvedla, že se ve škole dopouštějí nucení k nějaké činnosti téměř každý týden. 9 % dotazovaných se této formy násilí dopustilo jedenkrát a 89 % nikdy.

### Položka č. 3. Ublížil/a jsi někomu ve škole?

Graf č. 31: Procentuální zastoupení odpovědí na položku č. 3



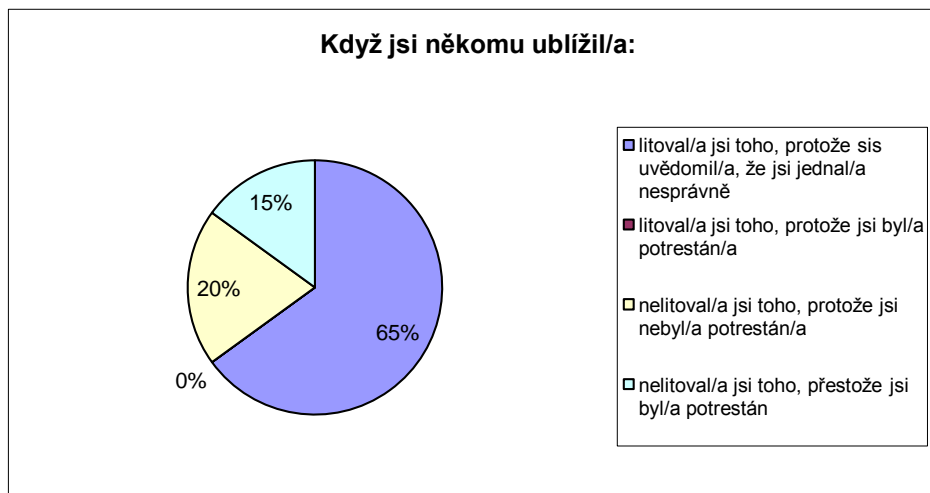
Na tuto otázku odpovědělo kladně 42 % dotazovaných a záporně 58 %.



#### Položka č. 4.

Tato položka zjišťovala, zda respondenti, kteří někomu ve škole ublížili, svého činu litovali a z jakých pohnutek.

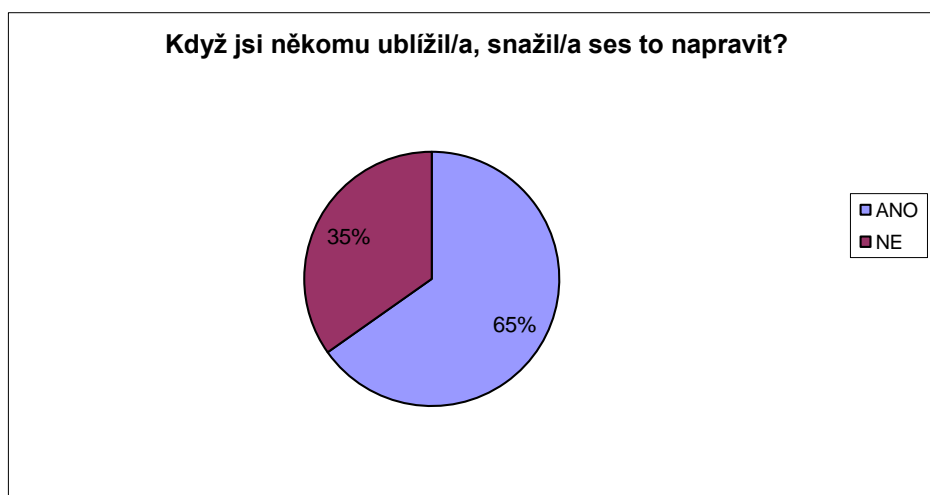
Graf č. 32: Procentuální zastoupení odpovědí na položku č. 4



Na tuto otázku odpovídali pouze respondenti, kteří na položku č. 3 odpověděli kladně (42 % všech respondentů). 65 % odpovídajících uvedlo, že toho, že někomu ublížili, litovali, protože si uvědomili, že jednali nesprávně. 20 % uvedlo, že toho nelitovali, protože nebyli potrestáni a 15 % nelitovalo, přestože byli potrestáni.

#### Položka č. 5. Když jsi někomu ublížil/a, snažil/a ses to napravit?

Graf č. 33: Procentuální zastoupení odpovědí na položku č. 5



Na tuto otázku odpovídali pouze respondenti, kteří na položku č. 3 odpověděli kladně (42 % všech respondentů). 65 % odpovídajících uvedlo, že se snažili napravit, pokud někomu ublížilo a 35 % uvedlo, že se o nápravu nesnažili.

## Položka č. 6. Setkáváš se ve škole s násilným chováním?

Graf č. 34: Procentuální zastoupení odpovědí na položku č. 6

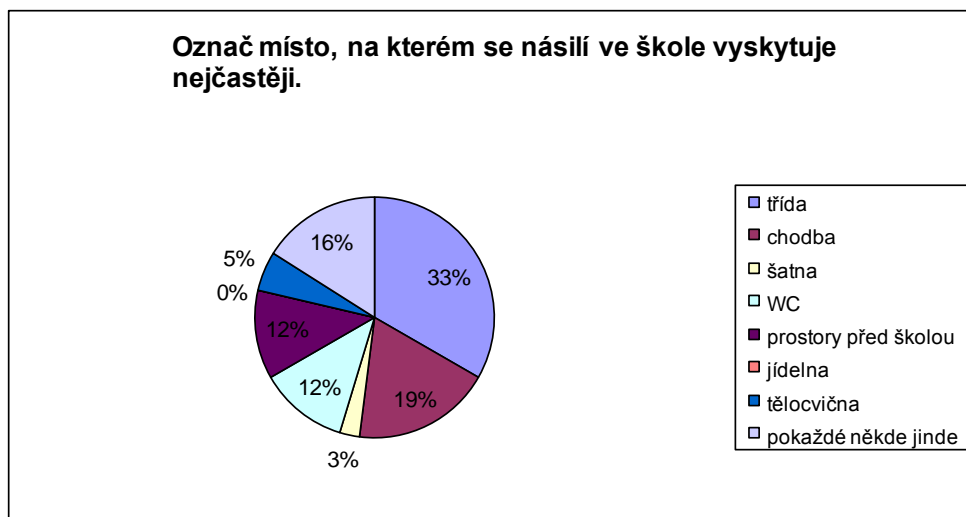


Na tuto otázku odpovědělo 84 % respondentů kladně a 16 % záporně.

## Položka č. 7

Tato položka zjišťovala místo, kde se násilí ve škole vyskytuje nejčastěji.

Graf č. 35: Procentuální zastoupení odpovědí na položku č. 7

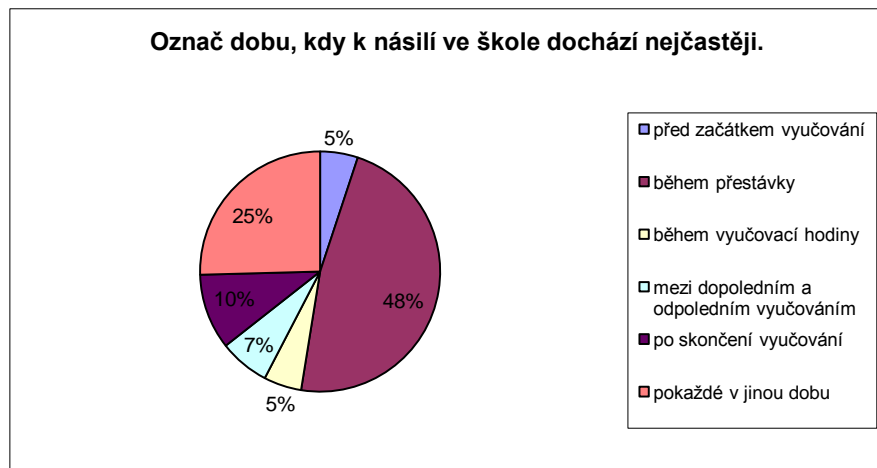


Jako místo, kde se násilí ve škole vyskytuje nejčastěji, označilo 33 % respondentů třídu, 19 % chodbu, 16 % respondentů uvedlo, že k násilí dochází pokaždé někde jinde. 12 % dotazovaných uvedlo, že násilí se vyskytuje nejčastěji na WC a rovněž 12 % respondentů uvedlo prostory před školou. 5 % dotazovaných uvedlo jako místo nejčastějšího výskytu násilí tělocvičnu a 3 % šatnu.

### Položka č. 8

Tato položka zjišťovala dobu, kdy k násilí ve škole dochází nejčastěji.

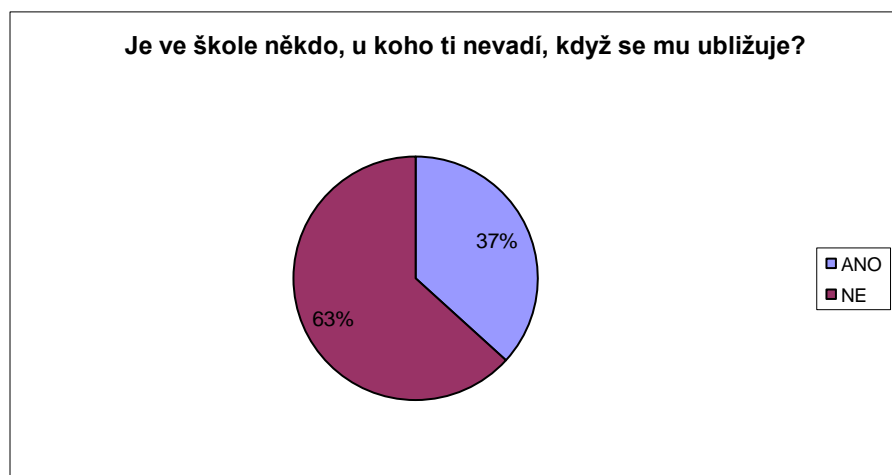
Graf č. 36: Procentuální zastoupení odpovědí na položku č. 8



Jako dobu, kdy k násilí dochází nejčastěji, označilo 48 % respondentů dobu během přestávky, 25 % uvedlo, že k násilí dochází pokaždé v jinou dobu, 10 % dotazovaných uvedlo, že k násilí dochází po skončení vyučování, 7 % dobu mezi dopoledním a odpoledním vyučováním. 5 % dotazovaných uvedlo dobu před začátkem vyučování a rovněž 5 % uvedlo, že k násilí dochází nejčastěji během vyučovací hodiny.

### Položka č. 9. Je ve škole někdo, u koho ti nevadí, když se mu ubližuje?

Graf č. 37: Procentuální zastoupení odpovědí na položku č. 9

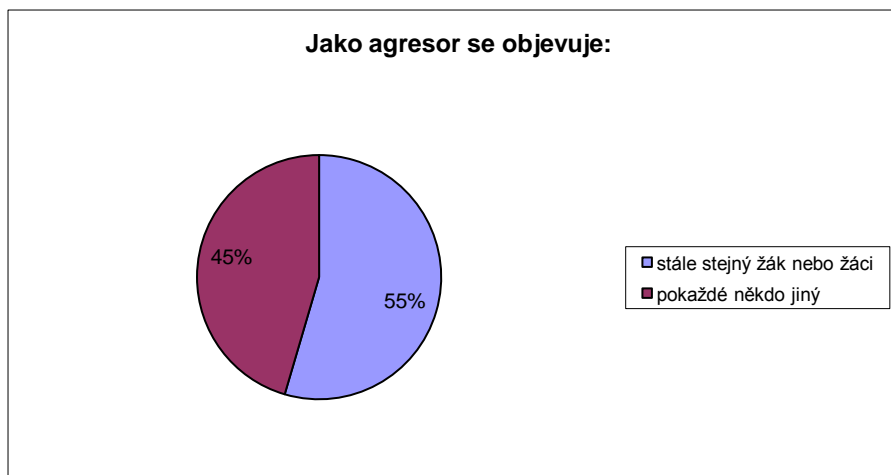


Na otázku, zda je ve škole někdo, u koho dotazovanému nevadí, když se mu ubližuje, odpovědělo 37 % respondentů kladně a 63 % záporně.

### **Položka č. 10**

Tato položka zjišťovala, zda se jako agresor objevuje stále stejný žák či žáci nebo pokaždé někdo jiný.

Graf č. 38: Procentuální zastoupení odpovědí na položku č. 10

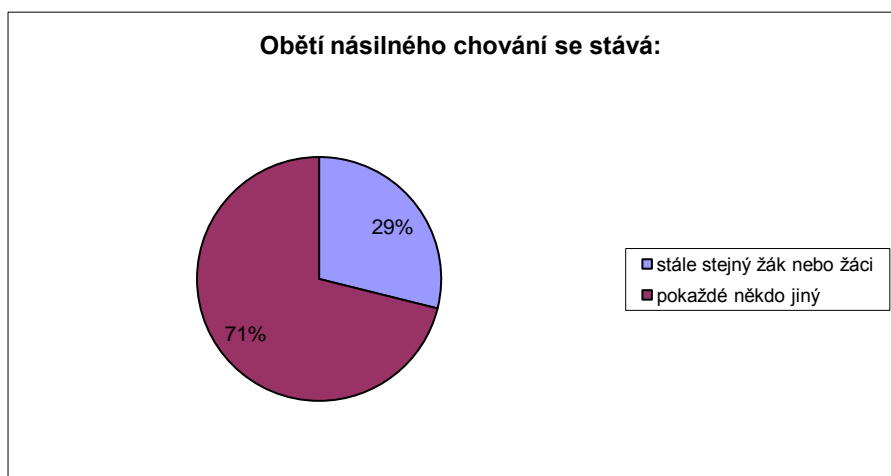


Na tuto otázku uvedlo 55 % dotazovaných, že jako agresor se objevuje stále stejný žák nebo žáci a 45 % uvedlo, že jako agresor se objevuje pokaždé někdo jiný.

### **Položka č. 11**

Tato položka zjišťovala, zda se obětí násilného chování stává stále stejný žák či žáci nebo pokaždé někdo jiný.

Graf č. 39: Procentuální zastoupení odpovědí na položku č. 11

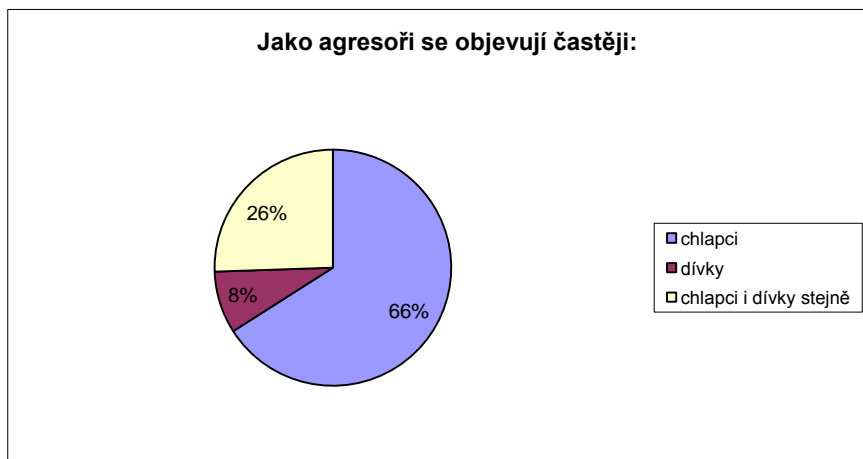


29 % dotazovaných uvedlo, že obětí násilí se stává stále stejný žák nebo žáci a 71 % uvedlo, že se obětí násilí stává pokaždé někdo jiný.

### Položka č. 12

Tato položka zjišťovala, zda se jako agresori objevují častěji chlapci, dívky nebo obě pohlaví stejnou měrou.

Graf č. 40: Procentuální zastoupení odpovědí na položku č. 12

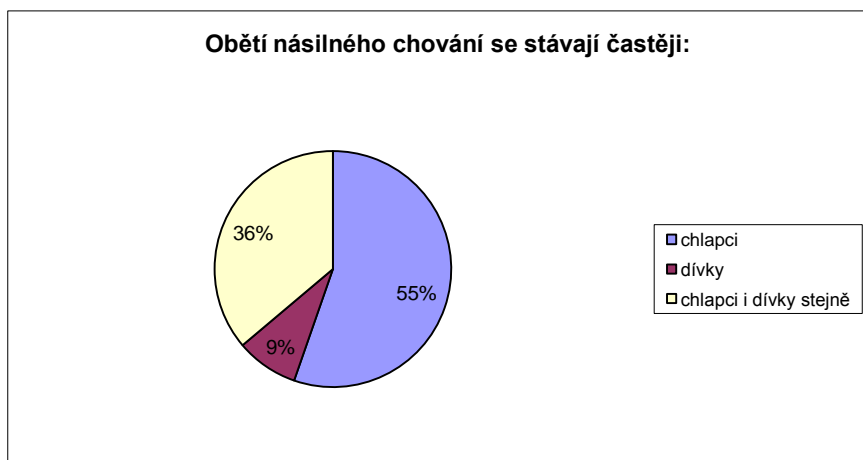


Na otázku, kdo se objevuje jako agresor častěji, uvedlo 66 % dotazovaných chlapce, 26 % uvedlo, že jako agresori se objevují chlapci a dívky stejnou měrou a 8 % dotazovaných uvedlo, že se jako agresori objevují častěji dívky.

### Položka č. 13

Tato položka zjišťovala, zda se obětí násilí stávají častěji chlapci, dívky nebo obě pohlaví stejnou měrou.

Graf č. 41: Procentuální zastoupení odpovědí na položku č. 13

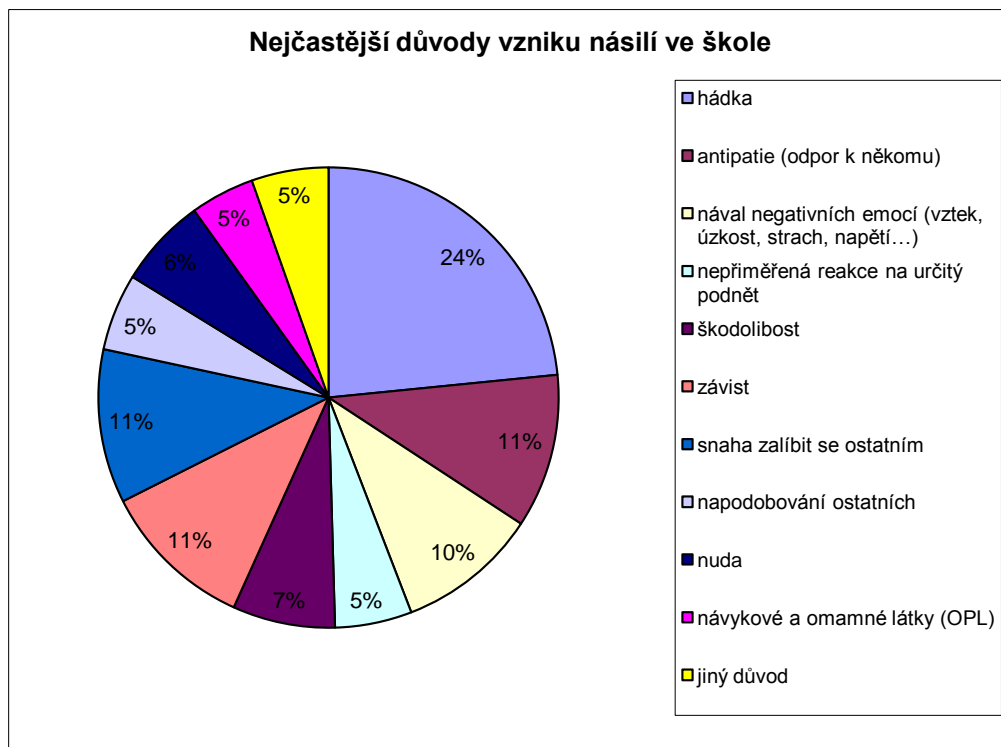


Jako častější oběť násilného chování označilo 55 % respondentů chlapce, 36 % uvedlo, že se obětí násilného chování stávají chlapci a dívky stejně a 9 % respondentů uvedlo, že se obětí násilného chování stávají častěji dívky.

## Položka č. 14

Tato položka zjišťovala nejčastější důvody vzniku násilí ve škole.

Graf č. 42: Procentuální zastoupení odpovědí na položku č. 14

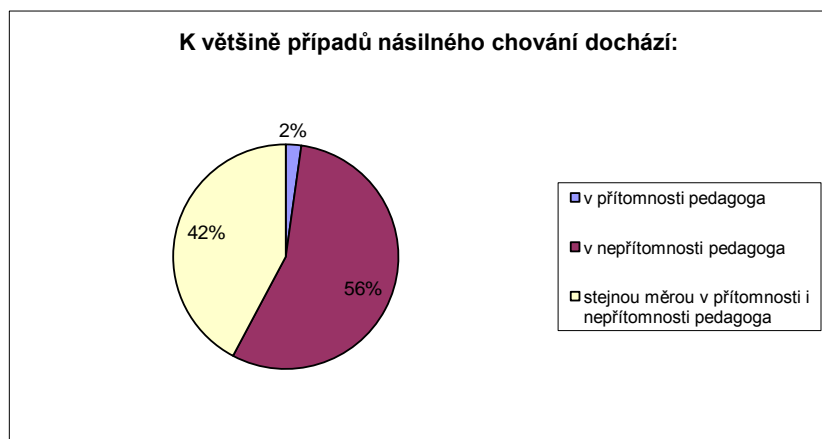


Jako nejčastější důvod vzniku násilí ve škole označilo 24 % respondentů *hádku*. 11 % dotazovaných označilo *škodolibost*, 11 % *antipatii* a taktéž 11 % označilo *snahu zalíbit se ostatním*. Nával negativních emocí označilo jako nejčastější důvod vzniku násilí ve škole 10 % respondentů, 7 % označilo *závist* a 6 % *nudu*. *Nepřiměřenou reakci na určitý podnět* označilo 5 %, *napodobování ostatních* 5 %, *návykové a omamné látky* označilo rovněž 5 % respondentů. 5 % respondentů označilo *jiný důvod*. Jako jiný důvod bylo uvedeno: „*pro srandu*“, *provokace*, *nevyrovnanost*, *pomluvy*.

### Položka č. 15

Položka zjišťovala, zda k většině případů dochází v přítomnosti pedagoga, nepřítomnosti pedagoga nebo stejně měrou v přítomnosti i nepřítomnosti pedagoga.

Graf č. 43: Procentuální zastoupení odpovědí na položku č. 15

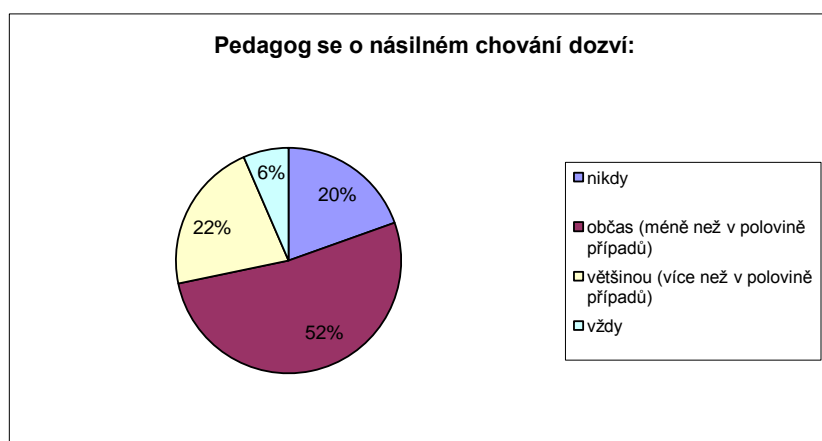


V této položce uvedlo 65 % respondentů, že k většině případů násilného chování dochází v nepřítomnosti pedagoga. 42 % uvedlo, že k násilnému chování stejnou měrou v přítomnosti i nepřítomnosti pedagoga. Možnost, že k většině případů násilného chování dochází v přítomnosti pedagoga, označila 2 % dotazovaných.

### Položka č. 16

Položka zjišťovala, jak často se pedagog dozví o násilném chování.

Graf č. 44: Procentuální zastoupení odpovědí na položku č. 16

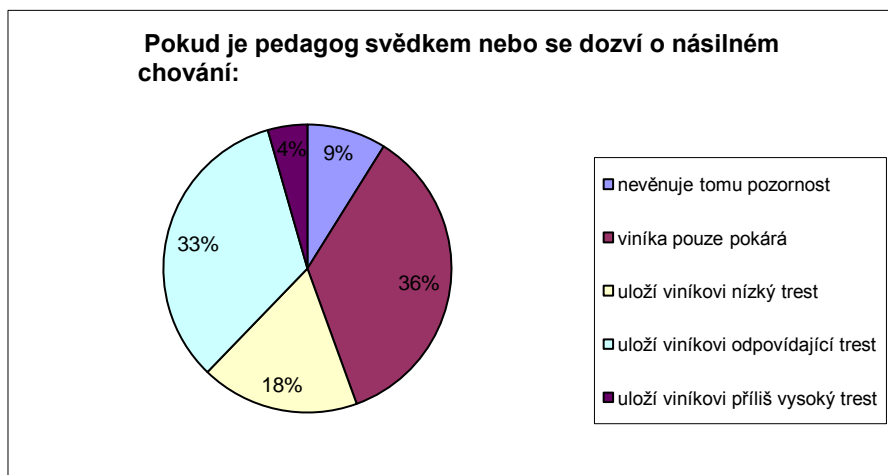


V této položce uvedlo 52 % dotazovaných, že se pedagog o násilném chování dozví *občas (méně než v polovině případů)*, 22 % uvedlo *většinou (více než v polovině případů)*, 20 % respondentů uvedlo, že se pedagog o násilném chování nedozví nikdy a 6 % uvedlo, že se pedagog o násilném chování dozví vždy.

### Položka č. 17

Tato položka zjišťovala reakci pedagoga na vzniklé násilí.

Graf č. 45: Procentuální zastoupení odpovědí na položku č. 17

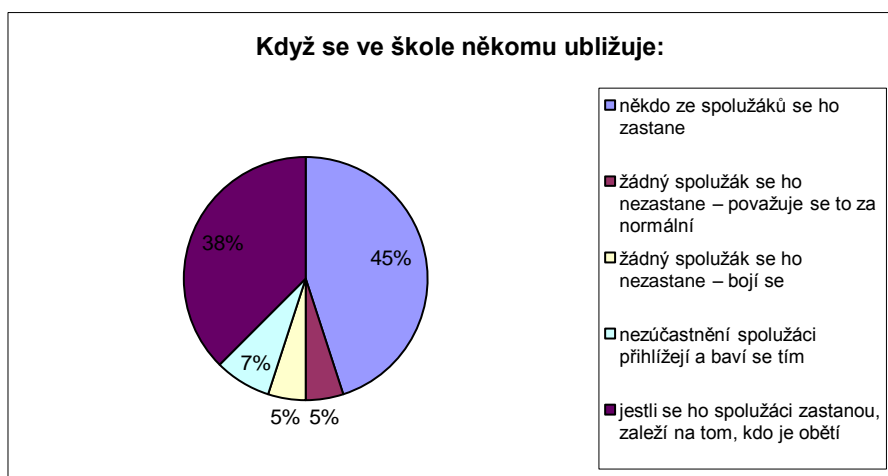


Na tuto položku odpovědělo 36 % tak, že pedagog viníka pouze pokárá, 33 % odpovědělo, že pedagog viníkovi uloží odpovídající trest. 18 % dotazovaných uvedlo možnost, že pedagog uloží viníkovi nízký trest, 9 % uvedlo, že pedagog výskytu násilí nevěnuje pozornost a 4 % respondentů uvedla, že pedagog uloží viníkovi příliš vysoký trest.

### Položka č. 18

Položka zjišťovala reakci spolužáků v případě, že je ve škole někomu ubližováno.

Graf č. 46: Procentuální zastoupení odpovědí na položku č. 18



45 % respondentů uvedlo, že pokud se někomu ve škole ubližuje, *někdo ze spolužáků se ho zastane*, 38 % uvedlo, že *jestli se ho někdo zastane, záleží*

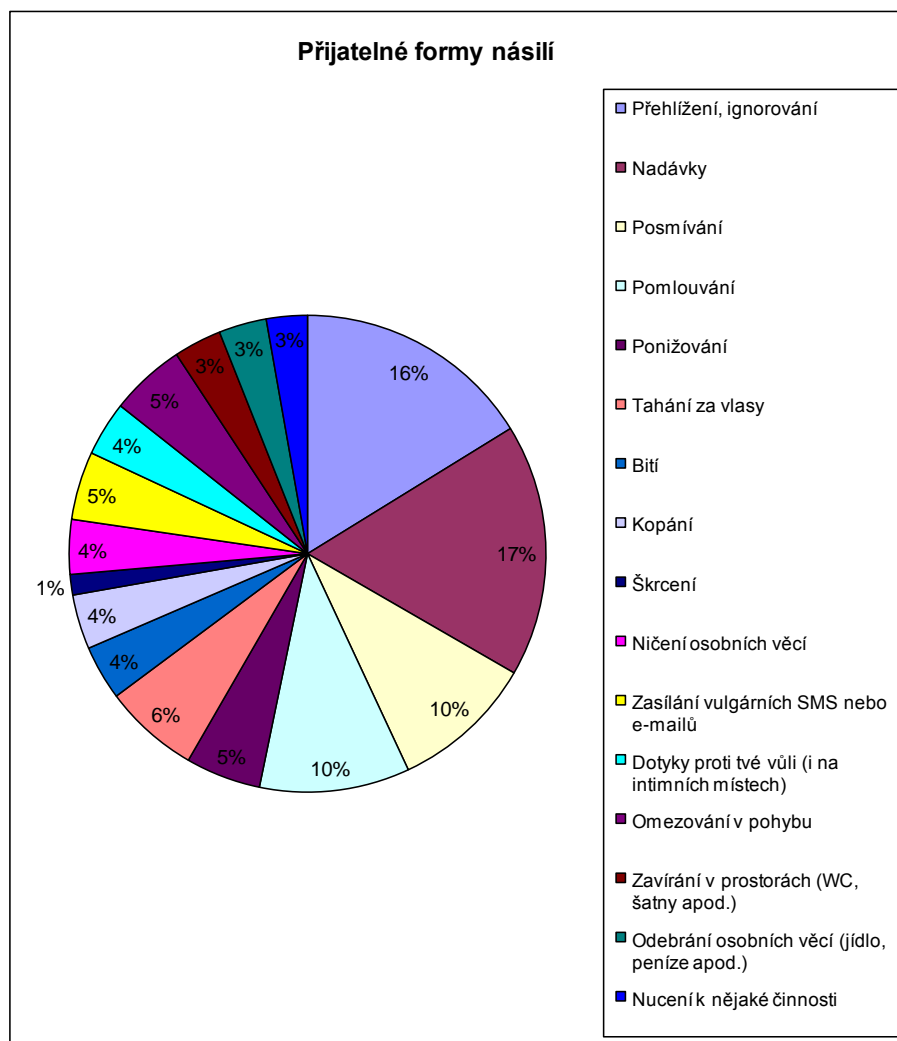


na tom, kdo je obětí. 7 % respondentů uvedlo, že *nezúčastnění spolužáci přihlížejí a baví se tím*, 5 % uvedlo, že *žádný spolužák se ho nezastane – bojí se* a rovněž 5 % uvedlo, že *žádný spolužák se ho nezastane – považuje se to za normální*.

## Položka č. 19

Tato položka zjišťovala, jaké formy násilí považují respondenti za přijatelné

Graf č. 47: Procentuální zastoupení odpovědí na položku č. 19

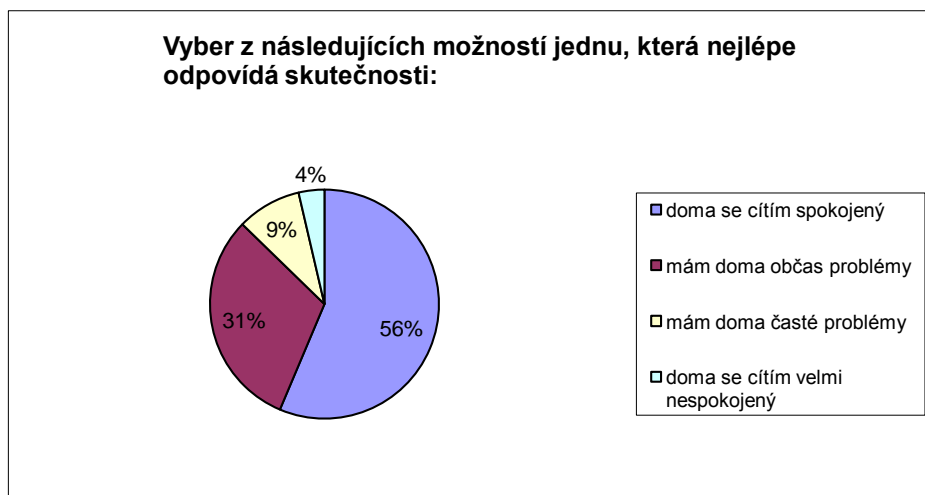


Jako přijatelnou formu násilí označilo 17 % respondentů *nadávky*, 16 % *přehlížení či ignorování*, 10 % *posmívání*, 10 % *pomlouvání*, 6 % *tahání za vlasy*, 5 % *ponižování*, 5% *omezování v pohybu*, 5 % *zasílání vulgárních SMS nebo e-mailů*, 4% *bití*, 4 % *kopání*, 4% *ničení osobních věcí*, 4% *doteky proti své vůli včetně dotyků na intimních místech*. 3 % respondentů označila jako přijatelné *zavírání v prostorách*, 3 % uvedla *odebírání osobních věcí* a rovněž 3 % uvedla *nucení k nějaké činnosti*. Škracení uvedlo jako přijatelné 1 % dotazovaných.

## Položka č. 20

Položka zjišťovala, jak se respondenti cítí v domácím prostředí

Graf č. 48: Procentuální zastoupení odpovědí na položku č. 20

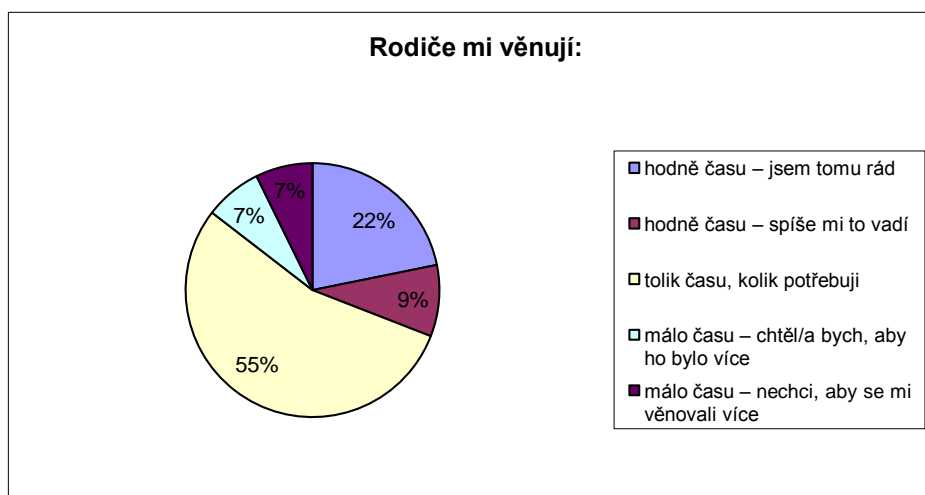


56 % respondentů uvedlo, že se doma cítí spokojeni, 31 % uvedlo, že má doma občas problémy, 9 % uvedlo, že má doma časté problémy a 4 % respondentů uvedla, že se doma cítí velmi nespokojení.

## Položka č. 21

Tato položka zjišťovala, zda respondentům rodiče věnují málo času, hodně času nebo tolik času, kolik potřebují a jejich postoj k množství času, které jim rodiče věnují.

Graf č. 49: Procentuální zastoupení odpovědí na položku č. 21

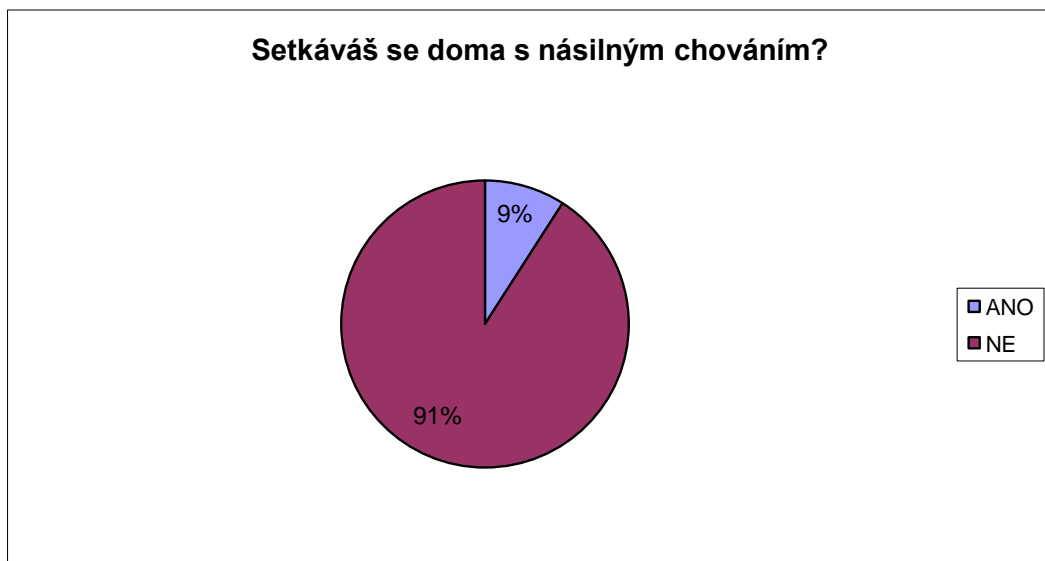


55% respondentů uvedlo, že jim rodiče věnují tolik času, kolik potřebují, 22 % uvedlo, že jim rodiče věnují hodně času a oni jsou tomu rádi. 9 % dotazovaných uvedlo,

že jim rodiče věnují hodně času a spíše jim to vadí. 7 % uvedlo, že jim rodiče věnují málo času a chtěli by, aby ho bylo více. Rovněž 7 % respondentů uvedlo, že jim rodiče věnují málo času a nechtějí, aby ho bylo více.

#### **Položka č. 22. Setkáváš se doma s násilným chováním?**

Graf č. 50: Procentuální zastoupení odpovědí na položku č. 22



Na otázku „setkáváš se doma s násilným chováním“ odpovědělo 9 % dotazovaných kladně a 91 % záporně.

### **3.6 Analýza výsledků praktické části**

Z průzkumu vyplynula skutečnost, že s nejvyšší četností se ve škole vyskytují formy verbálního násilí. Nadávky jsou páčány denně na 22 % dotazovaných a téměř každý den na 23 % respondentů (celkem 45%), pomlouvání je pácháno denně na 11 % a téměř každý den na 16 % (celkem 27%), posmívání je denně vystaveno 9 % a téměř každý den 15 % respondentů (celkem 24 %).

Nejčtetnějšími formami fyzického násilí je ničení osobních věcí (denně 4 %, téměř každý den 2% - celkem 6 %), bití (denně 4%, téměř každý den 2% - celkem 6%) a kopání (téměř každý den 5 %) Dotyky proti své vůli zažívají denně 4% a téměř každý týden 5 % žáků.

Průzkum prokázal nadpoloviční výskyt takzvané „účinné lítosti“. 65 % ze všech žáků, kteří uvedli, že někomu ve škole ublížili (42 % z celkového počtu respondentů) uvedlo, že činu litovali, protože si uvědomili, že nejednali správně a rovněž 65 % uvedlo, že se snažilo o nápravu.

Průzkum ukázal, že místy nejčastějšího výskytu jsou třída (33 % odpovědí) a chodba (19 % odpovědí), viz. položka č. 7.

Z průzkumu dále vyplynulo, že násilí se ve škole vyskytuje nejčastěji během přestávky (48 % odpovědí).

Průzkumem byla zjištěna tolerance k násilí. Nejvyšší tolerance byla zjištěna u přímého verbálního násilí aktivního (nadávky označilo za přijatelné 17 %, posmívání 10 % respondentů) a pasivního (přehlížení, ignorování označilo za přijatelné 16 % respondentů), viz. položka č. 19. Průzkum dále prokázal toleranci k násilí v závislosti na osobě oběti. 37 % respondentů uvedlo, že je ve škole někdo, u koho mu nevadí, když se mu ubližuje (položka č. 9) a 38 % respondentů uvedlo, že pokud se ve škole někomu ubližuje, tak jestli se ho někdo zastane, záleží na tom, o koho se jedná (položku č. 18).

Z průzkumu vyplynula skutečnost, že ve většině případů se stává obětí násilného chování pokaždé někdo jiný (71 % odpovědí). Nicméně poměrně vysoká míra odpovědí, že obětí se stává pokaždé stejný žák či žáci (29 %), by mohla poukazovat na existenci šikany (položka č. 11). Tomuto tvrzení nasvědčuje fakt, že více než polovina respondentů (55 %) má pocit, že násilí se dopouští stále stejný žák nebo žáci (položka č. 10).

Z výsledků průzkumu vyplývá, že v roli agresora se objevují častěji chlapci (66 % respondentů, viz. položka č. 12) a zrovna tak obětí násilného chování se stávají častěji chlapci (55 %, viz. položka č. 13)

Průzkum prokázal, že nejčastějším důvodem násilného chování ve škole jsou: hádka (24 % odpovědí), antipatie (11 % odpovědí), závist (11 % odpovědí) a snaha zalíbit se ostatním (11 % odpovědí), viz. položka č. 14.

Z průzkumu vyplynula skutečnost, že pedagog se o násilném chování dozví méně než v polovině případů (52 % odpovědí, viz. položka č. 16). Zajímavý je fakt, že 20 % dotazovaných si myslí, že pedagog se o násilném chování nedozví nikdy. Tato skutečnost by mohla poukazovat na výskyt skrytého násilí, popřípadě šikany.

Z průzkumu dále vyplynulo, že k většině případů násilného chování dochází v nepřítomnosti pedagoga (52 % odpovědí, viz. položka č. 15). Překvapivé je zjištění, že 42 % respondentů se domnívá, že k výskytu násilného chování dochází stejnou měrou jak v přítomnosti, tak v nepřítomnosti pedagoga. Tento fakt by mohl poukazovat na nedostatečnou reakci pedagogů na násilné chování, což potvrzuje skutečnost, že 36 % respondentů uvedlo, že pokud se pedagog o výskytu násilného chování dozví nebo je jeho svědkem, viníka pouze pokárá a 18 % uvedlo, že viníkovi uloží nízký trest.

Průzkum prokázal skutečnost, že více než dvě třetiny respondentů žijí ve fungujícím rodinném prostředí. 56 % dotazovaných uvedlo, že se doma cítí spokojeni a 31 % uvedlo, že má doma občas problémy (položka č. 20). Výzkum dále prokázal, že 55 % rodiče věnují tolik času, kolik potřebují a 22 % uvedlo, že jim rodiče věnují hodně času a jsou tomu rádi (položka č. 21). Celých 91 % dotazovaných uvedlo, že se doma nesetkávají s násilným chováním.

### **3.7 Ověření předpokladů**

Výzkum prokázal správnost předpokladu, že k násilnému chování dochází nejčastěji přímo ve třídě. Třidu označil jako nejčastější místo výskytu násilí nejvyšší počet respondentů (33 % - viz položka č. 7)

Podařilo se prokázat správnost předpokladu, že nejčastějším důvodem vzniku násilí ve škole je podnět vyplývající z momentální situace. Nejvyšší počet respondentů (24 %) uvedl, že nejčastějším důvodem vzniku násilí je hádka (viz. položka č. 14).

Předpoklad, že minimálně u 50 % dotazovaných se projeví tolerance k verbálnímu násilí, se podařilo potvrdit (položka č. 19). 17 % dotazovaných označilo za přijatelné nadávky, 16% přehlížení či ignorování, 10 % posmívání a 10 % respondentů označilo za přijatelné pomlouvání. Celkem tak označilo verbální násilí za přijatelné 53 % dotazovaných.

Průzkum potvrdil předpoklad, že pedagog se dozví o méně než polovině případů výskytu násilného chování. 52 % dotazovaných odpovědělo, že pedagog se o výskytu násilného chování dozví *občas (méně než v polovině případů)* a 20 % respondentů odpovědělo, že pedagog se o násilném chování nedozví nikdy.

## 4 ZÁVĚR

Během práce na empirické části bakalářské práce jsem se setkal s pochopením a velmi vstřícným přístupem ze strany vedení školy. Z rozhovorů s pedagogy vyplynulo, že problémy s násilným chováním nebo šikanou ve škole neregistrují, ale uvědomují si, že určité riziko jeho výskytu je vždy možné, právě z toho důvodu, že projevy bývají často skryté.

Vedení školy projevilo zájem o provedení průzkumu ve škole a o získání výsledků pro získání přehledu situace ve škole. Z toho důvodu umožnili provedení průzkumu na všech třídách druhého stupně školy. Jednalo se o základní školu s jednou třídou v každém ročníku. Počet žáků v každé třídě je zhruba sedmnáct žáků. Během provádění průzkumu vládla ve škole velmi přátelská atmosféra a to, jak mezi žáky a pedagogy, tak mezi žáky navzájem. Učitelé žáky oslovovali křestním jménem a z rozhovorů vyplynulo, že jsou o žácích poměrně dobře informováni. Zejména pokud jde o nadání v určitých oblastech a úspěchy v zájmové činnosti, ale také o povahových rysech jednotlivých žáků.

Z průzkumu vyplynulo, že nejčastěji se ve škole vyskytuje verbální násilí, zejména v podobě nadávek, pomlouvání a posmívání. Průzkum ale také prokázal, že se ve škole vyskytuje násilí fyzické. Jedná se sice procentuálně o daleko nižší výskyt než u násilí verbálního, přesto však jsou ve škole jedinci, kteří se s některou z forem fyzického násilí setkávají denně nebo téměř každý den. Nejčastějšími formami fyzického násilí ve škole je ničení osobních věcí, bití a kopání.

Zajímavé je zjištění vysokého procenta tolerance k násilí v závislosti na osobě oběti a fakt, že nadpoloviční většina dotazovaných žáků je přesvědčena, že agresorem se stává stále stejný žák či žáci. Tato zjištění by mohla poukazovat na výskyt jedinců se sklonem k agresivnímu jednání, výskyt skrytých forem násilí popřípadě na výskyt šikany.

Pozitivním je zjištění, že se u nadpoloviční většiny žáků, kteří někomu ublížili, vyskytla lítost nad svým jednáním a následná snaha o nápravu následků vzniklých jejich chováním. Tento jev souvisí s výskytem násilí v důsledku poznávání hranic v rámci sociálního učení, které je u dospívajících jedinců běžné.

Nutno podotknout, že průzkum zahrnutý v empirické části této bakalářské práce byl do určité míry omezen časovými a finančními možnostmi, ale také nedostatečnými kompetencemi. Jedná se zejména o velikost výzkumného vzorku.

Výsledky průzkumu jsou platné pro danou základní školu a jeho praktický význam spočívá ke zjištění stavu na této instituci. Vztažení výsledků ke stavu na základních školách v širším měřítku by mohlo být zavádějící. Ke zjištění stavu výskytu násilí na základních školách v širším měřítku by bylo potřeba mnohonásobně většího výzkumného vzorku z různých základních škol a školských zařízení.



## 5 NÁVRH OPATŘENÍ

Jak již bylo v práci řečeno, výrazným prostředkem pro snížení rizika výskytu skrytého násilí, popřípadě šikany, je vytipování jedinců s nápadně odlišným chováním. Zejména jedinců se sklony k násilnému chování, s nízkou mírou sebeovládání a jedince výrazně dominantně založených. Sledovat chování těchto jedinců a jejich vztah k okolí. Při zjištění výskytu problémového chování je důležité zapojit školního psychologa a s těmito jedinci dále pracovat, zejména na rozvíjení sociálně vhodných způsobech chování.

Při snižování rizika skrytého násilí je také nutné zaměřit se na jedince, u kterých se projevují problémy se socializací, jedince, kteří mají problém se začleněním do školního kolektivu. Je nutné monitorovat, zda se nestávají aktéry násilného chování, a to, jednak jako oběti, ale také jako agresoři. Žádoucí je snažit se tyto jedince začlenit do kolektivu. Působením na ně samotné ale také působením na ostatní členy kolektivu. Velice účinnou metodou jak ve školském kolektivu omezit násilí a konflikty je vytvoření vnitřní struktury, ve které má každý člen svoje místo, svou roli, kompetence povinnosti a práva.

K celkovému snížení výskytu násilného chování je důležité u žáků rozvíjet sociální dovednosti, jako je asertivita, dovednost efektivního řešení konfliktů a směřování žáků k vytváření vhodných postojů a hierarchie hodnot. Jak bylo výše uvedeno, k tomuto záměru je vhodné využívat techniky, které umožní žákům vcítit se do různých sociálních rolí.

Jelikož z průzkumu vyplynulo, že k násilnému chování dochází nejčastěji ve třídě a na chodbě během přestávky, je žádoucí, aby byl posílen pedagogický dozor právě na těchto místech během přestávky. Vhodné je zapojení žáků během přestávek do různých aktivit, které však musí mít odpočinkový charakter a musí být zaměřeny na odlišnou činnost, než je činnost probíhající během vyučování. Ideální jsou činnosti zaměřené na tělesnou aktivitu. Přestávka nesmí ztratit charakter času pro nabrání duševních sil do další výuky.

Průzkum poukázal na poměrně nízkou informovanost pedagogů o vzniklých případech násilného chování. Cestou ke zvýšení této informovanosti je, aby učitelé byli se žáky v užším kontaktu, což předpokládá, že s nimi budou trávit více času. Tím je myšleno trávení přestávek ve třídním kolektivu a účast na mimoškolních akcích,

jako jsou například výlety, sportovní aktivity, kulturní akce a podobně. V tomto ohledu má nejširší pole působnosti třídní učitel.

Ke snížení výskytu násilného chování v přítomnosti pedagoga, vede, jak již bylo řečeno, informování pedagoga o možnostech, prostředcích a postupech, jak by měl na výskyt násilného chování reagovat. A jeho motivování k jejich užívání. S tím souvisí informovanost žáků o sankcích, které budou následovat v případě, že se dopustí násilného chování. Tyto sankce je nutné striktně dodržovat, jinak ztrácejí smysl a dochází ke snížení autority pedagogického sboru i vedení školy.

## 6 SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

- ANTIER, E. Agresivita dětí. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 104 s. ISBN 80-7178-808-2
- BENDL, S. Prevence a řešení šikany ve škole. Praha: ISL, 2003. 197 s. ISBN 80-86642-08-9
- BENDL, S. Školní kázeň. Praha : ISV, 2001. ISBN 80-85866-80-3
- BOURCET, S. Šikana ve škole, na ulici, doma. Praha: Albatros, 2006. 71 s. ISBN 80-00-01552-8
- ČERMÁK, I. – HŘEBÍČKOVÁ, M. – MACEK, P. Agrese, identita, osobnost. Brno: Sdružení SCAN, 2003. 312 s. ISBN 80-86620-06-9
- ERB, H. Násilí ve škole a jak mu čelit. Sien: Verlag Carl Uberreuter, 1999. ISBN 80-86299-22-8
- FROMM, F. Anatomie lidské destruktivity. Praha: Aurora, 2007. 514 s. ISBN 978-80-7299-089-04
- GAJDOŠOVÁ, E. Rozvíjení emoční inteligence žáků. Praha: Portál, 2006. 324 s. ISBN 80-7367-115-8
- KOLÁŘ, M. Bolest šikanování: cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách. 2. vyd. Praha: Portál, 2005. 256 s. ISBN 80-7367-014-3
- KOLÁŘ, M. Školní šikanování. Praha: Společenství proti šikaně, 2004. 73 s. ISBN 239-2994-1
- KOUKOLÍK, F.; DRTILOVÁ, J. Život s deprivanty: zlo na každý den. 1. vyd. Praha: Galén: 2001. s. 390. ISBN 80-7262-088-6
- KRUG, E. G. World report on violence and health. Geneva: World Health Organization, 2002. 368 s. ISBN 92-4-154561-5
- LOVASOVÁ, L. Šikana. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí: 2006. 28 s. ISBN 80-86991-65-2
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. MŠMT č.j. 28 275/2000-22. Věstník MŠMT č. 1 leden 2002
- PONĚŠICKÝ, J. Agrese, násilí a psychologie moci. Praha: Triton, 2005. 226 s. ISBN 80-7254-593-0
- PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. Pedagogický slovník. 2. přeprac. vyd., Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-252-1

ŘÍČAN, P. Agresivita a šikana mezi dětmi. Praha: Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-178-049-9

SOCHŮREK, J. Vybrané kapitoly ze sociální patologie. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2001. 47 s. ISBN 80-7083-495-1

ŠVINGALOVÁ, D.; PEŠATOVÁ, I. Uvedení do výzkumu a metodika tvorby bakalářské práce. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2006. 78 s. ISBN 80-7372-046-9

TRAIN, A. Specifické poruchy chování a pozornosti. Praha: Portál, 1997. 164 s. ISBN 80-7178-131-2

VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. 3.vyd. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3

## **SEZNAM PŘÍLOH**

Příloha č. 1: Dotazník (viz. text, str. 86)

## Dotazník

Datum: \_\_\_\_\_

Věk: \_\_\_\_\_

Jsem:      DÍVKA      CHLAPEC

1. Dopustil se **na tobě** někdo ve škole některé z uvedených forem násilí? Pokud ano, uveď, jak často.

Přehlížení, ignorování	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Nadávky	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Posmívání	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Pomlouvání	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Ponižování	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Tahání za vlasy	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Bití	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Kopání	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Škracení	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Ničení osobních věcí	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Zasílání vulgárních SMS nebo e-mailů	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Dotyky proti tvé vůli (i na intimních místech)	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Omezování v pohybu	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Zavírání v prostorách (WC, šatny apod.)	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Odebrání osobních věcí (jídlo, peníze apod.)	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Nucení k nějaké činnosti	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den

2. **Dopustil/a ses** na někom ve škole některé z uvedených forem násilí? Pokud ano, uveď, jak často.

Přehlížení, ignorování	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Nadávky	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Posmívání	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Pomlouvání	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Ponižování	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Tahání za vlasy	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Bití	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Kopání	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Škracení	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Ničení osobních věcí	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Zasílání vulgárních SMS nebo e-mailů	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Dotyky proti vůli oběti (i na intimních místech)	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Omezování v pohybu	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Zavírání v prostorách (WC, šatny apod.)	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Odebrání osobních věcí (jídlo, peníze apod.)	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den
Nucení k nějaké činnosti	asi jednou měsíčně	téměř každý týden	téměř každý den	každý den

3. Ublížil/a jsi někomu ve škole? Pokud ano, vyplň položky č. 4 a 5. Pokud ne, přejdi k položce č. 6.
4. Když jsi někomu ublížil/a:
- A. litoval/a jsi toho, protože sis uvědomil/a, že jsi jednal/a nesprávně
  - B. litoval/a jsi toho, protože jsi byl/a potrestán/a
  - C. nelitoval/a jsi toho, protože jsi nebyl/a potrestán/a
  - D. nelitoval/a jsi toho, přestože jsi byl/a potrestán
5. Když jsi někomu ublížil/a, snažil/a ses to napravit?
- A. ANO
  - B. NE
6. Pokud se ve škole setkáváš s násilným chováním, uveď místo, na kterém se vyskytuje nejčastěji.
- A. třída
  - B. chodba
  - C. šatna
  - D. WC
  - E. prostory před školou
  - F. jídelna
  - G. tělocvična

7. Pokud se ve škole setkáváš s násilným chováním, označ dobu, kdy se vyskytuje nejčastěji.
- A. před začátkem vyučování
  - B. během přestávky
  - C. během vyučovací hodiny
  - D. mezi dopoledním a odpoledním vyučováním
  - E. po skončení vyučování
8. Ohodnoť každou z uvedených forem násilí jednou z nabízených možností, která nejlépe vystihuje tvůj postoj.

Přehlížení, ignorování	přijatelné	nepřijatelné
Nadávky	přijatelné	nepřijatelné
Posmívání	přijatelné	nepřijatelné
Pomlouvání	přijatelné	nepřijatelné
Ponižování	přijatelné	nepřijatelné
Tahání za vlasy	přijatelné	nepřijatelné
Bití	přijatelné	nepřijatelné
Kopání	přijatelné	nepřijatelné
Škracení	přijatelné	nepřijatelné
Ničení osobních věcí	přijatelné	nepřijatelné
Zasílání vulgárních SMS nebo e-mailů	přijatelné	nepřijatelné
Dotyky proti tvé vůli (i na intimních místech)	přijatelné	nepřijatelné
Omezování v pohybu	přijatelné	nepřijatelné
Zavírání v prostorách (WC, šatny apod.)	přijatelné	nepřijatelné
Odebrání osobních věcí (jídlo, peníze apod.)	přijatelné	nepřijatelné
Nucení k nějaké činnosti	přijatelné	nepřijatelné

9. Je ve škole někdo, u koho ti nevádí, když se mu ubližuje?

- A. ANO
- B. NE

10. Jako agresor se objevuje:

- A. stále stejný žák nebo žáci
- B. pokaždé někdo jiný

11. Obětí násilného chování se stává:

- A. stále stejný žák nebo žáci
- B. pokaždé někdo jiný

12. Jako agresori se objevují častěji:

- A. chlapci
- B. dívky

13. Obětí násilného chování se stávají častěji:

- A. chlapci
- B. dívky



14. Označ nejčastější důvody vzniku násilí ve škole:

- A. hádka
- B. antipatie (odpor k někomu)
- C. nával negativních emocí (vztek, úzkost, strach, napětí...)
- D. nepřiměřená reakce na určitý podnět
- E. škodolibost
- F. závist
- G. snaha zalíbit se ostatním
- H. napodobování ostatních
- I. nuda
- J. návykové a omamné látky (OPL)
- K. jiný důvod:.....

15. K většině případů násilného chování dochází:

- A. v přítomnosti pedagoga
- B. v nepřítomnosti pedagoga

16. Pedagog se o násilném chování dozví:

- A. nikdy
- B. občas (méně než v polovině případů)
- C. většinou (více než v polovině případů)
- D. vždy

17. Pokud je pedagog svědkem nebo se dozví o násilném chování:

- A. nevěnuje tomu pozornost
- B. viníka pouze pokárá
- C. uloží viníkovi nízký trest
- D. uloží viníkovi odpovídající trest
- E. uloží viníkovi příliš vysoký trest

18. Když se ve škole někomu ubližuje:

- A. někdo ze spolužáků se ho zastane
- B. žádný spolužák se ho nezastane – považuje se to za normální
- C. nezúčastnění spolužáci přihlížejí a baví se tím
- D. jestli se ho spolužáci zastanou, záleží na tom, kdo je obětí

19. Vyber z následujících možností jednu, která nejlépe odpovídá skutečnosti:

- A. doma se cítím spokojený
- B. mám doma občas problémy
- C. mám doma časté problémy
- D. doma se cítím velmi nespokojený

20. Rodiče mi věnují:

- A. hodně času – jsem tomu rád
- B. hodně času – spíše mi to vadí
- C. tolik času, kolik potřebuji
- D. málo času – chtěl/a bych, aby ho bylo více
- E. málo času – nechci, aby se mi věnovali více

21. Setkáváš se doma s násilným chováním?

- A. ANO
- B. NE